

A. BEZZENBERGERIO ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI KLAIPĖDOS KRAŠTE

LINAS TAMULYNAS

IŽANGA

Klaipėdos kraštas–vakarinė Lietuvos dalis–savitas ne tik savo istorija, bet ir proistore. Dėkinga geografinė padėtis – betarpiškas sąlytis su Baltijos jūra, Nemuno žemupiu, jo žiotimis bei Kuršių mariomis–visais laikais lėmė čia gyvenusių žmonių materialinės gerovės išskirtinumą, palyginti su kitais dabartinės Lietuvos regionais.

Vėlyvajame neolite Lietuvos teritorijoje pasirodžiusi Virvelinės keramikos kultūra ryškiausiai išsiskiria būtent Klaipėdos krašte, tiksliau–Kuršių Nerijoje (Rimantienė, 1984, p. 202). Žalvario ir ankstyvojo geležies amžiaus laikotarpiais dabartinė vakarų Lietuva (ir Klaipėdos kraštas) taip pat ryškiai skyrėsi nuo likusios Lietuvos dalies. Šiame regione neaptikta ankstyvųjų piliakalnių, būdingų rytų Lietuvoje paplitusiai Brūkšniuotosios keramikos kultūrai, o Vakarų baltų pilkapių kultūrai būdingi pilkapiai su akmenų vainikais ir kitokiomis akmenų konstrukcijomis pilkapio viduje aptinkami tik Klaipėdos krašto šiaurinėje dalyje (šiuo metu čia žinomi tik Šlažių, Egliškių, Kretingalės, Šlikių ir Mižeikių pilkapynai). Taigi šis Klaipėdos krašto proistorės tarpnis nepasiduoda Lietuvos archeologų priimtam kultūriniam skirstymui ir yra vienas iš opesnių klausimų Lietuvos archeologijoje, nes atsitiktinių bronzinių žalvario ir ankstyvojo geležies amžiaus dirbinių koncentracija Šilutės apylinkėse (žr. Grigalavičienė, 1995, p.147, pav. 82), p. 156, pav. 88) verčia manyti, kad Klaipėdos krašte šiuo laikotarpiu būta savitos, dar gerai nepažintos kultūros.

Senajame geležies amžiuje šiaurinei Klaipėdos krašto daliai būdingi kapinynai su akmenų vainikais; jie apima didesnę plotą nei ankstyvojo geležies amžiaus pilkapynai su akmenų konstrukcijomis, nors pastarieji ir laikomi genetiškai susijusiais su kapinynų, kur randami akmenų vainikai, grupe, kaip kitu pilkapių raidos etapu (Michelbertas, 1986, p. 30). Nemuno žemupyje (pietinėje Klaipėdos krašto dalyje) šiame laikotarpyje atsiranda savita, kol kas mažai tyrinėta plokštinių kapinynų grupė. Abiejų šių kultūrinių sričių laidojimo paminklai pasižymi įkapių turtinumu ir įvairove. Vakarų Lietuvos kapuose rasta daugiausia romėniškų monetų (Michelbertas, 1986, p. 191), Šilu-

tės apylinkėse koncentruojasi didžiausias B₁ periodo kapų skaičius; būtent iš čia, prof. M. Michelberto nuomone, B₁ periode prasidėjo gyventojų migracija į Žemaitijos ir šiaurės Lietuvos pilkapių sritį (ten pat, p. 193, pav. 83).

Vidurinio geležies amžiaus Klaipėdos krašto laidojimo vietos ir jų inventorius taip pat užima išskirtinę vietą Lietuvos proistorėje ir archeologinėje medžiagoje. Čia randama V–IX a. kuršių, lamatiečių ir skalvių kapinynų. Lamatiečių ir pietinė kuršių kapinynų dalis laikotarpio pradžioje (iki VI a.) išlaiko iš senojo geležies amžiaus paveldėtą kapų įrengimo bruožą–akmenų vainikus (Tautavičius, 1996, p. 45). Kuršių kapinynai paplitę senojo geležies amžiaus kapinynų su akmenų vainikais srityje. Klaipėdos krašte jie randami šiaurinėje dalyje. Nuo VIII a. pabaigos čia pradeda plisti deginimo paprotys. Šio regiono kapai vieni turtingiausių Lietuvoje. Remiantis kuršių kapinynų medžiaga, neretai apibūdinama visos Lietuvos VIII–XII a. kultūra. Lamatos kapinynai–savita kapinynų grupė, susiformavusi iš pietinės kapinynų su akmenų vainikais grupės dalies ir paplitusi Šilutės–Švėkšnos–Priekulės apylinkėse. Ir čia nuo VII–VIII a. keičiasi laidosena–plinta mirusiųjų deginimo paprotys, nors iki IX a. dar vyrauja griautiniai kapai. Lamatos kapinynai turi daug bendrų bruožų su į pietus nuo jų esančiais skalvių kapinynais, jų atsiradimas–iki šiol diskutuotinas klausimas (Tautavičius, 1996, p. 80–81). Senajame geležies amžiuje Nemuno ir Jūros žemupiuose išsiskyrusi plokštinių kapinynų grupė; čia nuo V–VI a. pasiekia, o nuo IX a. įsivyrąja mirusiųjų deginimo paprotys (Tautavičius, 1996, p. 81). Tai savita, dar mažai tyrinėta kapinynų grupė. Jos priklausymas skalviams ir netgi ryšys su ankstesniais Nemuno žemupio kapinynais kol kas yra diskutuotinas dalykas (Šimėnas, 1994a; Tautavičius, 1996, p. 83–84).

Vėlyvajame geležies amžiuje Klaipėdos krašto teritorijoje toliau plėtojosi viduriniame geležies amžiuje susiformavusios turtingos kultūros su savo tradicijomis; apie jas archeologai sprendžia daugiausia iš laidojimo vietose randamų daiktų.

Be laidojimo vietų, Klaipėdos krašte žinomos ir kitokios archeologinių objektų rūšys. Iš jų minėtini piliakalniai, senovės gyvenvietės ir senovės gynybiniai įtvirtinimai.

Pastarieji objektai kol kas mažai tyrinėti ir apie jų paplitimą bei chronologinę priklausomybę kalbėti ankstoka.

Visų rūšių archeologinių objektų moksliniai tyrinėjimai prasidėjo XIX a. viduryje, kai Europoje ir Rytprūsiose pradėjo formuotis archeologijos mokslas. Klaipėdos kraštas, kaip Rytų Prūsijos provincija, archeologų sulaukė XIX a. antrojoje pusėje. Iš pirmųjų mokslininkų, susidomėjusių šio regiono proistorė, dažniausiai minimi Otto Tischleris ir Adalbertas Bezenbergeris. Lietuvos archeologų darbuose ypač dažnai minima europinio masto kalbininko, žymaus archeologo, Kenigsbergo universiteto profesoriaus A. Bezenbergerio pavardė.

A. Bezenbergeris – vienintelis Kenigsbergo archeologas, Klaipėdos krašte tyrinėjęs daugiau nei dvi dešimtis objektų. Jis taip pat vienintelis iki Antrojo pasaulinio karo tyrinėjęs ir visų laikotarpių, visų kultūrinių grupių objektus šiame regione. Ir nors A. Bezenbergeris nepaskelbė platesnių apibendrinamųjų darbų, jo tyrinėjimais rėmėsi kiti mokslininkai, sudarydami Klaipėdos krašto (vėliau – visos Lietuvos) proistorės periodizaciją, nustatydami jame kultūrinės grupes.

Lietuvos archeologai, kalbėdami apie XIX a. archeologinius tyrinėjimus, A. Bezenbergerį dažnai mini savo darbų įvadinėse dalyse. Tačiau dažniausiai tik pasakoma, kad Rytprūsiose XIX a. pabaigoje tie tyrinėjimai buvę sistemingesni ir moksliškesni, palyginti su tyrinėjimų darbais tuomet Rusijai priklausiusioje Lietuvos dalyje. Paminimi A. Bezenbergerio tyrinėti objektai, tačiau nieko nekalbama nei apie tyrinėjimų eigą, nei apie kasinėjimų metodiką, nei apskritai apie A. Bezenbergerio požiūrį į archeologiją ir proistorę.

Mokslo bei mokslo populiarinimo literatūroje kartais teigiama, kad A. Bezenbergeris, remdamasis kalbiniais ir archeologiniais tyrinėjimais, įrodęs baltų ar Klaipėdos krašte gyvenusių lietuvių autochtoniškumą nuo seniausių laikų iki Ordino atėjimo (Lietuvių etnogenezė, p. 24; Gelžinis, 1987, 1996, p. 38–39). Vienas šio darbo tikslų – išsiaiškinti tos tezės pagrįstumą.

Pagrindinis šio straipsnio tikslas – supažindinti su A. Bezenbergerio archeologiniais tyrinėjimais Klaipėdos krašte ir jo požiūriu į šio regiono proistorę bei jos tyrimus.

A. Bezenbergerio mokslinis palikimas susideda iš jo studijų kalbotyros, folkloristikos, etnografijos ir archeologijos srityje. Tad šiame straipsnyje bus paminėti ir svarbiausieji jo nuopelnai Klaipėdos krašto kalbotyrai ir etnografijai, juoba kad šios sritys yra susiję su archeologija.

ŠALTINIAI

Apie A. Bezenbergerio, kaip archeologo, veiklą galima spręsti iš jo tyrinėjimų, kuriuos atspindi publikuoti medžiaga. Visa ši medžiaga išspausdinta Prūsos senovės

draugijos (Altertumsgesellschaft Prussia) leidinyje „Prūsijos senovės draugijos posėdžių pranešimai“ („Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia“).

Apie draugijos narių archeologinius kasinėjimus galima sužinoti ne tik iš straipsnių, bet ir iš ataskaitinių posėdžių protokolų, kuriuose buvo surašoma, kas ir kur kasinėjo. Iki A. Bezenbergerio vadovavimo draugijai pradžios (1891 m.) tokių posėdžių protokoliai nebuvo skelbiami. Kiekviename leidinio numeryje būdavo įdedamas draugijos tarybos pirmininko straipsnelis apie nuveiktus darbus; čia ir atspindėdavo visi jos narių archeologiniai tyrinėjimai per metus. Nuo 1891 m. tokios ekspedicijos būdavo aptariamoms lapkričio gale per ataskaitinius posėdžius.

Nors skelbiant tyrinėtojų ir tirtųjų objektų sąrašus patys tyrinėjimai nebuvo plačiau komentuojami, vis dėlto, galima susidaryti bendrą įspūdį apie tyrimų mastą ir tyrinėtų objektų skaičių. Ataskaitinio posėdžio metu aptartieji archeologijos objektai, leidinyje paskutinį kartą išvardyti 1908 metais. Šių metų posėdžių protokoliai buvo paskelbti 23-jo tomo antrame sąsiuvinyje, išleistame 1919 metais. Kitas draugijos leidinys pasirodė 1923 m., t. y. jau po A. Bezenbergerio mirties, gerokai pakeitęs savo veidą. Nuo 1923 m. posėdžių protokoliai spausdinami nebebuvo, dėl to apie draugijos narių archeologines ekspedicijas po 1908 m. galima spręsti tik iš skelbtos medžiagos, kuri nėra labai gausi, palyginti su tyrinėjimų apimtimi. Dažnai medžiaga nebuvo skelbiama, o jei ir skelbiama, tai be apibendrinimų – tik aprašoma kas ir kokiame gylyje buvo rasta. Vertinant iš šiandienos pozicijų, tai buvo ne mokslinės publikacijos, o kasinėjimų ataskaitos; tokias šiandien privalo rašyti kiekvienas Lietuvos archeologas. Tačiau XIX a. pabaigoje toks medžiagos paskelbimas buvo pažangus reiškinys.

Kitas šaltinis, padėjęs susipažinti su A. Bezenbergerio archeologiniais tyrinėjimais Klaipėdos krašte – jo susirašinėjimas su Šilutės dvarininku Hugo Scheu'jumi. Šie laišakai laikomi Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriaus fonde – F-12; jis buvo suformuotas iš Kauno Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos rankraščių *varia*. Iš kur ir kada šie laišakai pateko į Kauną, neaišku, galima spėti, kad jie čia bus pakliuvę apie 1937 m., kai mirus H. Scheu'jui į Kauno Vytauto Didžiojo universitetą buvo perduotos retos knygos iš jo asmeninės bibliotekos, užrašytos jai dvarininko testamentu. Dabar Mokslų akademijos rankraštyne yra daugiau nei 300 laiškų, rašytų nuo 1882 iki 1921 metų. Tai daugiausiai atvirlaiškiai, kur A. Bezenbergeris savo draugui praneša, kada atvyksias į Šilutę, susirašinėjimas asmeniniais klausimais (giminių sveikata, finansiniai reikalai ir t.t.). Nors informacijos apie archeologinius tyrinėjimus laišukuose mažoka, tačiau tik iš jų pavyko sužinoti apie E. Volterio tyrinėjimus Šernų kapinyne 1883 m., (čia planavo dirbti ir A. Bezenbergeris), taip pat apie Mižeikių pilkapyno tyrinėjimus 1887 metais. Tik šių laiškų dėka tapo aišku, koks svarbus vaidmuo, A. Bezenbergeriui tyrinėjant Klaipėdos kraštą, teko H. Scheu'jui. Šie laišakai – naujas šaltinis, teikiantis medžiagos apie A. Bezenbergerio asmenybę ir veiklą. Jais, matyt, reikėtų pla-

čiau pasidomėti ne tik archeologams, bet ir kalbininkams, ir istorikams.

ISTORIOGRAFIJA

Apie A. Bezenbergerio, kaip archeologo, darbus platesnių studijų kol kas nėra. Kiek daugiau informacijos galima rasti apie jį kaip apie asmenybę ar kalbotyrininką. Biografija aprašyta jo 70-mečio progai skirtame J. Gerulio straipsnyje (Gerulis, 1921), taip pat J. Yčo straipsnyje, parašytame jau profesoriui mirus (Yčas, 1924). Abiejuose šiuose straipsniuose galima rasti tik pagrindinius A. Bezenbergerio biografijos bei jo asmenybę nusakančius faktus. A. Sabaliausko darbuose apžvelgiama A. Bezenbergerio, kaip kalbininko, veikla (Sabaliauskas, 1979; 1980).

Pirmas ir bene išsamiausias darbas, kur kalbama apie A. Bezenbergerio archeologinę veiklą, – M. Eberto straipsnis, tiksliau – kalba, sakytą A. Bezenbergerio atminimui Kenigsbergo 1923 m. sausio 13 d. (Ebert, 1923). Kitas darbas – tai šių dienų lenkų archeologo, Varmijos ir Mozūrų muziejaus Olštynėje darbuotojo M. Hoffmanno populiarus straipsnis apie A. Bezenbergerį kaip archeologą, kalbininką, istoriką ir etnografą (Hoffmann, 1992), tačiau jo straipsnyje archeologiniai tyrinėjimai Klaipėdos krašte neaptariami.

A. BEZZENBERGERIO BIOGRAFIJA

Adalbertas Bezenbergeris gimė 1851 m. balandžio 14 d. Kaselio miesto mokyklų inspektoriaus evangeliškoje šeimoje. 1859–1869 m. ten mokėsi Frydricho licėjuje, 1869–1872 m. studijavo Getingeno universitete. Parašęs darbą apie gotų kalbos prieviksmius ir dalelytes, šį universitetą baigė kaip *Doctoris Philosophiae* ir išvyko tobulintis į Miuncheno universitetą. Čia domėjosi germanistikos problemomis, o savo mokytojo Teodoro Benfey paskatintas, „griebėsi“ indoeuropeistikos problemų. Ir nors iš to nepaskelbė didesnės apimties studijų, tačiau kai kurie straipsniai suvaidino svarbų vaidmenį šio mokslo istorijoje (plačiau žr. Sabaliauskas, 1979, p. 83).

1874 m. apgynęs habilitacinį darbą iš gotų kalbos istorijos, 23 metų mokslininkas tapo Getingeno universiteto privatdocentu, o nuo 1879 m. – ekstraordinariu profesoriumi. 1877 m. jis įkūrė pirmąjį indoeuropiečių kalbotyros problemoms skirtą žurnalą „Beitrag zur Kunde der indogermanischen Sprachen“; iki 1892 m. jį redagavo vienas, o nuo 1893 m. drauge su W. Prellwitzu. 1906 m. šis leidinys buvo sujungtas su kitu panašios paskirties žurnalu – „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf

dem Gebiet der indogermanischen Sprachen“. Iki pat mirties A. Bezenbergeris buvo vienas šio leidinio, kuris „indoeuropeistikos istorijoje suvaidino labai svarbų vaidmenį“, redaktorių (Sabaliauskas, 1979, p. 83).

1879 m. A. Bezenbergeris daug prisidėjo prie „Lietuvių literatūros draugijos“ („Litauische litterarische Gesellschaft“) įkūrimo, o 1880 m., atsisakęs karjeros Getingene, atvyko į Kenigsbergą ir tenykščiame universitete pradėjo dirbti sanskrito ir lyginamosios kalbotyros ordinariu profesoriumi. Tais pačiais metais vedė Heleną Schultz; ji, atrodo, buvo Šilutės dvarininko H. Scheu'jaus žmonos Jane Mary Schultz giminaitė. A. Bezenbergerio sūnus Ernstas buvo sužadėtas su Scheu'jų dukra Hellena, bet dėl jo ankstyvos mirties 1905 m. jungtuvės neįvyko. Pastarieji faktai turėjo nemažą įtaką A. Bezenbergerio darbams, ypač jo archeologinių tyrinėjimų geografijai.

Nuo 1888 m. A. Bezenbergeris, kaip karališkasis inspektorius, organizuoja neturtingųjų studentų pietus. 1889–1890 m. buvo išrinktas dekanu, o 1890–1891 – Kenigsbergo universiteto rektoriumi. 1891 m. ima vadovauti Prūsijos senovės draugijai.

Dar kartą universiteto rektoriumi A. Bezenbergeris tapo 1918 m., kai „Karaliaučiaus studentai buvo visai pašalinę Universiteto rektorių ir šiaip įvyko didžiausia, vokiečių, bet ne rusų mastabu, suirutė...“ (Yčas, 1924, p. 50). Antrą kartą *Rector Magnificus* jis išbuvo iki 1921 m. A. Bezenbergeris mirė 1922 m. lapkričio 4 d. Palaidotas Kenigsberge, Neu-Rossgartener kapinėse (dabar kapo vieta nežinoma).

BALTŲ KALBOTYROS DARBAI

Baltų filologijos problemomis A. Bezenbergeris pradėjo domėtis tobulindamasis Miuncheno universitete. Šios krypties veiklą pradėjo senųjų baltų kalbų tekstų publikavimu. 1874 m. su plačiais komentarais paskelbė M. Mažvydo 1547 m. katekizmą (tais laikais buvo žinomas vienintelis egzempliorius Kenigsberge), 1875 m. – latvišką liuteronų katekizmą, 1877 m. išleido monografiją „Lietuvių kalbos apybraiža“, kuri iki 1967 m. buvo pagrindinis tokio pobūdžio darbas (Sabaliauskas, 1979, p. 84). 1882 m. paskelbiami A. Bezenbergerio „Lietuviškieji tyrinėjimai“ („Litauische Forschungen“) – knyga labai svarbi folkloro tyrinėtojams ir dialektologams. Daugeliu atvejų „tai yra pagrindinis šaltinis jau išnykusioms lietuvių kalbos tarmėms pažinti“ (ten pat, p. 85). Lietuvių kalbos tyrimams buvo skirta ir daugelis straipsnių, kur nagrinėjamos temos, susiję su lietuvių kalbos akcentologija, istorine gramatika, istorine morfologija, leksika (ten pat, p. 85–86).

A. Bezenbergeris domėjosi ne tik lietuvių, bet ir prūsų kalba bei jos paminklais. 1897 m. kartu su V. Zimonu pa-

skelbė fotografuoti Elbingo žodynėlį, surado ir paskelbė iki tol nežinotų senovės prūsų kalbos fragmentų, 1907 m. paskelbė studiją apie svarbiausio senovės prūsų kalbos paminklo, vadinamojo trečiojo katekizmo, kalbą, tyrinėjo prūsų asmenvardžius, recenzavo kitus prūsistikos tyrinėtojus; jo recenzijos laikytinos visai savarankiškoms šios baltų kalbos studijomis (ten pat, p. 86).

Nemažai jis nuveikė tirdamas ir latvių kalbą. Be jau minėto senųjų raštų publikavimo, vertingi jo veikalai „Apie Prūsijos latvių kalbą“ („Über die Sprache der preußische Letten“), „Latvių kalbos tarmių studijos“ („Lettische Dialekt-Studien“). Prie latvistikos (kalbos požiūriu) priskirtina ir 1889 m. Štutgarte leidžiamoje knygų serijoje „Forschungen zur Deutschen Landes und Volkskunde“ pasirodžiusi A. Bezenbergerio knyga „Kuršių Nerija ir jos gyventojai“ („Die kurische Nehrung und ihre Bewohner“) (Bezenberger, 1889); joje skaitytojai visapusiškai supažindinami su Kuršių Nerija ir XIX a. Kuršių Nerijos gyventojais, kurie laikomi latviais (Kabelka, 1982, p. 73; Zinkevičius, 1987, p. 24).

Su Mažąja Lietuva glaudžiai susiję tik keli, bet labai svarbūs A. Bezenbergerio straipsniai: „Lietuvių–prūsų siena“ („Die litauisch–preussische grenze“) ir „Apie kai kurių vietovardžių paplitimą Rytprūsioose“ („Über die Verbreitung einiger Ortsnamen in Ostpreussen“), išspausdinti leidinyje „Senprūsų mėnraštis“ („Altpreussische Monatsschrift“) (Bezenberger, 1882, 1883). Straipsniai skirti nustatyti ribai tarp prūsiškųjų (Altpreussischen) ir lietuviškųjų (Preussisch–litauischen) vietovardžių bei vandenvardžių. Šie straipsniai pasirodė kaip atsakas į 1858 m. išleistą M. Toeppeno „Istorinę–lyginamąją Prūsijos geografiją“, ir tai buvo pirmasis bandymas kalbotyros pagalba nustatyti ribas, iki kurių Ordino užkariavimo metu gyvenę lietuviai. Straipsnių esmė buvo ta, kad A. Bezenbergeris manė, jog toponimai, kuriuose yra *-keim-*, esą sudaryti iš prūsų *caymis* (vok. „dorf“), su *-garb-* – iš prūsų *garbis* (vok. „berg“), su *-app-* – iš prūsų *ape* (vok. „fluss“). Atitinkami lietuviški būtų su *-kehmen*, *-kallen* ir *-up-*. A. Bezenbergerio nuomone, riba tarp šių toponimų grupių paplitimo turėjo rodyti ribą tarp lietuvių ir prūsų genčių XIII a. (A. Bezenbergerio minėti labiausiai į vakarus nutolę lietuviškieji toponimai parodyti pav. 4). Autorius pabrėžė, jog lietuviški toponimai čia atsirado ne kaip kolonizacijos padarinys, kad lietuviai neturėjo jokių siekių plėstis į senovės prūsų žemes (Bezenberger, 1882, p. 653–654). Įdomūs ir A. Bezenbergerio teiginiai dėl dabartinės vakarų Lietuvos teritorijoje paplitusių toponimų su *-kul*, *-kule*, *-kultn*. Tokie pavadinimai, jo nuomone, sietini su kuršiais, nes latvių „*ku-le*“ = vokiečių „*dorf*“ (Bezenberger, 1882, p. 655).

Pačią naujausią, kalbos duomenimis argumentuotą prūsų–lietuvių ribą išvedė Vilius Pėteraitis (Pėteraitis, 1992). Jos susidarymą (nelabai aišku, kuo remdamasis) autorius datuoja 700 m. pr. Kr. – 500 m. Ši riba eina truputį vakariau nei A. Bezenbergerio išvestoji, tačiau ji išvesta remiantis kiek kitais kriterijais.

V. Pėteraičio duomenimis sandas *-ap-* aptinkamas ne tik prūsų, bet ir kituose Vakarų Europos tikriniuose varduose (ten pat, 1992, p. 65), o *-up-* paplitęs „keltų, ilirų, trakų–dakų ir germanų kalbų plotuose“. Neišplėstinė šaknis *kul-* sietina su lietuvių *kulys* („ilanka“, „užsisukimas“, „kampas“), nors *kūl-* sietina su lietuvių *kūlis* („akmuo“) (ten pat, 1992, p. 110), o pastarasis žodis, atrodo, yra kuršių palikimas (Zinkevičius, 1987, p. 22).

Taigi, kaip matyti iš šios trumpos A. Bezenbergerio baltų kalbų tyrinėjimų apžvalgos, Mažosios Lietuvos gyventojų kalba nebuvo išskirtinis jo tyrinėjimų objektas. Bandymas nustatyti prūsų–lietuvių gyvenamas ribas buvo tik atsakas į M. Toeppeno darbą. Vėliau prie šios temos A. Bezenbergeris negrįžo, nes tam nebuvo reikalo. Lietuvių apgyventų teritorijų ribų bei lietuvių atsiradimo Rytprūsioose klausimai buvo suaktualinti tik po Pirmojo pasaulinio karo, ir A. Bezenbergerio, kaip įžymaus mokslininko, vardas bei minėti jo straipsniai tapo įvairių, dažnai netgi ne mokslinių, o politinių spekuliacijų objektu.

ETNOGRAFINIAI TYRINĖJIMAI

Etnografiniai tyrinėjimai, kaip viena iš A. Bezenbergerio mokslinės veiklos krypčių, yra glaudžiai susiję su jo kalbiniais tyrinėjimais.

Pirmasis straipsnis, susijęs su lietuvių etnografija, pasirodė 1875 m. „Senprūsų mėnraštyje“. Vadinosi jis „Lietuvių Joninės“ („Das Johannisfest der Litauer“) ir buvo skirtas tradicinei lietuvių šventei–Joninėms. Pasak V. Miliaus, tai buvo „ypač pažymėtina išsamumu jo studija“ (Milius, 1964, p. 30). Lietuviškos etnografinės medžiagos rasime ir jau minėtoje A. Bezenbergerio knygoje „Lietuviškieji tyrinėjimai“, išleistoje 1882 metais. Šioje knygoje pristatoma tautosakos pavyzdžių iš daugelio jos rūšių: pasakų, mįslių, patarlių, užkeikimų, 67 dainos, kurios buvo surinktos tiek Prūsijoje, tiek Rusijai priklausiusioje Lietuvos teritorijoje, 34 dainų melodijos (Niemi, 1996, p. 34). Be šios monografijos, lietuvių folkloro galima rasti ir kitose A. Bezenbergerio studijose. Reikia pasakyti, kad A. Bezenbergeris savo studijose nesistengė išskirti Mažosios Lietuvos regiono iš kitų lietuvių apgyventų sričių; savo tyrinėjimais stengėsi tik fiksuoti Prūsijoje gyvenusių lietuvininkų papročius, bet ne lyginti juos su kitų regionų lietuvių papročiais.

1879 m. A. Bezenbergeris lankėsi Tilžėje ir buvo tarp tų 14 mokslų vyrų, kurie 1879 m. spalio mėn. 14 d. pasirašė „Atsišaukimą“ dėl „Lietuvių literatūros draugijos“ įkūrimo. Šios draugijos leidinyje „Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft“ išspausdintus A. Bezenbergerio straipsnius, susijusius su lietuvių etnografija yra apžvelgęs V. Milius knygelėje „Mokslų draugijos ir lietuvių etnografija“ (Milius, 1993, p. 42–87). Dėmesį patraukia vienas pranešimas–„Rytprūsiai ir jų kaimynai etnogra-

finiu požūriū“ („Ostpreußen und seine Nachbarschaft in ethnographischer Hinsicht“), skaitytas draugijos 1888 m. spalio 11 d. posėdyje ir referuotas jos leidinyje (Bezenberger, 1893a). Šiame straipsnyje atsiskleidžia labai platus A. Bezenbergerio požūris į etnografinius tyrinėjimus. Jo nuomone, „etnografiniams tyrinėjimams svarbiausi yra du dalykai, t.y. kūno sudėjimas (Körperbau) ir kalba. Trečioje vietoje yra tautinis kostiumas, drabužiai ir įrankiai. Pastarieji be pirmųjų dviejų yra labai menkos mokslinės vertės“ (Bezenberger, 1893, p. 187). Svarbiausi pranešimo teiginiai būtų šie:

1. Rytinė prūsų, išnykusių XVII a. pab., apgyventa teritorija rytuose baigėsi ties riba *Moosbruch–Norkitten–Darkehmen–Goldapp*.

2. Iki 1230 m. lenkai gyveno Kulmo srityje, o į Rytprūsius pradėjo keltis tik XVI a.

3. Kuršių Nerijos gyventojai–senųjų kuršių palikuonys, nuo XIV–XV a. gyvenantys ir Sembos pusiasalyje; tą rodo vietovardžiai *Großkuhren, Neukuhren* ir *Cranz*.

4. Lietuviai Rytprūsiuose susiskaidę į Tilžės, Ragainės ir Stalupėnų tarmes. Pastaroji sietina su XIII a. jotvingiais

Kaip matyti iš šių tezių, etnografijos dabartine prasme šiuose teiginiuose, švelniai tariant, mažoka. Tačiau šie teiginiai svarbūs tuo, kad parodo A. Bezenbergerio nuostata, jog sprendžiant etnines problemas svarbiausias dalykas yra kalba.

1886 m. „Senprusių mėnraštyje“ pasirodė jo straipsnis „Apie lietuvišką namą“ („Über das litauische Haus“). Tą pačią temą 1894 m. leidinyje „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia“ buvo išspausdintos „Pastabos apie namų statybą rusiškoje Lietuvoje ir dalyje Kuršo“ („Bemerkungen über den Hausbau im russischen Litauen und in einem Teile Kurlands“). Būtent šie du straipsniai vertinami kaip reikšmingiausias A. Bezenbergerio įnašas į lietuvių etnografinius tyrinėjimus, nes „jo hipotezė apie lietuvių gyvenamųjų namų raidą, sujungiant atskirus pastatus po vienu stogu, vėliau susilaukė daugelio tyrinėtojų pritarimo“ (Milius, 1964, p. 30). Pristatydamas savo etnografinius tyrinėjimus, A. Bezenbergeris gausiai panaudodavo ir kalbinę medžiagą; tas dar kartą patvirtina jo platų požūrį į etnografiją.

Kiek mažiau informacijos turime apie jo, kaip etnografo, veiklą Prūsijos Senovės draugijoje, taip pat, beje, ir apie lietuvių etnografinę medžiagą šios draugijos rinkiniuose. O kad tokios būta, galima įsitikinti pavarčius minėtą draugijos leidinį „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia“. Štai, pavyzdžiui, 1891 m. gegužės mėn. 22 d. posėdyje A. Bezenbergeris pristatė „*krivūlę*“ iš Baičių kaimo, 1891 m. lapkričio mėn. 20 d.–lietuvišką žagrę („litauische Wendepflugs“), nepamiršdamas paminėti, jog ten ji vadinama „sukamuuju stagučiu“, ir lietuviškai išvardydamas visas jos dalis (Sb. Prussia, 1892, p. 43). Beje, toks žagrės pavadinimas („stagutis“), „Lietuvių kalbos atlaso“ duomenimis, užfiksuotas tik Kalotėje, Klaipėdos r. (Lietuvių, 1977, p. 23, 105).

Kiek mažiau žinoma apie A. Bezenbergerio, kaip etnografo, organizacinę veiklą. Apie lietuvių literatūros draugijos veiklą bei jos narių suorganizuotą muziejų–Lietuvių namą, stovėjusį Tilžėje, Jokubynės parke, bent jau iki 1938 m. (Milius, 1993, p. 82), kai kas žinoma, o apie Kenigsberge veikusį Tėviškės muziejų po atviru dangumi, užėmusį 5 ha plotą, duomenų nedaug. Į šį muziejų „buvo suvežta daugiau kaip trisdešimt lietuvių, mozdūrų, taip pat ir vakarinės Prūsijos dalies gyventojų gyvenamųjų, ūkinių, gamybinių ir kulto pastatų“ (Milius, 1964, p. 30). Jo įkūrėjas buvo A. Bezenbergeris (ten pat, p. 30), tačiau ką, be organizacinio darbo, konkrečiai jis nuveikė, kol kas neaišku. Galima tik spėti, jog A. Bezenbergeris, kaip lietuviškos statybos žinovas, galėjo konsultuoti būtent lietuviškų pastatų klausimais, o kad čia jis buvo autoritetas, galima įsitikinti paskaičius 1911 m. išleistą R. Dethlefseno knygą apie Rytų Prūsijos kaimo namus ir medines bažnyčias. Čia autorius nurodo, kad renkant medžiagą tarp vertinimą paramą jam suteikusių asmenų buvęs ir dr. A. Bezenbergeris, kuris „...pateikė tikslių žinių apie Lietuvą...“ (žr. knygos vertimą į lietuvių kalbą: Detlefenas, 1995, p. 6).

Taigi, aktyviai darbuodamasis baltų kalbotyros srityje, rinkdamas lietuvišką etnografinę medžiagą, A. Bezenbergeris turėjo galimybę plačiau pažvelgti į Mažosios Lietuvos gyventojus, tačiau to nedarė. Jis nekėlė sau uždavinio, pasitelkęs etnografinius duomenis, spręsti lietuvių atsiradimo Prūsijoje klausimo. Jam svarbu buvo tik viena–skubėti surinkti faktus apie šią „mirštančią tautą“, todėl istoriografijoje minimą A. Bezenbergerio darbų svarbą dažnai lydi žodžiai „pirmą kartą“, „pirmasis“.

Reikia prisiminti ir tai, kad šis mokslininkas užėmė aukštą pareigą Kenigsbergo universitete, buvo aktyvus visuomenininkas, be to, domėjosi ne tik indoeuropiečių kalbotyra ir lietuvių etnografija, bet yra žinomas ir kaip vienas iš geriausių Rytų Prūsijos archeologų, o savo plačiais tyrinėjimais Klaipėdos krašte daug nusipelnęs ir Lietuvos archeologijos mokslui.

ARCHEOLOGINĖ VEIKLA IR PROISTORĖS KLAUSIMAI DARBUOSE IKI 1891 M.

XIX a. viduryje, kai buvo suprasta, kad žemėje glūdinti protėvių palikimą galima interpretuoti kaip mokslo objektą, daugelis intelektualų ėmėsi kastuvo ir mėgino savo jėgas archeologijoje. Toks užsiėmimas labai sudomino humanitarus, kuriems rūpėjo tautos šaknys, jos senovės palikimas. Šios priežastys į archeologiją atvedė ir Adalbertą Bezenbergerį, apie kurį, kaip archeologą, daugiausia galima spręsti iš Prūsijos senovės draugijos leidinyje skelbtos jo tyrinėjimų medžiagos. Pirmieji archeologiniai A. Bezenbergerio straipsniai pasirodė 1891 m., kai jis tapo šios draugijos

tarybos pirmininku. Tačiau tai nereiškia, kad iki 1891 m. A. Bezenbergeris nesidomėjo proistore ir jos šaltiniais.

Kaip jau minėta, į Kenigsbergą A. Bezenbergeris atvyko 1881 metais. Kada jis pradėjo domėtis archeologija, konkrečiai atsakyti negalima. Sprendžiant iš tuo metu Kenigsberge veikusių Gamtos ir visuomenės (Physikalisch-ökonomischen Gesellschaft) ir Prūsijos senovės draugijų leidiniuose skelbiamų į tų draugijų muziejus patekusių archeologinių radinių sąrašų, A. Bezenbergeris pradėjo rinkti senienas apie 1887 m., o iš jo laišku Scheu'jui matyti, kad archeologiniais kasinėjimais būsimasis profesorius, matyt, susidomėjo tuoj pat atvykęs į Rytprūsių sostinę.

Ankstyviausias dokumentas, kuriame užsimenama apie A. Bezenbergerio archeologinius kasinėjimus, – jo 1883 03 04 laiškas H. Scheu'jui, kuriame rašoma, kad, tyrinėdamas palaidojimų vietas, jis nieko neradęs. Kokios tai vietos – laiške nesakoma.

Kituose 1883 m. laiškuose H. Scheu'jui A. Bezenbergeris užsimena apie Šernų kapinyno kasinėjimus: prašoma suorganizuoti ponui Wolterui nakvynę, informuoti apie kasinėjimų pradžią poną Lohmeyerį. Iš 1883 08 19 laiško, kuriame A. Bezenbergeris dėkoja už galimybę kasinėti Šernuose pono Wolterio vardu, aišku, kad ši ekspedicija buvo tuo metu suorganizuota, bet neaišku, ar pats A. Bezenbergeris joje dalyvavo, nes 1883 10 28 laiške apgailestauja, kad iš kasinėjimų vasarą nieko neišėję. Akivaizdu, kad jau 1883 m. A. Bezenbergeris bandė kasinėti. Deja, ką nors konkretesnio apie šią ekspediciją pasakyti kol kas neįmanoma.

Dar vienas nelabai aiškus faktas iš A. Bezenbergerio, kaip archeologo, biografijos – Mižeikių pilkapių kasinėjimai. Mižeikių pilkapyną A. Bezenbergeris plačiau tyrinėjo 1891 m., tačiau 1887 08 04 laiškas H. Scheu'jui, kuriame A. Bezenbergeris rašo, kad ponas Lohmeyeris klausia, ar galėsiaš jis šią vasarą kasinėti Mižeikiuose, rodytu, jog tais metais pilkapynas buvo tyrinėtas. Šių tyrinėjimų rezultatų, atrodo, taip pat nesužinosime.

Kiti A. Bezenbergerio, kaip archeologo, veiklos iki 1891 m. faktai susiję su Kuršių Nerijos žvalgymais.

1887 m. į Gamtos ir visuomenės draugijos muziejų A. Bezenbergeris perdavė ornamentuotų šukių iš Drumsack radimvietės prie Juodkrantės ir bronzinį ietigalį, rastą ant kopos Gauzerallis, esančios į šiaurę nuo Juodkrantės (Tischler, 1889, p. 14).

Šie radiniai tapo A. Bezenbergerio žvalgymų Kuršių Nerijoje pradžia. Profesorius labai mėgo Juodkrantėje poilsiauti vasarą, tačiau laiko veltui neleido ir vis aplankydavo pustomas akmens amžiaus gyvenviečių vietas, kur pasirinkdavo radinių.

1889 m. Štutgarte buvo išleistas jau minėtas A. Bezenbergerio veikalas „Kuršių Nerija ir jos gyventojai“ (Bezenberger, 1889). Leidinyje pateikiama šio unikalaus gamtos kampelio geologinių, etnografinių, kalbinių duomenų. Archeologinei informacijai skirta 11 knygos puslapių (Bez-

zenberger, 1889, p. 242–253). Didesnė jų dalis (7,5 puslapio) yra pažodinis nuorašas iš O. Tischlerio straipsnio „Prašymas apie gamtos ir visuomenės mokslų draugijos istorinius antropologinius darbus“ (Tischler, 1878). To knygos autorius ir neneigia, sakydamas, jog „nebuvo galima parašyti ką nors geresnio“ (Bezenberger, 1889, p. 243).

O. Tischlerio straipsnio pagrindinės mintys buvo tos, kad Kuršių Nerijos apgyvenimo seniausieji pėdsakai siekia neolitą; iš šio laikotarpio randama trijų grupių keramikos liekanų: pirmosios grupės „urnos“ didelės, mažai ornamentuotos, jų aukštis lygus pločiui ir siekia net iki 0,4 m (Narvos kultūros?), antrosios – „gražios“, gausiai puoštos virvelių įspaudais (Pamarių kultūros?), trečiąją grupę sudarė O. Tischleriu tik iš Kuršių Nerijos pažįstami plokšti ovalūs dubenėliai. Straipsnyje minimi titnaginiai įrankiai bei akmeniniai kirviai, daugelis jų buvę iš diorito (kadangi nėra iliustracijų, tai įrankių formos ne visai aiškios). Iš dabartinėje Lietuvos teritorijoje esančių objektų O. Tischleris mini „keturias kalveles“ prie Nidos, gintarinę žmogaus figūrėlę, rastą irgi prie Nidos, gintarinių papuošalų lobi, iškastą iš marių dugno prie Juodkrantės, taip pat prie Juodkrantės rastą smarkiai suardytą skeletą, gulintį ant šono. Šis, nors buvo be įkapių, tačiau, O. Tischlerio manymu, skirtinas neolitui. Ir nors pats O. Tischleris straipsnio pradžioje mini, kad visus objektus yra sužymėjęs žemėlapyje, kurio mastelis 1:25000, bet šis žemėlapis taip ir liko nepaskelbtas.

Savo knygoje A. Bezenbergeris išsakė mintį, kad visi šie gausūs neolito radiniai nerodo, kokiai tautybei (Nationalität) priklausė juos palikę gyventojai, be to, paprieštaraavo Klebso nuomonei, jog Kuršių Nerija vėlyvajame neolite gyventojų buvusi palikta, nes, archeologinių tyrinėjimų duomenimis, juos vėl galima esą aptikti tik nuo II t-mečio. A. Bezenbergeris manė, kad šias žinias ilgainiui bus galima užpildyti ir kad slenkančios kopos dar atidengs radinių iš šio „tuščiojo“ laikotarpio (Bezenberger, 1889, p. 250). Knygos gale pridėtas Kuršių Nerijos žemėlapis, tačiau jame archeologiniai paminklai nesužymėti.

Tad kol kas tiek žinių apie A. Bezenbergerio santykį su archeologija ir proistore iki 1891 m. Kaip matyti, jo archeologiniai tyrinėjimai iki 1891 m. nebuvo gausūs ir vargiai gali būti vadinami moksliniais. Tai tik mėgėjiški kasinėjimai ir žvalgymai, netgi kai kalbama apie XIX a. pabaigą. Tokių tyrinėtojų tuo metu Rytų Prūsijoje buvo apskiai. Tuo galima įsitikinti pavarčius jau ne kartą minėtus Kenigsbergo kraštotojos draugijų leidinius. Vis dėlto, A. Bezenbergerio susidomėjimas archeologijos objektais, jų populiarinimas, nors ir naudojantis svetimais tyrinėjimais, buvo akstinas pačiam pabandyti perprasti archeologinių tyrinėjimų metodiką, suprasti jų esmę.

1891 m. A. Bezenbergeris tapo Prūsijos senovės draugijos tarybos pirmininku. Būtent šios pareigos paskatino jį pradėti plačius Rytprūsių proistorės tyrinėjimus. Būtų tikslinga trumpai aptarti šios draugijos veiklą ir pokyčius joje po 1891 m.

A. BEZZENBERGERIS IR PRŪSIJOS SENOVĖS DRAUGIJA

Prūsijos senovės draugija (Altertumsgesellschaft Prussia) buvo įkurta Kenigsberge 1844 m. tenykščio universiteto 300-ųjų metinių proga A. Hageno iniciatyva; jis vadovavo jai iki 1872 metų. 1872–1891 m. draugijos tarybos pirmininku buvo G. Bujackas, 1891–1916 m. – A. Bezenbergeris, po jo – iki 1923 m. – F. Peiseris, 1923–1927 m. – M. Ebertas, o vėliau – iki 1945 m. – W. Gaerte. Šios kultūrinės patriotinės draugijos tikslas buvo „išlaikyti ir praplėsti tėvynės praeities pažinimą“, t. y. domėtis „Prūsijos provincija ir apimti jos istoriją, senienas, teisę, poeziją ir visą dvasinį ir pilietinį gyvenimą“ (Gineitis, 1995, p. 165), o ne tirti vien tik Mažosios Lietuvos ir Prūsijos proistorę, kaip teigiama „Lietuvių enciklopedijoje“ (LE, 1953, p. 133).

Iki 1875 m. draugija neleido jokio atskiro leidinio. Įvairios tematikos rašinius jos nariai spausdino jau minėtame kultūrinio pobūdžio metiniame leidinyje „Altpreussische Monatsschrift“.

1875 m. draugija pradėjo leisti savo leidinį „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia“, 1927 m. pervadintą į „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde“. Šis leidinys labai svarbus todėl, kad jame buvo skelbiama, kas ir kur iš draugijos narių atliko archeologinius tyrinėjimus, skelbiama šių tyrinėjimų medžiaga, surašomi daiktai, patekę į draugijos rinkinius ir į Prūsijos muziejų (Prussia-Museum). Šis muziejus buvo įkurtas 1881 m. rugsėjo 30 d.; savo patalpas turėjo Kenigsbergo pilies (stovėjusios iki XX a. septinto dešimtmečio pabaigos) šiaurinio korpuso antrame aukšte. Muziejaus rinkiniai dingo Antrojo pasaulinio karo metu, todėl šis draugijos leidinys įgauna dar didesnę reikšmę, norint susidaryti pilnesnį vaizdą apie jame saugotus proistorės „liudininkus“. Tiesa, derėtų pažymėti, kad šiame muziejuje buvo kaupiama ne vien tik proistorinė medžiaga. 1881 m. jame greta archeologinės ekspozicijos buvo etnografijos, viduramžių bei naujųjų laikų istorijos salės, biblioteka ir atskiras numizmatikos skyrius („Abteilung von Münzen“).

Nepaisant to, kad nei draugija, nei muziejus proistorėi išskirtinio dėmesio, bent jau pačioje pradžioje, neskyrė, į jį įvairiausiais keliais patekdavo radiniai iš visos Rytų Prūsijos, taip pat ir iš dabartinės Lietuvos. Apie tai galima sužinoti iš kasmetinių ataskaitų; jų gale yra pridėtas tais metais į muziejų patekusių radinių sąrašas. Gaila, kad iš šių aprašymų ne visada aišku, kaip atrodė tie radiniai ir kur yra tikslios jų radimvietės. Reikia pasakyti, kad iki 1885 m. išleistose „Posėdžių ataskaitose“ nėra nė vienos iliustracijos. 1887 m. išleistame XII numeryje jau yra 11 lapų su tyrinėtų pilkapių bei juose aptiktų radinių piešiniais. Tais pačiais 1887 m. draugijos narių sąrašuose pasirodo ir prof. A. Bezenbergerio pavardė.

A. Bezenbergerio vadovavimas draugijai (1891–1916 m.) pakeitė jos gyvenimą. Buvo skirtas didesnis dė-

mesys proistorės tyrinėjimams; čia aktyviai įsitraukė ne tik draugijos vadovas, bet ir kiti jos nariai, iš jų pažymėtini A. Brinkmannas, J. Heydeckas, E. Hollackas, H. Kemkė, F. E. Peiseris, K. Stadie. Draugijos leidinyje vis daugiau vietos buvo skiriama archeologinių tyrinėjimų ataskaitoms. Iš esmės buvo pertvarkyta draugijos muziejaus ekspozicija, išleistos ekspozicijoje buvusių daiktų 3 katalogo dalys (1893 m. – I dalis, 1894 m. – III dalis, 1897 m. – II dalis) (Katalog, 1893, 1894, 1897). I ir II dalys buvo skirtos proistorės eksponatams.

Pirmojoje katalogo dalyje išvardyti radiniai, buvę pirmame muziejaus kambaryje. Šio kambario ekspozicijoje buvo eksponuojami akmens ir bronzos amžių radiniai. Didžiąją eksponatų dalį sudarė akmeniniai kirviai iš visos Rytų Prūsijos, kauliniai dirbiniai, neolitinė keramika ir, savaime aišku, bronzos amžiaus radiniai: bronziniai kirviai, ietigaliai, kalavijai, smeigtukai ir t. t. Būta pirmame muziejaus kambaryje ir radinių iš ankstyvųjų pilkapių (urnų, smeigtukų). Pirmo kambario ekspozicijos būdingas bruožas tas, kad radiniai buvo suskirstyti ne chronologine ar geografinė tvarka, o pagal jų rūšis. Regionų ypatumai taip pat nebuvo atspindėti.

Antrojoje katalogo dalyje surašyti antrame ir trečiame muziejaus kambaryje eksponuoti radiniai iš laikotarpio nuo erų sandūros iki XIV amžiaus. Ši katalogo dalis daug gausiau iliustruota; tas didina jos išliekamąją vertę, nes ir šandien galima pamatyti XIX a. iškastus ir dabar nežinia kur esančius dirbinius iš proistorinių Rytprūsių kapinynų. Sprendžiant iš katalogo, šioje ekspozicijos dalyje būta dar didesnio chaoso. Eksponatų gausa ir visiškas chronologinio ar geografinio skirstymo principų nebuvimas priminė veikiau antikvarinę parduotuvę nei mokslinę įstaigą. Teisybės dėlei reikia pasakyti, kad vieno kapinyno medžiaga nebuvo maišoma su kito, o vienos rūšies atsitiktiniai dirbiniai buvo eksponuojami kartu.

Antrojoje katalogo dalyje pateiktas ir sąrašas eksponatų, buvusių ketvirtame muziejaus kambaryje – pono O. Schellongo etnografinių daiktų kolekcija; didžiąją jos dalį sudarė daiktai iš Naujosios Gvinėjos, bet buvo eksponatų ir iš Rusijos, Pietų ir Šiaurės Amerikos, Japonijos, Kinijos, Arabijos ir Sirijos.

Trečiojoje katalogo dalyje išvardyti eksponatai iš Rytų Prūsijos istorinių laikų ekspozicijos; ši ekspozicija buvo penktame, šeštame, septintame ir aštuntame muziejaus kambaryje.

Taigi trijuose iš aštuonių muziejaus kambarių buvo sudėti radiniai, turėję iliustruoti Rytų Prūsijos proistorę. A. Bezenbergeris, kaip draugijos tarybos pirmininkas, rūpinosi muziejumi bei jo ekspozicija, kur buvo radinių iš visų A. Bezenbergerio tirtų archeologinių objektų.

Kad muziejus gautų naujų radinių buvo atliekami, archeologiniai kasinėjimai, nors čia nuoseklumo nebuvo. Kai kurie objektai būdavo vienu metu tyrinėjami kelių archeologų. Stengtasi visiškai iširti tik tas vietas, kur tikėtasi ras-

ti daug proistorinės medžiagos. Dėl šios priežasties iki XX a. trečiojo dešimtmečio buvo tyrinėjamos tik laidojimo vietos: pilkapiai ir kapinynai. Pažymėtina ir tai, kad A. Bezenbergerio vadovavimo metu draugijos nariai į archeologiją žiūrėjo tik siaurąja prasme, t. y. iškasus kapinyną, didžiausias laimėjimas būdavo jo medžiagos paskelbimas. Jeigu kapinyno inventoriūs buvo palyginamas su kituose kapinyuose rastuoju ir nurodoma, kur jis yra skelbtas, tai jau buvo „aukšto lygio“ straipsnis. Tokios medžiagos pateikimas yra savotiškai naudingas, norint atkurti vieno ar kito objekto inventorių, nors tokiais darbais pas mus iki šiol plačiau nesusidomėta.

A. Bezenbergeris, būdamas draugijos tarybos nariu, ne tik aktyviai kasinėjo, bet ir atstovavo Kenigsbergo archeologams Vokietijos ir tarptautiniuose archeologų renginiuose: Rusijos archeologų IX ir X suvažiavime (IX suvažiavimas įvyko 1893 m. Vilniuje, X–1896 m. Rygoje), kasmetiniuose Vokietijos archeologų suvažiavimuose (nuo 1910 m.). Jis atstovavo Kenigsbergo archeologams Pabaltijo archeologų I kongrese, vykusiame Stokholme 1912 m. (pav. 1). A. Bezenbergeris siūlė Pabaltijo archeologų II kongresą surengti 1915 m. Karaliaučiuje, jo siūlymas buvo priimtas (Mannus, 1912, p. 442), tačiau šio sumanymo įkūnyti nepavyko.

A. BEZENBERGERIO ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI KLAIPĖDOS KRAŠTE

Pirmoji archeologinė A. Bezenbergerio ekspedicija, atsekama pagal draugijos leidinį, –1891 m. liepos mėn. išvyko į Heiligenbeilio (dab. Mamonovo) sritį, Wermten (dab. Podlesna, Lenkijos Respublika) pilkapyną. Tų pačių metų rugpjūčio mėnesį A. Bezenbergeris atvyko ir į Klaipėdos kraštą, kur žvalgė ir tyrinėjo net aštuonis objektus. 1891 m. jis suspėjo apžiūrėti ir Gr. Lindenau radimvietę prie Kenigsbergo. 1892 m. žvalgė ir tyrinėjo septynis, 1895 m. – aštuonis objektus. Maždaug tiek objektų buvo tyrinėjama kasmet.

Šio darbo 1 priede pateikti duomenys apie A. Bezenbergerio archeologines ekspedicijas leidinio „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia“ duomenimis. Iš pateiktos lentelės matyti, kad nuoseklumo, tyrinėjant objektus pagal jų rūšis, chronologiją ar geografinį išsidėstymą, nebuvo. Ekspedicijos buvo neilgos, dažnai trukdavo vieną ar dvi dienas, ilgesnės ekspedicijos buvo labai retos. Sprendžiant iš draugijos ataskaitinių posėdžių protokolų, 1891–1908 m. A. Bezenbergeris suorganizavo per 120 ekspedicijų į daugiau nei aštuonias dešimtis archeologinių objektų. Tikslų jų skaičių pasakyti sunku, nes, tirdamas vieną objektą, A. Bezenbergeris stengdavosi apžiūrėti ir netoliese esančius kitus archeologinius ar mitologinius objektus. Pavyzdžiui, tyrinėdamas Šernų kapinyną, A. Bezenbergeris pasidomėjo apie netoliese esantį Dovilų piliakalnį ir Šernų pylimą.

1 pav. A. Bezenbergeris (centre) tarp Pabaltijo archeologų I-ojo kongreso dalyvių. Nuotraukos fragmentas (Mannus, 1912, Tafel LIII)

Į tą patį objektą būdavo grįžtama po kelis kartus. Tyrinėjama per atostogas, dažniausiai per Sekmines, rugpjūčio ir rugsėjo mėnesiais, taip pat spalio pradžioje. Paskutinė pagal rašytinius šaltinius atsekama A. Bezenbergerio archeologinė ekspedicija–1915 m. tyrinėtas neolitinis kapas Mozūrijoje (Ebert, 1923, p. 207). A. Bezenbergeris ne tik pats kasinėjo, bet ir domėjosi kitų archeologų ekspedicijomis. Pavyzdžiui, 1921 m. jis lankėsi Prysmančiuose, kur kapinyno tyrimui tuo metu vadovavo V. Nagevičius (Nagevičius, 1935, p. 10–11).

A. Bezenbergeris tyrinėjo visų laikotarpių ir visų rūšių archeologinius objektus. Labiausiai mėgo tyrinėti laidojimo vietas: pilkapynus (dvidešimt šešiuose pilkapynuose ištyrė per penkiasdešimt pilkapių) ir kapinynus (ištyrė apie porą tūkstančių kapų). Jo tirti objektai išbarstyti po visas Prūsijos apskritis, išskyrus gal istorines Nadruvos, Notangos sritis. Daugiausiai tyrinėta Semba, kur gausu archeologinių objektų, ir į šiaurę nuo Šilutės buvusi Rytprūsių teritorija–istorinės Lamatos ir Kuršo žemės.

Didelis tirtų objektų skaičius nerodo tyrimų kokybės. Išliekamąją vertę šiandien turi tik paskelbtoji tyrinėjimų medžiaga; ji nėra labai gausi. Šiandien sunku netgi tiksliai nustatyti kai kurių objektų vietą, nes skelbtoje medžiagoje tyrinėtas objektas būdavo nurodomas žemėlapyje, kurio mastelis 1:100 000, objekto vieta nurodoma paminint kaimo pavadinimą ir žemės savininko pavardę, kuri šiandien mums, deja, nieko nesako. Reti atvejai, kai būdavo braižomi visų perkasų planai. Dažniausiai buvo pasitenkinama tik nubraižant tos vietos, kur buvo rasta daugiausia radinių, planą; mastelis būdavo 1:100 arba 1:200.

Skelbiant tyrinėjimų medžiagą, dažniausiai iliustruoti tik ypatingi radiniai. Kita medžiaga aprašoma tik nurodant dirbinio pavadinimą ir literatūrą, kur buvo publikuotas tokio dirbinio piešinys.

Skaitant A. Bezenbergerio tyrinėtų objektų (ypač kapinynų) skelbtą medžiagą, galima suprasti, kad jo tikslas buvo visiškai ištirti tą dalį, kur buvo gausiausia radinių, o tokios dalies ištyrimas buvo prilyginamas visiškam objekto ištyrimui. Niekada nebuvo tyrinėjama pilkapių aplinka (į išorę nuo vainiko). Tai buvo savaimė suprantamas dalykas, nes A. Bezenbergeris domino tik muziejinė archeologijos dalis – akį žavintys proistoriniai daiktai. Toks požiūris į senovės palikimą atitiko bendrą XIX a. pab. požiūrį į archeologiją.

Tyrinėjimus Klaipėdos krašte A. Bezenbergeris pradėjo 1891 m. Tais metais jis surengė didelę ekspediciją į šį regioną ir tyrinėjo net penkis objektus. A. Bezenbergerio laišakai H. Scheu'jui (laikomi Lietuvos Mokslų Akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, F–12, ap. 1235) rodo, kad ši ekspedicija buvo kruopščiai suplanuota iš anksto.

1891 m. liepos ir rugpjūčio mėn. laiškuose H. Scheu'jui A. Bezenbergeris prašo suderinti su žemės savininkais leidimus kasinėti Šernų kapinyną ir Mižeikių pilkapyną. Šie objektai, kaip jau minėta, jam buvo žinomi anksčiau, tačiau 1891 m. tyrinėjimai skiriasi tuo, kad jie buvo atliekami pagal draugijos tyrimų programą. Laiškai H. Scheu'jui – vienintelis šaltinis, rodantis, kad draugijos narių kasinėjimai buvo planuojami pagal išankstines programas. 1891 m., be planuotų Mižeikių pilkapyne ir Šernų kapinyno kasinėjimų, A. Bezenbergeris tyrė spėjamą piliakalnį Aukštumalos pelkėje, kurį jam nurodė H. Scheu'jus, Armalėnų pilkapį, buvusį H. Scheu'jaus žemėse, žvalgė Pleškučių, Vilkųčių, Baičių kapinynus.

Nuo 1891 m. kiekvieną vasarą (bent jau iki 1908 m.) A. Bezenbergeris lankydavosi Šilutėje pas savo bičiulį. Tai būdavo ne tik vizitas pas šeimos draugus, bet ir archeologinių tyrinėjimų prasme naudingos išvykos. Iš A. Bezenbergerio laišku išaiškėjo, kad H. Scheu'jus buvo pagrindinis ekspedicijos ūkio reikalų tvarkytojas. Būtent jį A. Bezenbergeris prašydavo dirbininkų kasinėjimams, H. Scheu'jus teikdavo ir informaciją apie vietas, kur A. Bezenbergeris ruošdavosi kasinėti. Kaip įdomesnį faktą, galima paminėti, kad 1897 08 12 laiške A. Bezenbergeris savo draugą prašo pažymėti vietą, kur jis (A. Bezenbergeris) pernai kasinėjęs. Iš laišku matyti, kad drauge dažnai būdavo H. Scheu'jaus sūnus Erichas, kasinėjęs ne tik su A. Bezenbergeriu, bet ir savarankiškai, o vėliau perėmęs tėvo dvaro muziejaus tvarkymą, bet archeologu taip ir netapęs.

Be H. Scheu'jaus pagalbos, atrodo, buvo suorganizuoti tik Kretingalės pilkapiu (1901 m.), Greičėnų kapinyno (1897 ir 1898 m.), Lumpėnų kapinyno (1901 m.), Šlažių pilkapyne (1896 m.) tyrinėjimai. Visi kiti objektai buvo tiriami padedant H. Scheu'jui. Dauguma A. Bezenbergerio Klaipėdos krašte tyrinėtų objektų buvo šalia Klaipėdos ir Šilutės, t. y. tose vietose, kur H. Scheu'jus turėjo dvarus (Lėbartų ir Šilutės).

A. Bezenbergerio archeologinių lauko tyrinėjimų metodika – keblus klausimas dėl šaltinių stokos. Vienintelis šaltinis, galintis padėti, – skelbtų tyrinėjimų eigos aprašymai. Tam padėtų ir pakartotinis A. Bezenbergerio tyrinėtų objektų liekanų ištyrimas. Taip būtų įmanoma išsiaiškinti, kaip buvo tiriama. Tačiau kol kas A. Bezenbergerio tirtieji kapinynai nėra plačiau nūdienos archeologų tyrinėti. Daugelio jų net tiksli vieta nežinoma. Vienintelis objektas, kuris buvo tirtas A. Bezenbergerio ir yra plačiau tyrinėjamas mūsų dienomis, – Baičių kapinynas (nuo 1989 m. jį tyrinėja R. Banytė), tačiau iki šiol tyrimų autorė neaptiko A. Bezenbergerio veiklos pėdsakų. Tiesa, archeologas A. Varnas, 1984 m. tyrinėjęs Laistų, o 1985 m. – Stragnų kapinynus, mano juose suradęs A. Bezenbergerio tirtų kapų duobes su pavieniais radiniais jose (Varnas, 1986a; 1986b), tačiau šis spėjimas lieka neįrodytas.

Kol kas vienintelis akivaizdus A. Bezenbergerio kasinėjimų rezultatas (metodikos prasme) – Mižeikių pilkapyne dabartinė būklė. Pagal A. Bezenbergerio aprašymus, į šiaurės vakarus nuo 1891 m. jo tirtu pilkapiu buvo pilkapis su centre iškasta duobe (1887 m. tyrinėjimų rezultatas?), į šiaurės rytus nuo 1891 m. tirtu pilkapiu – sveikas pilkapis. Pilkapis su centre iškasta duobe ir sveikasis pilkapyne yra iki šiol, tuo tarpu toje vietoje, kur pagal tyrinėjimų aprašymą turėjo būti 1891 m. tirtasis pilkapis, šiuo metu yra tik netvarkingai išmėtytų žemių ir akmenų krūva. Aišku, kad tyrimų metu apie pilkapiu sutvarkymą nebuvo jokių minčių.

Jeigu tirtos vietos sutvarkymas yra labiau paminklosaugos nei mokslinių tyrimų metodikos dalykas, įdomu išsiaiškinti, kaip vis dėlto buvo atliekami patys tyrinėjimai.

Apie tirtas Klaipėdos krašto vietas A. Bezenbergeris dažniausiai sužinodavęs iš į Prūsijos muziejų patenkančių radinių arba iš H. Scheu'jaus. Nuvykęs į vietą ir surinkęs atsitiktinius radinius bei žodinę informaciją apie jų radimvietes, A. Bezenbergeris išsikasdavo keletą šurftų ar net perkasų ten, kur būdavo radinių. Pavyzdžiui, Baičių kapinyno teritorija buvo „žvalgoma“ 4×12 m perkasomis (Bezenberger, 1900, p. 133), Pangėnų kapinyne kasta 2×20 m žvalgomoji perkasa (Bezenberger, 1914, p. 156). Kapinynų vietose nevengta „zondavimo“ smaigu, kol būdavo aptinkamos akmenų konstrukcijos. Taip buvo nustatytos Šernų ir Barzdūnų kapinynų teritorijos (Bezenberger, 1892b, p. 142; 1900, p. 113).

Aptikus nesuardytus kapus, buvo atidengiamas kuo didesnis plotas; jo dydį ir netgi formą nulemdavo kapų gausa bei žemėnaudų ypatumai. Pavyzdys būtų Lumpėnų kapinyno tyrinėjimai: pietinė perkastos riba ėjo sulig dvarininko Biebersteino žemės riba (Bezenberger, 1904, p. 131), nebuvo kasinėjama šalia mokyklos, nes ten buvęs sodas, o jame iškastoje bandomojoje 4×7 m perkasoje buvo rastas tik vienas kapas. Tolesni tyrinėjimai šalia mokyklos, kurios pamatus kasant ir buvo aptiktas Lumpėnų kapinynas, A. Bezenbergeriui pasirodė būsią neproduktyvūs ir dėl to

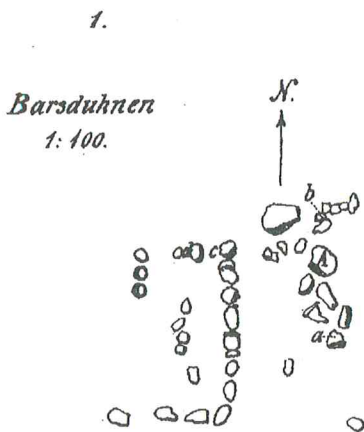
Hand. Wallst. 1/2
 27. 09. 1897.

Lieber Freund!

Mit herzlichstem Dank für die schönen Pfingstferien bei Ihnen finde ich ein paar Photographien für Ihre Sammlung und lege das Gruppenbild der Familie Kranzart in's Archiv bei, das die ganze Familie bei Ihnen abholen wollte. Die Barsduhner Leichen (kurze präpariert und aufgestellt) sind famos, & es wird lohnend sein, noch ein paar Tage an dies leider so zerstörte Grabfeld zu verwenden. Wenn Sie herkommen, müssen Sie sich zu ansehen. Meine Frau & die Jungen fahren nächstem Jahr nach Mureburg, und Sie zu helfen dabei eine Christenpflicht, wenn Sie mich in meiner Verlassenheit aufsuchen.
 Empfehlen Sie per Familienbesuch & sein Sie viel mal von uns allen gegrüßt.

H. Bezenberger

2 pav. A. Bezenbergerio 1897 09 27 laiškas H. Scheu'jui

3 pav. A. Bezenbergerio skelbtas Barzdūnų kapinyno tyrinėtos dalies planas (Sb. Prussia, 1900, Tafel XVI-1).

tyrinėjimų mokymų sode buvo atsisakyta (ten pat, p. 131). Dėl medžių nebuvo visiškai ištirtas ir toks įdomus objektas, kaip Šlažių pilkapynas. Žemės savininkas reikalavo didelio atlyginimo už medžius, dėl to A. Bezenbergeris tyri-

nėjo tik centrinę – 6,5 m skersmens – pilkapių dalį (Bezenberger, 1900, p. 81).

Kaip buvo kasinėjama – neaišku. Jeigu A. Varno aptiktos išpreparuotos kapų duobės Laistų ir Stragnų kapinyuose – A. Bezenbergerio tyrinėjimų rezultatas (Varnas, 1986a, 1986b), tai aišku, kad aptikus kapo duobę buvo iškasamas tik jos viduje esantis gruntas, ir neypač kruopščiai, tą rodo pakartotinis jų ištyrimas. A. Varnas jau tirtų kapų duobėse rado smulkių dirbinių ar jų dalių (ten pat). Tačiau neišku, ar šios išpreparuotos kapų duobės yra A. Bezenbergerio tyrinėjimų padarinys. Tyrinėjimų greitis vis dėlto verčia spėti, kad tirdamas kapus A. Bezenbergeris per daug nesismulkino. Kad kapai buvo tiriami ne su mentele, o su kastuvu, rodo ir medžiagos skelbimas. Be to, 1891 11 12 (minimas Šernų kapinynas), 1893 12 26 (minimas Vėžaičių kapinynas) ir 1897 06 27 (minimas Barzdūnų kapinynas) laiškuose H. Scheu'jui jis rašo apie radinių preparavimą Kenigsberge; iš to galima spręsti, kad radiniai kasinėjimo vietoje nebuvo gerai nuvalomi, o pakuojami su visomis prilipusiomis žemėmis; tik Kenigsberge žemės buvo visiškai pašalinamos. Šitaip yra buvę bent jau pirmaisiais A. Bezenbergerio aktyvios kasinėjimų veiklos metais.

Kenigsberge atvežti radiniai buvo tvarkomi, rūšiuojami. A. Bezenbergeris paskelbė šių jo tyrinėtų vietų medžiagą: Armalėnų, Baičių, Barzdūnų, Egliškių, Grabupių (ne visą), Greižėnų, Kretingalės, Kuršių Nerijos (ne visą), Lumpėnų, buv. Mižeikių, Pleškučių–Pangesų, Rubokų, Šernų, buv. Šlažių. Liko neskelbta medžiaga iš Andulių, Barvų, Dvilių, Klemiškės, Laistų, Laukžemių, Priekulės, Stragnų, Vėžaičių. Nieko konkretaus nepaskelbė apie savo tyrinėjimus Girkaliuose, Kalotėje, Rumpiškėse.

Visa skelbtoji medžiaga išspausdinta jau minėtame Prūsijos senovės draugijos leidinyje „Sitzungsberichte der Altertums-gesellschaft Prussia“. A. Bezenbergerio straipsniai per daugiau nei du su puse dešimtmečio išlaikė vienodą struktūrą; dėl to, – šitai jau M. Ebertas pastebėjo – juos galima atpažinti, net jei nebūtų autoriaus pavardės. Straipsnių pradžioje pateikiama informacija, iš kokių šaltinių sužinota apie objektą. Tai dažniausiai buvo į muziejų patekę radiniai iš ardomo kapinyno. Neretai informaciją pateikdavo H. Scheu'jus. Po nuorodos į šaltinį A. Bezenbergerio straipsniuose seka konkrečios vietos aprašymas, kuris, deja, šiaandien neduoda didesnės naudos, nes apsiribojama tik žemės savininkų pavardėmis. Tokie objektai, kaip sodybų pastatai, dažniausiai nenurodyti. Nerasime ir tokių orientyrų, kaip kaimų kapinės; o tas labai palengvintų aprašytų objektų paiešką šiandien. Tiesa, A. Bezenbergeris paskelbė 12-os jo žvalgytų ar tyrinėtų objektų nurodančius žemėlapius M 1:100 000, tačiau pagal juos tuos objektus šiandien lokalizuoti sunku dėl palyginti stambaus žemėlapių mastelio ir jų pačių netikslumo. Kapinyno, pažymėto raide G, užimančia tokiaime žemėlapyje 2x3 mm plotą, iš tikrųjų reikia ieškoti 500x500 m plote. Dar didesnės problemos iškyla bandant tiksliai lokalizuoti pilkapių vietas. Tik dviejų kapinynų – Greižėnų ir Šernų – situacijos paskelbtos žemėlapyje M 1:20 000 (Greižėnai) ir M 1:25 000 (Šernai).

Aprašydamas objekto padėtį vietovėje, A. Bezenbergeris ypač stengdavosi nurodyti tikslus jo matmenis. Kalvelės, kur buvo įrengtas kapinynas, ar pilkapijo skersmuo ir aukštis nurodytas matuojant nuo centro į visas keturias pasaulio šalis.

A. Bezenbergeris aprašydavo ne tik savo paties aptiktus dirbinius, bet ir atsitiktinius radinius, surinktus iš vietinių gyventojų; aprašydavo net ir prieš jį objektą tyrinėjusio asmens rastą, bet neskelbtą medžiagą. Pavyzdžiui, skelbdamas kasinėjimų Pleškučių–Pangėsų kapinyne savo rastą medžiagą, A. Bezenbergeris paskelbė ir E. Hollacko 1904 m. aptiktus dirbinius.

Skelbdamas iki 1900 m. tyrinėtų objektų perkasų planus, kurie buvo braižomi M1:100 arba M1:200, A. Bezenbergeris nenurodydavo jų ribų (pvz., Barzdūnų kapinyno tyrinėtos dalies planas – pav. 3). Visiškai įmanomas daiktas, kad ir pačios perkasos tvarkingiau pradėtos kasti tik nuo 1899 m., nes 1898 m. tyrinėto ploto Greižėnų kapinyne ribos, paskelbtame tirtos dalies plane, nenurodytos, o 1899 m. tyrinėta Rubokų kapinyno dalis, plane jau apibrėžta taisyklingu keturkampiu.

Skelbtuose tyrinėtų objektų planuose nurodyti atidengtame plote pasitaikę akmenys bei atskirų radinių vietos, sužymėtos skaičiais. Šias radimvietes reikėtų traktuoti kaip atskirus kapus, nors nė viename skelbtame plane nėra pažymėti kapų duobių kontūrai. Tai dar viena priežastis, leidžianti suabejoti archeologo A. Varno išvadomis ir tuo, kad A. Bezenbergeris kapus preparavo tik jų duobės kontūro viduje.

Nurodydamas atskirų radimviečių (kapų) medžiagą, A. Bezenbergeris stengdavosi centimetro tikslumu aprašyti kiekvieno daikto radimo gylį ir atstumus tarp atskirų daiktų. Kvadratų sistema nenaudota, matyt, dėl jau minėto tirtų plotų netaisyklingumo, nors skelbtame Šernų kapinyno plane kvadratai yra išbraižyti (kas 5 m, bet nesužymėti). Dėl aprašomo inventorius nurodoma gausi literatūra, kurioje buvęs skelbtas analogiškas dirbiny. Dėl to A. Bezenbergerio skelbtoje medžiagoje maža iliustracijų. Neilustruotas nė vieno kapo inventorius pilnas kompleksas; iliustruoti tik unikalūs, gražesni ar retesni dirbiniai. Straipsniuose labai retai pateikiami radinių matmenys.

Aprašydamas retesnius dirbinius, A. Bezenbergeris analogijų ieškodavo visoje jam prieinamoje literatūroje. Dėl to kai kurios aprašymų dalys panašios į atskirus trumpus straipsnelius (ypač šiuo požiūriu įdomi Rubokuose rasto geriamojo rago apkalo ornamentikos analizė).

Nors aprašydamas kapinyno inventorių A. Bezenbergeris naudojosį gausia literatūra, platesnių išvadų apie atskirų kapinynų datavimą ir regioninius laidosenos ypatumus nepadarė. Jis nemėgo drąsių išvadų, nenorėjo keisti savo nuomonės. A. Bezenbergeriui archeologiniuose tyrinėjimuose svarbiausia buvo radiniai. Jo, kaip, beje, ir daugumos to meto archeologų, požiūris į kasinėjimus muziejininkiškas.

Iš visų A. Bezenbergerio tyrinėtų objektų, beveik trečdalis koncentruojasi Klaipėdos–Šilutės rajonuose. Čia bu-

vo tyrinėjama daugiau nei 30 objektų, tačiau medžiagos paskelbta mažiau tyrinėjimų negu iš kitų regionų. Neskelbtoji medžiaga sudaro daugiau nei 50 % šio regiono tyrimų medžiagos, o kituose regionuose – tik apie 15%.

Lietuvių apgyventa Rytprūsių sritis (Mažoji Lietuva) netapo išskirtiniu A. Bezenbergerio archeologinių tyrinėjimų regionu; tuo galima įsitikinti pažiūrėjus į jo tyrinėtų archeologinių vietų Mažojoje Lietuvoje žemėlapi (pav. 4), kuriame aiškiai matyti, kad jo apibrėžtoje lietuviškoje Rytprūsių teritorijoje, dešiniajame Nemuno krante (ne H. Scheu'jaus valdose ar šalia jų) A. Bezenbergeris tyrinėjo tik du kapinynus (Bendiglauken ir Rominten) bei vieną vėlyvą gynybinį pylimą (Gr. Pillkalen).

A. Bezenbergerio archeologinių tyrinėjimų geografija ir didelis procentas neskelbtos Klaipėdos krašto kasinėjimų medžiagos leidžia manyti, kad šiame krašte A. Bezenbergeris tyrinėjo todėl, kad H. Scheu'jaus dėka, be ypatingų sąnaudų galėjo suorganizuoti archeologines ekspedicijas, tuo papildydamas Prūsijos muziejų nauja medžiaga iš mažai tirtu regiono.

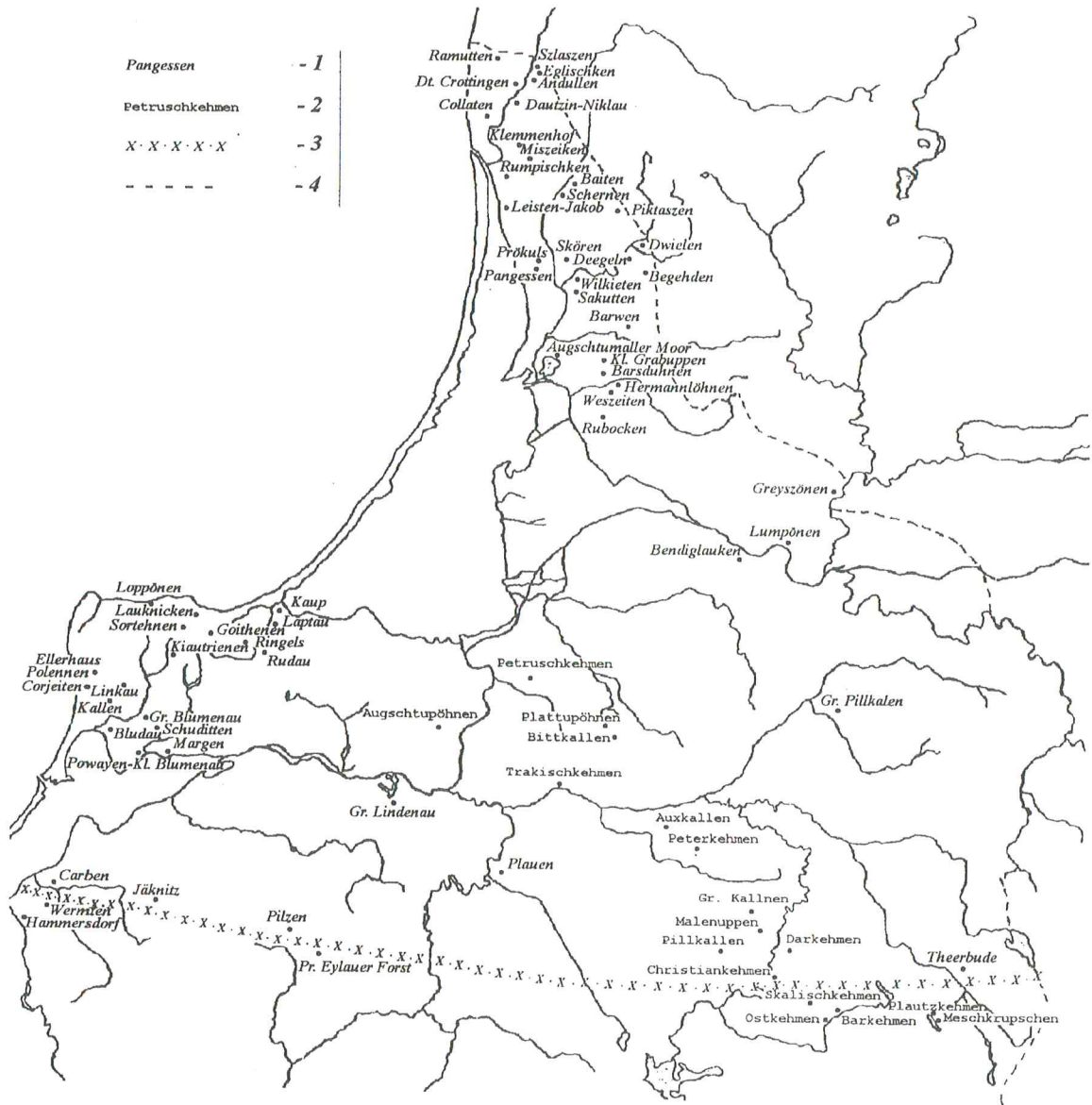
Jeigu ne draugystė su H. Scheu'jumi, vargu ar šiandien A. Bezenbergerį minėtume kaip daugiausiai Klaipėdos krašte kasinėjusį Kenigsbergo archeologą.

PROISTORĖS PROBLEMOS A. BEZENBERGERIO DARBUOSE

Nors A. Bezenbergeris kasinėjo daug, tačiau po 1891 m. apibendrinamųjų, analitinių studijų, susijusių su rastąja medžiaga, paskelbė vos keletą. Pirmasis toks straipsnis, tiksliau – ne straipsnis, o pranešimo, susijusio su Rytprūsių (ir Mažosios Lietuvos) proistore, santrauka pasirodė 1897 m. išleistoje knygoje „Труды девятого археологического съезда въ Вильнѣ“ (Труды, 1897, p. 87). Čia paskelbta 1893 m. Vilniuje vykusio Rusijos archeologų IX suvažiavimo medžiaga. Šiame suvažiavime rugpjūčio 11 d. A. Bezenbergeris skaitė pranešimą apie „Ikiistorines Rytų Prūsijos senienas“. Pagrindinės pranešimo tezės:

1. Rytprūsių apgyvenimas prasidėjo tuoj po ledynų atsitraukimo. Pirmieji gyventojai čia atėjo iš rytų ir pietryčių. Šio periodo radiniai labai reti.

2. Neolito ir ankstyvosios metalų epochos radinių aptinkama labai gausiai. Šių periodų gyventojai tapatinami su lietuvių–latvių gentimis. Prūsų gentys, kaip lietuvių genčių atšaka, taip pat jau gyveno Rytprūsioje. Riba tarp prūsų ir lietuvių tuo laiku ėjo beveik ten pat, kur ir dabar (1893 metais?–L. T.) (ten pat, p. 87). Pastarasis teiginys kelia abejonių dėl šios pranešimo santraukos patikimumo. Visų pirma XIX a. prūsai, kaip viena iš baltų genčių, jau buvo išnaikinta, tai ar nesudaro įspūdis, kad lietuvių–prūsų riba čia laikoma siena tarp Rusijos imperijos ir Rytų Prūsijos, bet tai prieštarautų A. Bezenbergerio kalbiniams tyrimams.

4 p. v. A. Bezenbergerio archeologiniai tyrinėjimai Klaipėdos krašte ir Rytų Prūsijoje (dab. Kaliningrado srityje): 1– archeologinių tyrinėjimų vietos, 2 – A. Bezenbergerio nustatyti labiausiai į vakarus nutolę lietuviški toponimai, 3–dab. Kaliningrado srities pietinė siena, 4–Rytų Prūsijos šiaurės rytų siena

3. Bronzos epochos radiniai rodo glaudžius ryšius su Pomeranijos ir Šlezvigo regionais. Šiame laikotarpyje laidota iš pradžių nedeginant, po to pereita prie deginimo.

4. Geležies amžius prasideda II a. pr. Kr. ir dalijamas į keletą epochų; pirmoji apibūdinama La Tėno įtaka bei Romos monetų nebuvimu. Antrajai geležies amžiaus epochai būdinga Romos imperijos įtaka ir romėniškos monetos kauptose. Ši epocha pagal monetas datuojama II–IV amžiais. Trečioji geležies amžiaus epocha–vikingiškoji, apimanti VI–VIII amžius. Jai būdingos savitos formos segės.

Šis A. Bezenbergerio straipsnis, sprendžiant iš jo

santraukos, Vilniaus suvažiavime buvo reikšmingas dėl rytinio Pabaltijo proistorės periodizavimo, tačiau Rusijos archeologai į jį neatkreipė reikiamo dėmesio. Mažosios Lietuvos ir apskritai Lietuvos proistorės problemos suvažiavime nebuvo diskutuojamos dėl politinių sumetimų.

Kaip didelį A. Bezenbergerio nuopelną reikia prisiminti jo išleistas „Rytprusių proistorinės bronzos analizės“ (Bezenberger, 1904)–knygą, skirtą žymaus Kenigsbergo archeologo G. Bujacko atminimui. Šis leidinys – pirmasis gamtos mokslų metodų taikymo bandymas prostorei pažinti Rytų Prūsijoje. Knyga sudaryta iš dviejų dalių.

Pirmoji dalis – teorinė, kur aptariama Rytų Prūsijos proistorės periodizacija, pateikiamos išvados apie bronzinių dirbinių sudėties pokyčius nuo pirmųjų tokių dirbinių atsiradimo iki XIII a. Antroje dalyje yra gausiai iliustruotas katalogas; čia pateikta 96 bronzinių dirbinių sudėties, nurodomos kai kurios tokių dirbinių analogijos iš įvairių Rytų Prūsijos kampelių. Visa tai papildo nūdienos archeologų žinias apie XIX a. tyrinėtų objektų inventorių.

Pirmojoje dalyje autorius rašo, kad knygoje skelbiamos bronzinių dirbinių žaliavos cheminės sudėties, turėjusios reprezentuoti Rytprūsiuose randamus iš šio metalo pagamintus daiktus nuo jų atsiradimo iki istorinių laikų. Tai padaryti buvę sunku ne dėl technologinių galimybių, bet tik dėl to, kad, norint nustatyti metalo sudėtį, reikėję gerokai apgadinti daiktą. Pavyzdžių analizėms atrinkimas buvęs „sunkiuose ieškojimuose ir svarstymuose“. Visus daiktus piešęs dailininkas Bublitzas, cheminę jų sudėtį nustatinėjęs ponas Blockmannas.

Toliau aptartas bronzos lydinių sudėties kitimas nuo vario amžiaus (šio periodo buvimu Rytų Prūsijoje jis neabejojama) iki istorinių laikų. Čia gausu nuorodų į panašius amžininkų darbus, jų kritiką, pritarimus ar prieštaravimus to meto keltoms teorijoms. Viena iš įdomesnių ir iki šiol diskutuotinių A. Bezenbergerio minčių – ankstesnių bronzinių dirbinių perlydimas ir panaudojimas vėlesniais laikais. Šis klausimas ypač įdomus kalbant apie romėniškų monetų panaudojimą baltų kraštuose. Autorius išskėlė mintį, kad monetos galėjusios būti panaudotos kaip žaliava.

A. Bezenbergeris puikiai perprato archeologinių dirbinių datavimo metodiką, nors šioje srityje buvo atsargus ir nė iš tolo neprilygo savo pirmtakai – kitam žymiam Kenigsbergo archeologui Otto Tischleriui. Datavimo klausimams A. Bezenbergeris neskyrė atskiros monografijos ar platesnės studijos. Skelbdamas tyrinėjimų medžiagą, jis dažnai stengdavosi atkreipti dėmesį į unikalesnius dirbinius, siūlydavo savo teorijas, bet jų neprimesdavo, nes kruopščiau atsidėti dirbinių studijoms ir koreliacijai paprasčiausiai neturėjęs laiko.

Dirbinių datavimas šiame straipsnyje nenagrinėjamas, nes tam reikėtų peržiūrėti kalnus literatūros, kuria galėjo naudotis A. Bezenbergeris, ir tik tuomet būtų galima įvertinti jo indėlį šioje srityje. Galima tik pasakyti, kad A. Bezenbergerio darbais rėmėsi vėlesni Rytprusių archeologai, sudarinėję šio krašto proistorės santykinę ir Rytprūsioose randamų dirbinių absoliučią chronologiją.

MAŽOSIOS LIETUVOS IR KLAIPĖDOS KRAŠTO GYVENTOJŲ ETNOGENEZĖS KLAUSIMAI A. BEZENBERGERIO DARBUOSE

Mažosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto proistorės ir gyventojų etnogenezės klausimams, A. Bezenbergeris, rem-

damasis archeologinių tyrinėjimų medžiaga, skyrė tik kelis straipsnius.

Pirmasis A. Bezenbergerio archeologijos objektas – 1891 m. tyrinėtas Šernų kapinynas. Jame rastą medžiagą jis mėgino sieti su senųjų Mažosios Lietuvos gyventojų (pats juos vadino lietuviais) etnosu. Gana pretenzingas straipsnio pavadinimas – „Lietuviški kapinynai. I. Kapinynas prie Šernų (Memelio apskritis)“ (Bezenberger, 1892b) rodo išankstinę A. Bezenbergerio nuostatą dėl šiame kapinyne palaidotų žmonių etniškumo; šito autorius ir neneigia sakydamas, kad, jo nuomone, „prūsiškoje Lietuvoje priešistoriniais laikais jokių gyventojų kitimų neįvyko“ ir kad šis kapinynas yra lietuviškas „ne geografinė, o etnologine prasme“, o kas mano kitaip – „teglų įrodo“ (ten pat, p. 168). Nors A. Bezenbergeris ir neparašė straipsnio „Litauische Gräberfelder. II“, lietuvių ar jiems artimų baltų genčių (ne prūsų) vardas minimas dar keliuose jo straipsniuose, susijusiuose su Mažosios Lietuvos proistore ir jo paties archeologiniais tyrinėjimais.

1895 m. A. Bezenbergeris tyrinėjo laidojimo požūriū savitą ankstyvojo geležies amžiaus pabaigos – senojo geležies amžiaus pradžios (pagal dabartinę periodizaciją) Rominten kapinyną, buvusį pietrytinėje jo paties nustatytos lietuviškos Rytprusių srities dalyje. Remdamasis savo kalbiniais tyrimais, bet ne archeologine medžiaga, šį kapinyną jis priskyrė Ptolemėjaus minimiems sūduviams (Bezenberger, 1896, p. 51).

Lietuviškųjų Rytprusių sričių proistorės platesnei apžvalgai skirtas tik vienas A. Bezenbergerio pranešimas – „Apie priešistorinę Lietuvos kultūrą“, skaitytas jau minėtos Lietuvos literatūros draugijos viename posėdyje, išspausdintas 24-ame draugijos „Pranešimų“ numeryje (Bezenberger, 1899). Šis pranešimas (paskaita) įdomus tuo, kad jame labai aiškiai matyti to meto žinių lygis ir paties A. Bezenbergerio požiūris į Mažosios Lietuvos proistorę, nors pranešimo antraštė skelbia, jog bus kalbama apie Lietuvos proistorę.

Pranešime pirmiausia atkreiptas dėmesys į tai, kad Lietuvos proistorinę kultūrą nulėmė jos geografinė padėtis, kad vakarinėje jos dalyje gausiai randama gintaro (ten pat, p. 549). Į Lietuvos teritoriją, autoriaus nuomone, žmonės atkeliavę paskui besitraukiantį ledyną. Pagrindinė akmens amžiaus radinių radimvietė (ne tik Vokietijoje, bet ir Europoje) esanti Kuršių Nerija. Po akmens amžiaus sekęs vario amžius, pasak jo, Lietuvoje reprezentuojamas tik keletu radinių todėl, kad visi variniai dirbiniai vėliau buvę perlydyti į bronzą, tačiau vario amžiaus buvimu jis neabejoja. Bronzos amžių A. Bezenbergeris padalijo į kelis periodus, kiekvieną apibūdinamas tam tikrais radiniais. Pirmajam periodui esą būdingi atkraštiniai kirviai (Bronzecelte), antrajam – Nortikėnų tipo kirviai (Axthammer), trečiajam – įmoviniai kirviai (Hohlkelt). Tarp antrojo ir trečiojo periodo pastebimas laidojimo papročių kitimas iš inhumacijos į kremiaciją aiškinamas ne žmonių pasikeitimu, o religijos pertvarkymais (ten pat, p. 551). Beje, A. Bezenbergeris sako, kad šio laikotarpio kapai nežinomi Tilžės ir Ragainės ap-

skirtyse, o Rusijoje, pasak jo, iš viso nebuvo jokio bronzos amžiaus. Tėn šis periodas buvęs peršoktas, kaip Afrikoje (ten pat, p. 552). Tai, pasak autoriaus, rodo, kad bronzos amžiaus kultūra į Lietuvą atėjo iš vakarų arba pietų. Jo nuomone, bronzos amžius baigėsi III–II a. pr. Kr., ir iki pat erų sandūros yra tuščias periodas. Pirmiesiems amžiams po Kr. Lietuvoje atstovauja Barzdūnų (Barsduhnen) ir Šilutės (Heydekrug) kapinynai, III a. (C periodą) – Šernų (Schernen) ir Macikų (Matziken), IV a. (D periodą) – Greižėnų (Greyszönen) ir Kamsvykus (pastarasis – dab. Kaliningrado srities teritorijoje), penktą (E periodą) – Kalotės (Collaten), VI–VIII a. – Vėžaičių (Weszeiten) kapinynas. Savo pranešimą A. Bezenbergeris užbaigė pastabomis, kad šiame materialinės kultūros istorijos laikotarpyje visur konstatuojamas laipsniškas senovės kilimas (ten pat, p. 553).

Taigi, kalbėdamas apie Lietuvos proistorę, A. Bezenbergeris, kaip atskirus jos laikotarpius apibūdinančius paminklus šiame pranešime išvardijo tik Prūsų Lietuvoje esančius proistorinius objektus. Rusijos teritorijos proistorinių objektų ir juose rastos medžiagos ignoravimas buvo būdingas ne tik A. Bezenbergeriui, bet ir kitiems Rytprūsių archeologams. Vienintelis kapinynas iš lietuviškųjų Rytprūsių sričių, kurių medžiagą A. Bezenbergeris lygino su Rusijai priklausiusioje dab. Lietuvos teritorijoje rastąja, buvo 1891 m. aptiktas ir 1896 m. tyrinėtas Baičių kapinynas (Bezenberger, 1900, p. 133–135). Čia rastą smėigtuką kryžine galvute jis palygino su analogišku, paskelbtu T. Dowgirdo (ten pat, p. 135).

1904 m. „Prūsijos posėdžių ataskaitose“ tarp kitų archeologinių tyrinėjimų A. Bezenbergeris paskelbė ir Rubokų kapinyno, tirtu 1899, 1900 ir 1901 m., medžiagą (Bezenberger, 1909, p. 148–194). Šį kapinyną jis pristatė kaip atstovaujantį IV–V a. lietuvių kultūrai (ten pat, p. 173), nors jo medžiagą lygino tik su analogiškais Rytprūsių ir Skandinavijos proistorinių kapinynų radiniais.

Remiantis šiais išvardytais straipsniais, vargu ar galima teigti, kad A. Bezenbergeris naudojo archeologinių tyrinėjimų medžiagą įrodydamas savo kalbiniuose tyrimuose iškeltą hipotezę, jog lietuviai Rytų Prūsijoje gyveno nuo seniausių laikų. Jo teiginiai dėl Mažosios Lietuvos proistoriniuose kapinyuose palaidotų žmonių etninės priklausomybės buvo išankstinė nuostata, o ne archeologinių tyrinėjimų medžiaga paremtas mokslinis įrodymas.

IŠVADOS

A. Bezenbergeris archeologinius tyrinėjimus pradėjo apie 1883 metus. Apie jo tyrinėjimus iki 1891 m. galima spręsti tik iš išlikusios archyvinės medžiagos (laiškų H. Scheu'jui), kuri yra labai fragmentiška ir nekonkreči.

1891 m. tapęs Prūsijos senovės draugijos (Altertumsgeellschaft Prussia) vadovu, A. Bezenbergeris pradeda akty-

viai tyrinėti Klaipėdos kraštą, kaip iki tol mažiausiai ištirtą Rytprūsių regioną. Klaipėdos krašte tyrinėjo ir žvalgė daugiau nei 30 objektų. A. Bezenbergerio archeologinius tyrinėjimus Klaipėdos krašte galima apibūdinti šiais teiginiais:

1. Klaipėdos krašte gyveno A. Bezenbergerio ir jo šeimos artimas draugas – Šilutės ir Lėbartų dvarų savininkas H. Scheu'jus. Jo dėka A. Bezenbergeris galėjo suorganizuoti archeologines ekspedicijas. H. Scheu'jus nurodydavo vietas, kur buvo aptinkama proistorinių radinių, skirdavo darbininkų, parūpindavo žemės savininkų sutikimą kasinėti.

2. Klaipėdos kraštas iki A. Bezenbergerio darbų buvo archeologų plačiau netyrinėtas (išskyrus O. Tischlerio tyrinėtą Aukštakiemių kapinyną ir Kuršių Neriją). A. Bezenbergerio tyrinėjimai šiame regione praturtino Prūsijos muziejų (Prussia–Museum) nauja medžiaga.

3. A. Bezenbergeris buvo pirmasis archeologas, plačiai tyrinėjęs Klaipėdos krašto visų laikotarpių ir visų rūšių archeologinius objektus. Deja, savo sukauptos medžiagos išsamesnėms šio regiono proistorės ir gyventojų etnogenės studijoms nepanaudojo. Archeologiniai tyrinėjimai šiame krašte buvo reikalingi muziejaus ekspozicijai praturtinti. Didelė neskelbtos medžiagos dalis rodo, kad A. Bezenbergeris Klaipėdos krašto archeologija domėjosi kaip muziejininkas, o ne kaip proistorikas.

4. Mokslo darbuose pasitaikanti nuomonė, neva A. Bezenbergeris, remdamasis kalbiniais ir archeologiniais tyrinėjimais, įrodęs baltų ar Klaipėdos krašte gyvenusių lietuvių autochtoniškumą nuo seniausių laikų iki Ordino atėjimo (Lietuvių, p. 24; Gelžinis, 1996, p. 38–39), yra nepagrįsta. A. Bezenbergeris savo mokslinėmis publikacijomis neįrodė Klaipėdos krašto gyventojų kultūrinio tęstinumo. Tai buvo jo išankstinė nuostata.

A. Bezenbergerio archeologinių tyrinėjimų Klaipėdos krašte medžiaga iki 1945 m. naudojosi kiti Kenigsbergo mokslininkai, sprendę Klaipėdos krašto proistorės problemas.

Šiuo metu iš A. Bezenbergerio archeologinės veiklos didžiausią išliekamąją vertę turi jo skelbtos kasinėjimų ataskaitos; iki mūsų dienų šios ataskaitos yra pagrindinis šaltinis apie A. Bezenbergerio archeologinius tyrinėjimus ir tyrinėtus objektus.

Šiandien vertingos visos žintutės, kuriose užsimenama apie Klaipėdos krašto archeologinius tyrinėjimus, nes daugelio šiame krašte XIX a. tyrinėtų proistorės objektų tiksliai vieta nežinoma.

Straipsnis parašytas Vilniaus universiteto archeologijos specialybės bakalauro studijų baigiamojo darbo pagrindu. Autorius dėkoja darbo vadovui prof. habil. dr. M. Michelbertui, dr. V. Šimėnui, A. Astrauskienei, pilių tyrimų centro „Lietuvos pilys“ darbuotojams ir visiems kitiems už pagalbą rengiant šį darbą.

A. Bezenbergerio archeologinės ekspedicijos „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia“ duomenimis

Eil. Nr.	Tirto objekto adresas		Tyrimų data, trukmė darbo dienomis, tyrimų rezultatų paskelbimas leidinyje	Posėdžio, kuriame buvo pranešta apie tyrimus, data ir posėdžio santraukos paskelbimas leidinyje
	Tiriant: (Vietovė, apskritis)	Dabartinis: (Vietovė, rajonas)		
1	2	3	4	5

1891 metais

	Wermten Heiligenbeil		1891 07, 7 d. H. 18. 1893, p. 76–78	1891 11 20 H. 17. 1892, p. 37
	Nidden	Nida	1891 08 H. 17. 1892, p. 37	1891 11 20 H. 17. 1892, p. 37
	Augschtumaller Moor, Heydekrug	Aukštumalos pelkė, Šilutės	1891 08 H. 17. 1892, p. 40–43	1891 11 20 H. 17. 1892, p. 37
	Hermanlöhnen, Heydekrug	Armalėnai, Šilutės	1891 08, 24 d. H. 18. 1893, p. 80–82	1891 11 20 H. 17. 1892, p. 37
	Schernen, Memel	Šernai, Klaipėdos	1891 08 21–09 05, 200 d. H. 17. 1892, p. 141–168	1891 11 20 H. 17. 1892, p. 37 1892 05 20 H. 18. 1893, p. 55
	Weszeiten, Heydekrug	buv. Vėžaičiai, Šilutės	1891 09 neskelbta	1891 11 20 H. 17. 1892, p. 38
	Pleschkuten, Memel	Pleškučiai, Klaipėdos	1891 09 neskelbta	1891 11 20 H. 17. 1892, p. 38
	Wilkieten, Memel	Vilkyčiai, Klaipėdos	1891 09 neskelbta	1891 11 20 H. 17. 1892, p. 38
	Baiten, Memel	Baičiai, Klaipėdos	1891 09 neskelbta	1891 11 20 H. 17. 1892, p. 38
	Miszeiken, Memel	buv. Mižeikiai, Klaipėdos	1891 10, 28 d. H. 18. 1893, p. 82–85	1891 11 20 H. 17. 1892, p. 38
	Gr. Lindenau, Königsberg	Ozerki, Gvardejskij	1891 H. 17. 1892, p. 39	1891 11 20 H. 17. 1892, p. 39

1892 metais

	Wermten, Heiligenbeil		1892 06, 20 d. H. 18. 1893, p. 78–80	1892 11 12 H. 18. 1893, p. 29
	Pr. Eylauer Forst, Pr. Eylau		1892 06, 18 d. H. 18. 1893, p. 85–86	1892 11 12 H. 18. 1893, p. 29
	Gr. Malinowken, Lyck		1892 08 H. 18. 1893, p. 86–87	1892 11 12 H. 18. 1893, p. 29
	Kurische Nehrung	Kuršių Nerija	1892 07–08 H. 18. 1893, p. 36–45	1892 11 12 H. 18. 1893, p. 29

1	2	3	4	5
	Weszeiten, Heydekrug	buv. Vėžaičiai, Šilutės	1892, 4,5 savaitės neskelbta	1892 11 12 H. 18. 1893, p. 29
	Baiten, Memel	Baičiai, Klaipėdos	1892 neskelbta	1892 11 12 H. 18. 1893, p. 29
	Fritsener Forst (Gr. Raum)		1892 12 10 H. 18. 1893, p. 88	

1893 metais

	Rudauer Terrain	Melnikovo, Zelenogradskij	1893 H. 19. 1895, p. 172–173	1893 11 17 H. 19. 1895, p. 129
	Weszeiten, Heydekrug	buv. Vėžaičiai, Šilutės	1893 neskelbta	1893 11 17 H. 19. 1895, p. 129
	Prökuls, Memel	Priekulė, Klaipėdos	1893 neskelbta	1893 11 17 H. 19. 1895, p. 129

1894 metais

	Collaten, Memel	Kalotė, Klaipėdos	1894 neskelbta	1894 11 16 H. 19. 1895, p. 165
	Kurische Nehrung	Kuršių Nerija	1894 H. 19. 1895, p. 235–240	1894 11 16 H. 19. 1895, p. 166

1895 metais

	Powayen–Kl. Blumenau, Fischhausen	Šipovka–Kremnevo, Zelenogradskij	1895 neskelbta	1895 06 21 H. 20. 1896, p. 103
	Gr. Steegen, Pr. Eylau	Skarbiec	1895 05 neskelbta	1895 06 21 H. 20. 1896, p. 103 1895 11 22 H. 20. 1896, p. 106
	Theerbude (Rominten)	Radužnoje, Nesterovskij	1895 06 11–13 H. 20. 1896, p. 35–56	1895 06 21 H. 20. 1896, p. 103 1895 11 22 H. 20. 1896, p. 106
	Schutzbezirk Hirschthal der Oberförsterei Goldap		1895 neskelbta	1895 11 22 H. 20. 1896, p. 106
	Theerbude (Rominten)	Radužnoje, Nesterovskij	1895 09 H. 20. 1896, p. 35–56	1895 11 22 H. 20. 1896, p. 106
	Begehden, Memel	Begėdžiai, Klaipėdos	1895 09 neskelbta	1895 11 22 H. 20. 1896, p. 107
	Zeipen–Gerge, Memel	buv. Anduliai, Kretingos	1895 09 07 neskelbta	1895 11 22 H. 20. 1896, p. 107
	Wilkieten, Memel	Vilkyčiai, Klaipėdos	1895 10 H. 20. 1896, p. 125	1895 11 22 H. 20. 1896, p. 125
	Sakutten, Memel	Sakutėliai, Šilutės	1895 H. 20. 1896, p. 125	1895 11 22 H. 20. 1896, p. 125
	Hammersdorf, Braunsberg		1895 10 neskelbta	1895 11 22 H. 20. 1896, p. 107

1	2	3	4	5

1896 metais

	Jäknitz Heiligenbeil	Uzornoe, Bagrationskij	1896 05 27–28 H. 21. 1900, p. 126–131	1896 11 20 H. 21. 1900, p. 259
	Margen, Fischhausen	Žukovskoje, Gurjevskij	1896 06 12 H. 21. 1900, p. 118–123	1896 11 20 H. 21. 1900, p. 259
	Gr. Steegen, Pr. Eylau	Skarbiec	1896 06 15–20 H. 21. 1900, p. 105–112	1896 11 20 H. 21. 1900, p. 259
	Ringels, Fischhausen	Iskrovo, Zelenogradskij	1896 07 02 H. 21. 1900, p. 154–156	1896 11 20 H. 21. 1900, p. 259
	Pilzen, Pr. Eylau	Dubrovka, Bagrationskij	1896 09 05 H. 21. 1900, p. 158–159	1896 11 20 H. 21. 1900, p. 259
	Waldchen Kaup bei Bledau	Sosnovka, Zelenogradskij	1896 09 17–18 H. 21. 1900, p. 156–158	1896 11 20 H. 21. 1900, p. 259
	Loppöhnen Fischhausen	Rybnoje, Zelenogradskij	1896 09 22–24 H. 21. 1900, p. 90	1896 11 20 H. 21. 1900, p. 259–260
	Plauen, Wehlau	Fedotovo ?, Pravdinskij	1896 09 26 H. 21. 1900, p. 123–126	1896 11 20 H. 21. 1900, p. 260
	Baiten, Memel	Baičiai, Klaipėdos	1896 09 28–29 H. 21. 1900, p. 133–135	1896 11 20 H. 21. 1900, p. 260

1897 metais

	Gr. Hanswalde, Mohrungen		1897 06 01–02 H. 21. 1900, p. 88–90	1989 11 19 H. 21. 1900, p. 293
	Barsduhnen, Memel	Barzdūnai, Šilutės	1897 06 07–08 H. 21. 1900, p. 112–118	1989 11 19 H. 21. 1900, p. 293
	Sorrehnen, Mohrungen		1897 09 01–03 H. 21. 1900, p. 100–105	1989 11 19 H. 21. 1900, p. 294
	Pfeilings, Mohrungen		1897 09 04–06 H. 21. 1900, p. 152–154	1989 11 19 H. 21. 1900, p. 294
	Linkau, Fischhausen	Kruglovo ?, Zelenogradskij	1897 09 13, 23 H. 21. 1900, p. 152–154	1989 11 19 H. 21. 1900, p. 294
	Corjeiten, Fischhausen	Putilovo, Zelenogradskij	1897 09 14 H. 21. 1900, p. 131–133	1989 11 19 H. 21. 1900, p. 294
	Polennen, Fischhausen	Kruglovo, Zelenogradskij	1897 09 15–23 H. 21. 1900, p. 90–100	1989 11 19 H. 21. 1900, p. 294
	Greyszönen Tilsit	Greižėnai, Tauragės	1897 09 26–10 01 H. 21. 1900, p. 135–152	1989 11 19 H. 21. 1900, p. 294
	Szlaszen, Memel	Bajorai (buv. Šlažiai), Kretingos	1897 10 04–05 H. 21. 1900, p. 81–86	1989 11 19 H. 21. 1900, p. 294
	Margen, Fischhausen	Žukovskoje, Gurjevskij	1897 11 27 H. 21. 1900, p. 118–123	1989 11 19 H. 21. 1900, p. 295

1898 metais

	Barsduhnen, Memel	Barzdūnai, Šilutės	1898 06 01 H. 21. 1900, p. 112–118	1898 11 18 H. 21. 1900, p. 305
	Barwen, Heydekrug	Barvai, Šilutės	1898 06 neskelbta	1898 11 18 H. 21. 1900, p. 305–306

1	2	3	4	5
	Sorrehnen, Mohrungen		1898 06 08–10 H. 21. 1900, p. 100–105	1898 11 18 H. 21. 1900, p. 306
	Kallen, Fischhausen	Cvetnoe, Zelenogradskij	1898 07 21 H. 21. 1900, p. 100	1898 11 18 H. 21. 1900, p. 306
	Greyszönen, Tilsit	Greižėnai, Tauragės	1897 09 26–10 01 H. 21. 1900, p. 135–152	1898 11 18 H. 21. 1900, p. 306
	Barwen, Heydekrug	Barvai, Šilutės	1898 09 06–09 neskelbta	1898 11 18 H. 21. 1900, p. 305–306
	Eglischken, Memel	Ėgliškiai, Kretingos	1898 09 12–14 H. 21. 1900, p. 86–87	1898 11 18 H. 21. 1900, p. 305–306
	Kellaren, Allenstein		1898 10 03–07 H. 21. 1900, p. 186–195	1898 11 18 H. 21. 1900, p. 306

1899 metais

	Pangessen, Memel	Pangėšai, Klaipėdos	1899 H. 23. T. 1. 1914, p. 149–156	
	Scharnau, Neidenburg		1899 06 14–17 H. 22. 1909, p. 34–38	1899 11 17 H. 21. 1900, p. 331
	Rubocken, Heydekrug	Rubokai, Šilutės	1899 H. 22. 1909, p. 148–193	1899 11 17 H. 21. 1900, p. 331
	Barwen, Heydekrug	Barvai, Šilutės	1899 10 05–08 neskelbta	1899 11 17 H. 21. 1900, p. 331

1900 metais

	Abbau Thierberg, Osterode		1900 06 H. 22. 1900, p. 70–104	1900 11 15 H. 21. 1909, p. 467
	Rubocken, Heydekrug	Rubokai, Šilutės	1900 H. 22. 1909, p. 148–193	1900 11 15 H. 21. 1909, p. 467
	Kl. Grabuppen, Heydekrug	Grabupiai, Šilutės	1900 10 H. 23. T. 1. 1914, p. 208–209	

1901 metais

	Rösseler Stadwald, Rössel		1901 06 23 H. 22. 1909, p. 29–34	1901 11 23 H. 22. 1909, p. 493
	Andullen, Memel	buv. Anduliai, Kretingos	1901 neskelbta	1901 11 23 H. 22. 1909, p. 493
	Barwen, Heydekrug	Barvai, Šilutės	1901 neskelbta	1901 11 23 H. 22. 1909, p. 493
	Rubocken, Heydekrug	Rubokai, Šilutės	1901 H. 22. 1909, p. 148–193	1901 11 23 H. 22. 1909, p. 493
	Schuditten, Fischhausen	Orechovo, Zelenogradskij	1901 09 11–14 H. 22. 1909, p. 44–63	1901 11 23 H. 22. 1909, p. 493
	Lumpönen, Tilsit	Lumpėnai, Šilutės	1901 09 26–28 H. 22. 1909, p. 130–147	1901 11 23 H. 22. 1909, p. 493
	Deutsche Crottingen, Memel	Kretingalė, Klaipėdos	1901 10 06 H. 22. 1909, p. 39–41	1901 11 23 H. 22. 1909, p. 493
	Abbau Thierberg, Osterode		1901 H. 22. 1909, p. 70–104	1901 11 23 H. 22. 1909, p. 493

1902 metais

1	2	3	4	5
	Kl. Puppen, Ortelsburg		1902 neskelbta	1902 11 20 H. 22. 1909, p. 508
	Mascharen, Sensburg		1902 neskelbta	1902 11 20 H. 22. 1909, p. 508
	Lehndorf		1902 neskelbta	1902 11 20 H. 22. 1909, p. 508
	Schuditten Fischhausen	Orechovo Zelenogradskij	1902 09 18–20 H. 22. 1909, p. 44–63	1902 11 20 H. 22. 1909, p. 508
	Lumpönen Tilsit	Lumpėnai Šilutės	1902 09 28–29 H. 22. 1909, p. 130–147	1902 11 20 H. 22. 1909, p. 508
	Barwen, Heydekrug	Barvai, Šilutės	1902 neskelbta	1902 11 20 H. 22. 1909, p. 508
	Skören, Memel	Stragnai (Skėriai), Klaipėdos	1902 neskelbta	1902 11 20 H. 22. 1909, p. 508
	Leisten–Jakob, Memel	Laistai, Klaipėdos	1903 neskelbta	1902 11 20 H. 22. 1909, p. 508

1903 metais

	Gr. Blumenau. Fischhausen	Kremnevo, Zelenogradskij	1903 H. 22. 1909, p. 38–39	1903 11 19 H. 22. 1909, p. 529
	Prossiten, Rössel		1903 H. 22. 1909, p. 41–43	1903 11 19 H. 22. 1909, p. 529
	Leisten–Jakob, Memel	Laistai, Klaipėdos	1903 neskelbta	1903 11 19 H. 22. 1909, p. 529
	Grebieten, Fischhausen		1903 neskelbta	1903 11 19 H. 22. 1909, p. 529
	Andullen, Memel	buv. Anduliai, Kretingos	1903 neskelbta	1903 11 19 H. 22. 1909, p. 529
	Dautzin–Niklau, Memel	buv. Laukžemiai, Klaipėdos	1903 neskelbta	1903 11 19 H. 22. 1909, p. 529
	Barwen, Heydekrug	Barvai, Šilutės	1903 neskelbta	1903 11 19 H. 22. 1909, p. 529
	Rothenen, Fischhausen		1903 09 24 H. 22. 1909, p. 43–44	

1904 metais

	Födersdorfer Forst, Braunsberg		1904 05 27–28 H. 22. 1909, p. 4–11	1904 11 17 H. 22. 1909, p. 538
	Queetz, Heilsberg		1904 06 04 H. 23. T. 1. 1914, p. 126–127	
	Gr. Lensk, Neidenburg		1904 08 16–18 H. 22. 1909, p. 63–70	1904 11 17 H. 22. 1909, p. 538
	Födersdorfer Forst, Braunsberg		1904 09 27–29 H. 22. 1909, p. 15–26	1904 11 17 H. 22. 1909, p. 538

1905 metais

	Födersdorfer Forst, Braunsberg		1905 09 26–28 H. 22. 1909, p. 11–14	

1906 metais

1	2	3	4	5
	Piktaszen, Memel	Piktožiai, Klaipėdos	1906 H. 23. T. 1. 1914, p. 184–191	
	Deegeln, Memel	Diegliai, Klaipėdos	1906 H. 23. T. 1. 1914, p. 184–191	
	Dwielen, Memel	Dvyliai, Klaipėdos	1906 H. 23. T. 1. 1914, p. 184–191	
	Kiautrienien, Fischhausen	Lužki ?, Zelenogradskij	1906 06 14–15 H. 23. T. 1. 1914, p. 184–191	1906 11 15 H. 23. T. 2. 1919, p. 517
	Andullen, Memel	buv. Anduliai, Kretingos	1906 neskelbta	1906 11 15 H. 23. T. 2. 1919, p. 517
	Bludau, Fischhausen	Kostrovo, Zelenogradskij	1906 H. 23. T. 1. 1914, p. 218–250	1906 11 15 H. 23. T. 2. 1919, p. 517
	Goithenen, Fischhausen	Gerojskoje, Zelenogradskij	1906 08 16–18 H. 23. T. 1. 1914, p. 132–138	1906 11 15 H. 23. T. 2. 1919, p. 517
	Laptau, Fischhausen	Muromskoje, Zelenogradskij	1906 08 29–30 H. 23. T. 1. 1914, p. 157–180	1906 11 15 H. 23. T. 2. 1919, p. 517
	Perteltnicken, Fischhausen	buv. Ternovka, Zelenogradskij	1906 neskelbta	1906 11 15 H. 23. T. 2. 1919, p. 517
	Födersdorfer Forst, Braunsberg		1906 09 09–11 H. 23. T. 1. 1914, p. 14–15, 26–27	1906 11 15 H. 23. T. 2. 1919, p. 517

1907 metais

	Jommendorf, Allenstein		1907 05 23 H. 23. T. 1. 1914, p. 180–184	1907 11 22 H. 23. T. 2. 1919, p. 528
	Süssental, Allenstein		1907 05 H. 23. T. 1. 1914, p. 183–184	
	Ober–Kapkeim, Heilsberg		1907 05 H. 23. T. 1. 1914, p. 183–184	
	Grebieten, Fischhausen		1907 neskelbta	1907 11 22 H. 23. T. 2. 1919, p. 528
	Sortehnen, Fischhausen		1907 07 04 H. 23. T. 1. 1914, p. 88–96	1907 11 22 H. 23. T. 2. 1919, p. 528
	Carben, Heiligenbeil	Prigorkino? Bagrationovskij	1907 08 01–02 H. 23. T. 1. 1914, p. 138–139	1907 11 22 H. 23. T. 2. 1919, p. 528
	Ellenhaus, Fischhausen	Kruglovo ?, Zelenogradskij	1907 09 08–10 H. 23. T. 1. 1914, p. 96–108	1907 11 22 H. 23. T. 2. 1919, p. 528
	Stobben, Angerburg		1907 H. 23. T. 1. 1914, p. 191–205	1907 11 22 H. 23. T. 2. 1919, p. 528

1908 metais

	Mauerwalde bei Steinort, Angerburg		1908 06 12–13 H. 23. T. 1. 1914, p. 191–205	1908 11 30 H. 23. T. 2. 1919, p. 537
	Andullen, Memel	buv. Anduliai, Kretingos	1908 neskelbta	1908 11 30 H. 23. T. 2. 1919, p. 537
	Klemmenhof, Memel	Klemiškė, Klaipėdos	1908 neskelbta	1908 11 30 H. 23. T. 2. 1919, p. 537
	Weinberg bei Linkau Fischhausen	Kruglovo ?, Zelenogradskij	1908 H. 23. T. 1. 1914, p. 113–126	1908 11 30 H. 23. T. 2. 1919, p. 537
	Gr. Blumenau, Fischhausen	Kremnevo, Zelenogradskij	1908 H. 23. T. 1. 1914, p. 108–113	1908 11 30 H. 23. T. 2. 1919, p. 537

1909 metais

1	2	3	4	5
	Lauknicken, Fischhausen		1909 ? H. 23. T. 1. 1914, p. 127–129	
	Weinberg bei Linkau Fischhausen	Kruglovo ?, Zelenogradskij	1909 06 02–06 H. 23. T. 1. 1914, p. 113–126	

1910 metais

	Bendiglauken, Tilsit	Sovetskas ? Nemenskij	1910 10 07 H. 23. T. 1. 1914, p. 139–148	
	Pangessen, Memel	Pangėsai, Klaipėdos	1911 H. 23. T. 1. 1914, p. 149–156	

? metais

	Gr. Pillkalen, Ragnit	Meždurečje, Gurjevskij	H. 23. T. 1. 1914, p. 205–209	

2 priedas

A. BEZZENBERGERIO ARCHEOLOGIŠKAI TYRINĖTŲ KLAIPĖDOS KRAŠTO VIETŲ KATALOGAS

Šiame kataloge pateikta informacija apie visas A. Bezenbergerio žvalgytas ir tyrinėtas tikras ir spėjamas Klaipėdos krašto archeologines vietas. Žvalgytos ir tyrinėtos vietos pateikiamas abėcėlės tvarka pagal vietovės, kuri literatūroje minima kaip objekto adresas, pavadinimą. Kataloge nurodoma:

1. Vietovės dabartinis pavadinimas, jei tokios nebėra – buvęs pavadinimas lietuvių kalba, skliaustuose nurodomas atitikmuo vokiškai ir objekto rūšis.

2. Informacija apie objekto tyrinėjimus iki A. Bezenbergerio; informacijos apie A. Bezenbergerio tyrinėjimus šaltiniai ir jų pagrindinės tezės apie objekto tyrimus. Stengiamasi atkreipti dėmesį į objekto tyrinėjimų pobūdį, apimtį, medžiagos skelbimą tiek, kiek tai susiję su A. Bezenbergerio tyrinėjimais. Objekto datavimo problemos nenagrinėjamos.

3. Informacija, kada ir kas žvalgė ar tyrinėjo objektą po A. Bezenbergerio; žvalgymų ar tyrinėjimų rezultatai.

BUV. ANDULIAI (ANDULLEN, ZEIPEN–GERGE) KAPINYNAS

1895 10 27 laiške H. Scheu'jui A. Bezenbergeris rašo apie radinių iš Zeipen–Gerge pirkimą, apie tai, kad radinių iš šios vietovės esą Berlyne ir kad tai jam nurodęs Erichas (Scheu'jus) (1895 10 27 laiškas H. Scheu'jui). Šį kapinyną A. Bezenbergeris tyrinėjo 1895 m. rugsėjo mėn. 7 d. (Sb. Prussia, 1896, p. 107), 1901 m. (Sb. Prussia, 1909, p. 493), 1903 m. (Sb. Prussia 1909, p. 529), 1906 m. rugsėjo mėn. gale (Sb. Prussia, 1919, p.

517; 1906 09 09 laiškas H. Scheu'jui), 1907 m. spalio pradžioje (?) (1907 09 02 laiškas H. Scheu'jui) ir 1908 m. rugsėjo gale – spalio pradžioje (Sb. Prussia, 1919, p. 537; 1908 10 11 laiškas H. Scheu'jui). Tyrinėjimų apimtys nežinomos. Medžiagos nepaskelbė, išskyrus kapinyno situacijos planą žemėlapyje M 1:100 000 (Sb. Prussia, 1900, Tafel XIV).

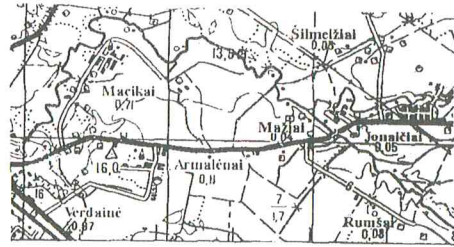
1988 m. kapinyną tyrinėjo J. Kanarskas.

ARMALĖNAI (HERMANNLÖHNEN), PILKAPIS (?) IR KAPINYNAS (?)

1891 m. lapkričio 20 d. Prūsijos senovės draugijos posėdyje, supažindindamas savo kolegas su žvalgomosios archeologinės ekspedicijos rezultatais, A. Bezenbergeris pranešė, kad po tyrinėjimų Aukštumalos pelkėje jis nuyko į Šilutę, kur dvarininko H. Scheu'jaus žemėje nukasė vieną pilkapį; iš jo jau ankstesniais metais ponas E. Anckeris į muziejų buvo pristatęs keletą bronzinių daiktų (Sb. Prussia, 1892a, p. 37). Nors posėdžio metu skaityto pranešimo santraukoje šio pilkapio buvimo vieta nenurodyta, tačiau jį reikėtų identifikuoti su Armalėnų pilkapiu, kurio tyrinėjimų medžiaga paskelbta 1893 m. (Bezenberger, 1893c, p. 80–82).

Sprendžiant iš 1893 m. skelbtų tyrinėjimų rezultatų, 1891 m. A. Bezenbergeris tyrinėjo apie 1,5 m aukščio ir daugiau nei 20 m skersmens kalvelę. Ketvirtadalį šio spėjamo pilkapio jau anksčiau buvo tyrinėjęs dvarininkas E. Anckeris ir į muziejų perdavęs keletą bronzinių dirbinių. A. Bezenber-

Maafs-Tab 1: 100000.

5 pav. A. Bezzenbergerio skelbtas Armalėnų pilkapio situacijos planas (Sb. Prussia, 1893. Tafel VII) ir 1987 m. topografinio žemėlapis, kuriame vaizduojama ši vieta, dalis

geris ištyrė likusią dalį. Keliose pilkapio (?) vietose rastos degintų kaulų liekanos, keramikos (urnų ?) šukės bei, kas labai įdomu, keli geležiniai įmoviniai, mūsų eros pradžia datuoti ietigaliai ir keletas geležies šlako gabaliukų. Dėl tokios keistos (pilkapiams nebūdingos) medžiagos A. Bezzenbergeris pilkapio nedatavo, nors jo tyrinėjimų medžiaga paskelbta kartu su ankstyvojo geležies amžiaus pilkapių medžiaga.

A. Bezzenbergeris paskelbė pilkapio situacijos planą (M 1:100 000) (Sb. Prussia, 1893a, Tafel VII) (pav. 5) ir tyrinėtus pilkapio (?) dalies planą (M 1:100); jame perkastos ribos nepažymėtos, bet sužymėti rastieji akmenys, sudarantys akmenų konstrukcijas, degėsių plotelis bei daiktų radimvietės.

Kalvelės tyrimo aprašyme A. Bezzenbergeris mėgino aprašinėti objekto stratigrafiją; kas dėl pjūvio neilustravimo neduoda didesnės naudos.

Pilkapio (ar kapinyno) tiksli vieta nežinoma (pav. 5).

AUKŠTUMALA (AUGSCHTUMALLER MOOR), SENOVĖS GYVENVIETĖ

Apie Aukštumalos senovės gyvenvietę, vadintą „Pileskalns“, A. Bezzenbergeris sužinojo iš H. Scheu'jaus, kuris ir pasiūlė ją pakasinėti (1891 07 13 A. Bezzenbergerio laiškas H. Scheu'jui). Šį spėjamą piliakalnį jis tyrinėjo 1891 m. rugpjūčio mėn. 4 d. Su tyrinėjimų rezultatais draugijos narius supažindino tą pačių metų lapkričio mėn. 20 d. susirinkime (Sb. Prussia, 1892, p. 37–39). Pranešimo tekstas atpasakotas ir išspausdintas (Bezzenberger, 1892a, p. 40–43). Savo pranešimą A. Bezzenbergeris pradėjo pastaba, kad Rytprūsioose yra provincija, kuriai didelio dėmesio (priešistorės požiūriu) iki tol skirta nebuvę (kalbama apie Šilutės apskritį). Kadangi šioje provincijoje esama labai didelių pelkių, autorius savo pranešimą pradėjo nuo labai ilgo ekskursio į geologines problemas (durpių susidarymas ir pan.). Vėliau paaiškėja, kad pelkėje esanti kietos žemės sala, kurią vietiniai lietuviai vadina „Pileskalns“ (ten pat). Tyrinėti reikėjo todėl, kad ši žemė turėjusi būti panaudota keliui tiesti, ir kad vienas valstietis 1891 m. žiemą iš čia išvežęs pilnas roges akmenų. Tyrinėtus vietas aprašymas labai painus ir dėl to, kad nepateikta jokio plano, nei piliakalnio forma, nei jo aukštis lieka neišskūs. A. Bezzenberge-

ris spėjamo piliakalnio šiaurinėje dalyje rado daug anglių, o kitur vienintelis radinys buvo 1,5 m skersmens akmuo, aplink kurį gulėjo 4 smulkesni akmenys. Šie radiniai leido jam spėti per pelkes buvus kelią, o kadangi pylimai vadinami „Pileskalns“, tai, jo žodžiais tariant, čia stovėjusi medinė pilis, tik neaišku, kada.

1972 objektą žvalgė LII (1975, p. 33).

BAIČIAI (BAITEN), KAPINYNAS

Pirmą kartą kapinyną A. Bezzenbergeris žvalgė 1891 m. rugsėjo pabaigoje (1891 09 10 A. Bezzenbergerio laiškas Scheu'jui; Sb. Prussia, 1892, p. 38).

1892 m. į Prūsijos muziejų (Prussia-Museum) dvarininkas Kavolis (Kawolis) perdavė keletą radinių iš Baičių kapinyno (Sb. Prussia, 1893, p. 133). Tais pačiais metais kapinyną žvalgė ir A. Bezzenbergeris (Sb. Prussia, 1893, p. 29; p. 133). Laikotarpyje tarp 1893 08 07 ir 1895 02 20 šį kapinyną kasinėjo gimnazistas E. Scheu'jus (H. Scheu'jaus sūnus), kuris radinius perdavė į muziejų (Sb. Prussia, 1896, p. 250).

A. Bezzenbergeris Baičiuose vėl tyrinėjo tik praėjus keturiems metams nuo pirmojo apsilankymo – 1896 metų rugsėjo 28–29 dienomis (1896 09 20 A. Bezzenbergerio laiškas H. Scheu'jui; Sb. Prussia, 1900, p. 133). Šių tyrinėjimų rezultatus draugijos nariams jis pristatė 1896 m. lapkričio 26 d. posėdyje (Sb. Prussia, 1900, p. 259–260), o tyrimų medžiagą paskelbė atskiru straipsniu (Bezzenberger, 1900, p. 133–135).

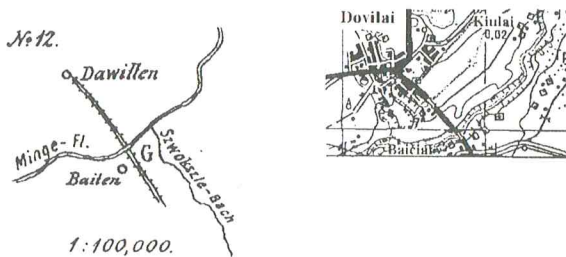
Iš straipsnyje skelbto kasinėjimų aprašymo galima sužinoti, kad kapinyne 1896 09 28–29 jis iškasė vieną 4×12 m perkasą, kurios planas pateiktas leidinio gale (Sb. Prussia, 1900, Tafel XVI). 12–25 cm gylyje A. Bezzenbergeris aptiko akmenų konstrukcijas; šios jam priminė Šernuose rastąsias. Tarp jų rado lankinės segės nuolaužą, sulaužytą geležinį smeigtuką kryžine galvute, vaikišką bronzinę apyrankę, kelis geležinius daiktus, keletą šukių, kelis degintus ir kelis nedegintus kaulus. Atrodo, kad sveikutų kapų nebuvo rasta. Nepasitenkinęs šiais rezultatais, A. Bezzenbergeris iškasė dar vieną tokią pačią perkasą už 6 m į vakarus, tačiau čia, išskyrus akmenis, nerado nieko. Šios perkastos planas nepateiktas. Tada buvo bandyta kasti „visai kitoje vietoje“. Nei kur, nei kiek buvo kasta, nenurodoma. Remdamasis minėtu smeigtuku kryžine galvute ir jo analogijomis kituose kapinyuose (pateikiamos analogijos iš Greižėnų, Šernų, Aukštakiemio) bei paminėdamas,

kad vienas toks rastas Rusijai priklausiusioje Lietuvos teritorijoje (remiamasi Dowgirdo, A. Bezenbergeris nurodė šių dirbinių panašumus ir skirtumus, bet kapinyno datavimas jam liko nelabai aiškus (nuo C iki D periodo).

Tai vienintelis A. Bezenbergerio straipsnis, kuriame savo tyrinėjimų medžiagą jis lygina su Rusijai priklausiusioje dab. Lietuvos teritorijoje rastais dirbiniais.

Įdomu tai, kad tyrinėto kapinyno vietą A. Bezenbergeriui žemėlapyje pažymėjo H. Scheu'jus. Tai liudija A. Bezenbergerio 1897 08 12 laiškas H. Scheu'jui. Situacijos planą (M 1:100 000) A. Bezenbergeris paskelbė publikuodamas kapinyno medžiagą (Sb. Prussia, 1900, Tafel XII–12) (pav. 6).

1899 m. šio kapinyno tyrinėjimus atnaujino R. Banytė (Asadauskas-Žvirblis, 1990, p. 157; 1992, p. 226; 1993, p. 249; 1994, p. 236; 1996, p. 412).

6 pav. A. Bezenbergerio skelbtas Baičių kapinyno situacijos planas (Sb. Prussia, 1900. Tafel XII–12) ir 1986 m. topografinio žemėlapiro, kuriame vaizduojama ši vieta, dalis.

BARVAI (BARWEN), KAPINYNAS

Pirmą kartą radiniai iš Barvų minimi, kai laikotarpyje tarp 1896 08 01 ir 1899 12 31 H. Scheu'jus į muziejų pristatė keletą daiktų (Sb. Prussia, 1900, p. 363). A. Bezenbergerio laiškuose minima, kad 1898 m. kapinyną tyrinėjo Erichas Scheu'jus (1898 08 08 A. Bezenbergerio laiškas E. Scheu'jui). Galima spėti, kad būtent iš šių kasinėjimų H. Scheu'jus perdavė radinius.

A. Bezenbergeris Barvų kapinyną tyrinėjo 1898 06, 1898 09 06–09 (Sb. Prussia, 1900, p. 305–306; 1898 09 04 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui), 1899 10 05–08 (Sb. Prussia, 1900, p. 331), 1901 (Sb. Prussia, 1909, p. 493), 1902 (Sb. Prussia, 1909, p. 508) ir 1903 (Sb. Prussia, 1909, p. 529) metais. Tyrinėjimų apimtys ir rezultatai nežinomi.

Tiksli kapinyno vieta nežinoma.

BARZDŪNAI (BARSDUHNEN), KAPINYNAS

1872 m. į muziejų studentas Radkė perdavė keturis gintarinius karolius, rastus Barzdūnuose (AM 1872, p. 485).

Po 25 metų, 1897 m. pavasarį, tiesiant kelią iš Žibų į Ramučius, Barzdūnuose buvo aptiktas kapinynas. Lyginant kalvą šalia Barzdūnų kaimo buvo rasti keli kapai su B periodo radiniais, kurie pateko į muziejų. Tai minima ir A. Bezenbergerio 1897 05 18 laiške H. Scheu'jui. Kitame laiške jis rašo,

kad Barzdūnų radiniai jau išpreparuoti ir esą puikūs. Kapinynas, jo manymu, jau buvęs sunaikintas, tačiau jis norėjęs dar porai dienų jį aplankyti (1897 09 27 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui) (pav. 3).

Taigi 1897 m. A. Bezenbergeris tyrinėjo Barzdūnų kapinyną, o 1900 m. paskelbė šių tyrinėjimų ataskaitą (Bezenberger, 1900, p. 113–118). Buvo kasinėta 1 m pločio ruožais keliose vietose (Bezenberger, 1900, p. 113). Aprašyti devynių tokių vietų radiniai, nes čia jų būta gausiausiai. Leidinio gale pateiktas kapinyno situacijos planas (M 1:100 000) (pav. 7) bei vienos perkastos, kurios ribos nepažymėtos, planas (M 1:100). Pastarajame nubraižytos akmenų konstrukcijos (viena panaši į keturkampį akmenų vainiką), išsidėsčiusios 16 m² plote. Tekste aprašyti radiniai, paskelbti keturių dirbinių piešiniai. A. Bezenbergeris lygino Barzdūnų kapinyno medžiagą su kita Rytprūsių ir tolimesnių Vokietijos regionų medžiaga; nors beveik visi radiniai datuoti B–C periodais. Straipsnio gale jis rašo, kad apie šio kapinyno amžių nieko konkretaus negalys pasakyti (Bezenberger, 1900, p. 118).

Kapinyno tiksli vieta nežinoma.

7 pav. A. Bezenbergerio skelbtas Barzdūnų kapinyno situacijos planas (Sb. Prussia, 1900. Tafel XII–8) ir 1986 m. topografinio žemėlapiro, kuriame vaizduojama ši vieta, dalis

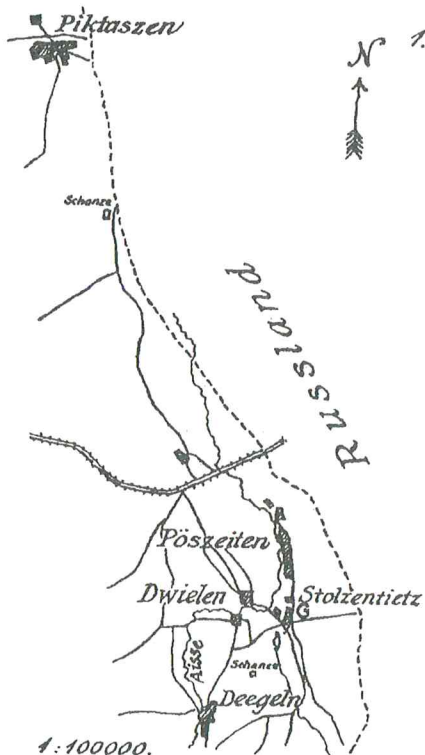

BEGĖDŽIAI (BEGEDHEN), NE ARCHEOLOGIJOS OBJEKTAS

1895 m. rugsėjo mėn. A. Bezenbergeris tyrinėjo į pilkapį panašią kalvelę, kuri pasirodė besanti paprasčiausia kopa. Su šiais tyrimais draugijos nariai buvo supažindinti 1895 m. lapkričio 22 d. susirinkime (Sb. Prussia, 1896, p. 107).

DIEGLIAI (DEEGELN), SEN. GYNYBINIS ĮTVIRTINIMAS

Dieglių senovinį gynybinį įtvirtinimą A. Bezenbergeris žvalgė 1906 metais. Žvalgymo rezultatai paskelbti 1914 m. Šis objektas patraukė tyrinėtojo dėmesį tuo, kad prieš keletą metų į muziejų buvo patekusi segė iš šios vietovės. Dieglių senovinį gynybinį įtvirtinimą sudarė trys 1 m aukščio, 7 m pločio papėdėje pylimai, apjuosti 4 m pločio ir 1 m gylio grioviu. Šiaurinis pylimas buvo 40 m ilgio. Rytinis ir vakarinis pylimas rėmėsi į jį galais stačiu kampu ir buvo po 18 m ilgio. A. Bezenbergeris pateikė informaciją, kad pagal žemės kadastro duomenis pylimai turėję užimti 45×43×21×20 m plotą. Taigi jau 1906 m. šis gynybinis įtvirtinimas buvo gerokai apardytas (nebebuvo pietinio pylimo). Šio įrenginio buvimas šalia Rytrpūslių–Rusijos sienos leido A. Bezenbergeriui spėti, kad jis buvo supiltas po 1422 m. (Bezenberger, 1914, p. 187–188). Šalia Dieglių pylimų A. Bezenbergeris iškasė keletą bandomųjų perkasų, norėdamas išsiaiškinti minėtos segės radimvietę, tačiau šie kasinėjimai buvo nesėkmingi, nes archeologinių radinių jis nerado. Žvalgymo rezultatų aprašymas iliustruotas pylimo nuotrauka (Sb. Prussia, 1914, Tafel XVIII) ir pylimo situacijos planu M 1:100 000 (Sb. Prussia, 1914, Tafel XIX–1) (pav. 8).

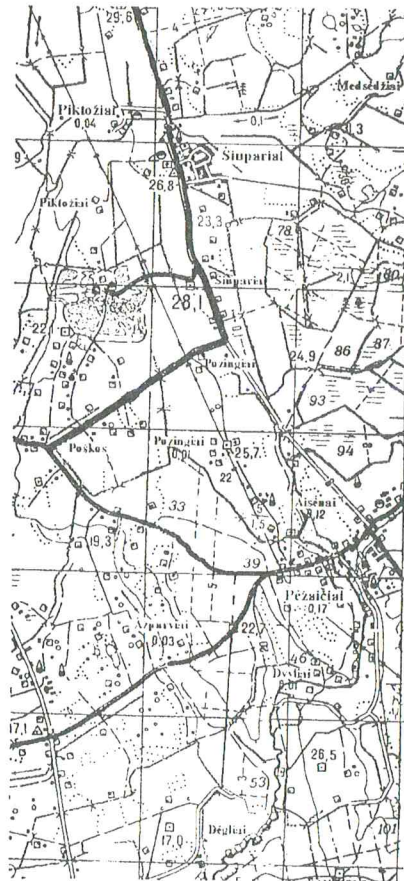
DVYLIAI (DWIELEN), SENOVINIS GYNYBINIS ĮTVIRTINIMAS

Dvylių senovinį gynybinį įtvirtinimą A. Bezenbergeris žvalgė 1906 m. Žvalgymų rezultatai paskelbti 1914 m. Dvylių pylimas buvo prie Aisės upelio, abipus kapinių. Į šiaurę ir į pietus nuo kaimo kapinių buvo išlikę mišku apaugę, apardyti senoviniai gynybiniai įtvirtinimai, kuriuos sudarė penki žmogaus aukščio pylimai ir juos juosiantys grioviai. Į pietus nuo kapinių esantis pylimas buvo trikampio formos supilta žemių aikštelė. Šio įrenginio buvimas šalia Rytrpūslių–Rusijos sienos leido A. Bezenbergeriui spėti, kad jis buvo supiltas po 1422 m. (Bezenberger, 1914, p. 187–188).

Tiksli įtvirtinimų vieta nežinoma.

DVYLIAI (STOLZENTIETZ, VĒLIAU – DWIELEN), KAPINYNAS

Dvylių kapinyną A. Bezenbergeris žvalgė 1906 m. Žvalgymų rezultatai paskelbti 1914 m. (S. Prussia, 1914). Kapinyno žvalgymų A. Bezenbergeris ėmėsi todėl, kad į muziejų iš šios

8 pav. A. Bezenbergerio skelbtas Piktožiū senovinio gynybinio įtvirtinimo, Dvylių kapinyno ir Dieglių senovinio gynybinio įtvirtinimo situacijos planas (Sb. Prussia, 1914, Tafel XIX–1) ir 1986 m. topografinio žemėlapis, kuriame vaizduojamos šios vietos, dalis

das – Gutshofo vietovė (ten pat, p. 9), bei A. Bezenbergerio straipsnio vertimas pateiktas kaip sudėtinė A. Asadausko-Žvirblio straipsnio „Greizėnų plokštinis kapinynas“ dalis, šis vertimas yra sveikintinas dalykas, nes A. Bezenbergerio tyrinėjimų medžiaga, matyt, naudosis ne viena archeologų karta.

Greizėnų kapinyną savo pievoje aptiko ūkininkas Jurgis Bajoras (Bajors). Sužinojęs apie čia rastas senienas, šią pievą nupirko gydytojas Sageris. Jis šioje vietoje kasinėjo pats, pranešė mokytojui Prellwitzui; šis irgi kasinėjo ir apie šią vietą pranešė A. Bezenbergeriui. Beje, ponas Prellwitzas savo kasinėjimų radinius perdavė muziejui, tuo tarpu pono Sagerio rasti daiktai liko jo nuosavybė. A. Bezenbergeris kapinyne ištyrinėjo daugiau nei 350 m² plotą. Tyrimų ataskaitoje pateiktas kapinyno situacijos planas (M 1:20 000) (ten pat, Tafel XIX) bei tirtu ploto, nenurodant ribų, planas (M 1:100). Savo straipsnyje A. Bezenbergeris nurodė ne tik jo paties, bet ir pono Prellwitzo kasinėjimų metu rastuosius radinius. Iš pateiktų aprašymų susidaro vaizdas, kad ponas Prellwitzas atidengė mažiausiai tris kapus, o A. Bezenbergeris daugiau nei dešimt. Nustatyta kai kurių mirusiųjų orientacija. Kapuose A. Bezenbergeris akmenų konstrukcijų nerado, nors minima, kad jų buvo aptikęs ponas Sageris (ten pat, p. 138). Dauguma kapų griautiniai (kai kurie griaučiai tiko net anatomijos studijoms) (ten pat, p. 152), nors dviejose vietose aptikta ir degintų kaulų (ten pat, p. 140). Tekste paskelbtos devynių radinių iliustracijos. A. Bezenbergeris tradiciškai palygino kai kuriuos radinius su kitų Vokietijos kapinynų radiniais ir nustatė, kad Greizėnų kapinyne laidota IV–V a. (D periode) (ten pat, p. 151).

1990 m. A. Asadauskas norėdamas nustatyti kapinyno ribas ištyrė 48 m², rado vieną kapą, datuojamą V a. (Žvirblis, 1992, p. 226)

KALOTĖ (COLLATEN), KAPINYNAS (?)

Iš Kalotės vietovės į Prūsijos muziejų pateko segė. A. Bezenbergeris, manydamas, kad čia būta kapinyno, 1894 m. (rugpjūčio mėn.?) kartu su E. Scheu'jumi atliko žvalgomojusius

tyrinėjimus, tačiau nieko nerado (1894 08 30 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui; Sb. Prussia, 1895, p. 165).

Kapinyno vieta nežinoma.

KLEMIŠKĖ (CLEMMENHOF), KAPINYNAS

Apie kapinyno egzistavimą Klemiškėje A. Bezenbergeris sužinojo iš H. Scheu' jaus (1908 02 11 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui). 1908 m. jis tyrinėjo šioje vietovėje (Sb. Prussia, 1919, p. 537), tačiau tyrimų rezultatai nežinomi.

Kapinyno vieta nežinoma.

KRETINGALĖ (DEUTSCH CROTtingEN), PILKAPYNAS

1901 m. spalio 6 d. A. Bezenbergeris tyrinėjo vieną iš mažiausiai trijų pilkapių prie Deutsch Crottingen (dab. Kretingalė, Kretingos r.). Apie jų buvimą jam buvo pranešta 1899 metais. Iš šių smarkiai apardytų (nuartų) pilkapių prieš keletą metų buvo išvežta 30–40 vežimų akmenų (Bezenberger, 1909, p. 40). Pasak darbininkų, viename buvo rastas „akmeninis karstas“ (ten pat, p. 40). A. Bezenbergeris tyrinėjo tik vieną 5 m skersmens pilkapį. Jame rastos kelios akmenų sandaupos, šalia kurių anksčiau buvo rastos dvi urnos su degintais kaulais. 3 m į šiaurę nuo išlikusios sampilo dalies rasti akmenys leido A. Bezenbergeriui spėti, kad pilkapio būta apie 10 m skersmens. Be akmenų, pilkapyje tyrinėtojas aptiko degintų kaulų, keramikos liekanų. Indų formos A. Bezenbergeriui atkurti nepavyko. Straipsniui iliustruoti autorius pateikė pilkapyje situacijos planą (M 1:100 000) (Sb. Prussia, 1909, Tafel IX–5) (pav. 10).

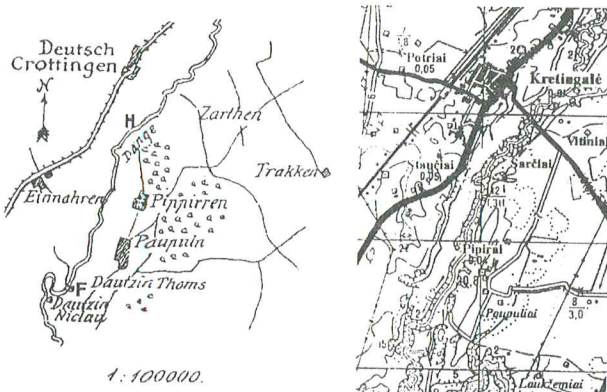
Tiksli pilkapyje vieta nežinoma.

KURŠIŲ NERIJA (KURISCHE NEHRUNG), NEOLITINĖS GYVENVIETĖS, PAVIENIAI KAPAI

1892 m. lapkričio 12 d. vykusiame draugijos posėdyje A. Bezenbergeris pranešė apie šiaurinės Kuršių Neries dalies archeologinių paminklų tyrinėjimus 1892 m. liepos pabaigoje–rugpjūčio pradžioje (Sb Prussia, 1893, p. 29). Išsamesnę informaciją apie tai pateikė 1893 m. birželio mėn. 15 d. skaitytame „Pranešime apie Kuršių Nerijoje praėjusių metų akmenis amžiaus radinius“, kuris buvo išspausdintas atskiru straipsniu (Bezenberger, 1893b).

Šiame straipsnyje A. Bezenbergeris aptaria tuos Kuršių Neries archeologinius paminklus, kuriuos pats aplankė 1892 metais.

Visų pirma – tai kapas, apie kurį jis sužinojo vasario pradžioje, bet atvyko tik liepos pabaigoje. Kaip jis pats rašo, jam pavyko aptikti smarkiai apdulėjusių kaulų liekanų, tarp jų rado du titnago gabalus ir keletą šukių. Aplink juos dar aptiko apie 140 šukių, apie dešimt titnago dirbinių ir jų nuolaužų, tarp kurių buvo ir dalis titnaginio kirvio. Griaučių liekanos, jo manymu, buvo iš to paties laikotarpio, kaip ir minėti radiniai.

10 pav. A. Bezenbergerio skelbtas Kretingalės pilkapyje ir Laukžemės kapinyno situacijos planas (Sb. Prussia, 1909. Tafel IX–5) ir 1986 m. topografinio žemėlapiu, kuriame vaizduojamos šios vietos, dalis

Antroji jo aplankyta vieta – Grobšto ragas, tarp Nidos ir Rotherwald–Bergo, kur randama šukių ir titnago dirbinių. Minima, kad Nidos bažnytkaimyje randami mirusieji, kurių galvos padėtos plataus karsto gale (?) (ten pat, p. 37).

Trečioji aprašoma vieta – kopos, esančios į vakarus nuo miško, kuris tęsiasi į pietus nuo Juodkrantės. Nors ši vietovė jau iki A. Bezenbergerio buvo ne kartą tyrinėta, jam su padėjėjais pavyko surinkti per šimtą šukių. Pažymėtina, kad A. Bezenbergeris surinko tik ornamentuotas arba kuo nors išsiskiriančias šukes. Tekste paskelbti ir pasitaikančios ornamentikos motyvai (12) bei pažymima, kad skiriasi indų molio masė ir spalva (ten pat, p. 38–39). Aprašyta rastieji gintaro ir titnago dirbiniai. Panašiu būdu, tik jau be iliustracijų, aprašyta dar apie dešimt įvairių akmens amžiaus paminklų iš dab. Lietuvai priklausančios Kuršių Nerijos dalies. Minimos kelios griaučių radimvietės (kapai ?) į šiaurę nuo Juodkrantės. Gaila tik, kad radimvietės liko nepaskelbtos žemėlapyje, o atstumai tarp jų nurodomi žingsniais (pvz., 2280); tas labai apsunkina šių paminklų paiešką ir lokalizavimą šiandien.

Šiandien Kuršių Nerijoje nežinoma nė viena A. Bezenbergerio žvalgyta akmens amžiaus gyvenvietė.

LAISTAI (LEISTEN–JAKOB), KAPINYNAS

Laistų kapinyną A. Bezenbergeris tyrinėjo 1902 (Sb. Prussia, 1909, p. 508) ir 1903 (Sb. Prussia, 1909, p. 529) metais. Duomenų apie tyrinėjimų apimtis ir rezultatus nėra.

1984 m. A. Varnas kapinyne ištyrė 100 m² plotą, rado 16 kapų (?) duobių ir jose pavienių X–XII a. dirbinėlių. Kasinėjimų autorius manė, kad atidengta A. Bezenbergerio tyrinėto ploto dalis (Tautavičius, 1985, p. 154).

BUV. LAUKŽEMIAI (DAUTZIN–NIKLAU), KAPINYNAS

1903 m. A. Bezenbergeris tyrinėjo kapinyną šalia buv. Dautzin–Niklau (vėliau – Laukžemiai) kaimo (Sb. Prussia,

11 p a v. A. Bezenbergerio skelbtas Lumpėnų kapinyno situacijos planas (Sb. Prussia, 1909. Tafel XVI) ir 1987 m. topografinio žemėlapio, kuriame vaizduojama ši vieta, dalis

1909, p. 529). Tyrinėjimų apimtis ir rezultatai nežinomi. Atrodo, kad šio kapinyno vieta raide F pažymėta žemėlapyje (M 1:100 000) skelbiant Kretingalės pilkapyno tyrinėjimo medžiagą (Sb. Prussia, 1909, Tafel IX–5) (pav. 10). Neaišku tik kodėl kapinynas pažymėtas raide F, o ne G. Galbūt F turėjo reikšti „Fundstelle“ (radimvietė).

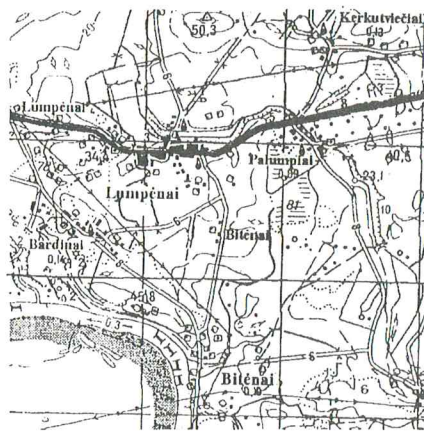
Kapinynas nelokalizuotas.

LUMPĖNAI (LUMPÖNEN), KAPINYNAS

1901 m. rugsėjo 26–28 d. A. Bezenbergeris tyrinėjo Lumpėnėn (dab. Lumpėnai, Šilutės r.) kapinyną, kuris buvo aptiktas mokyklos pamatus. Kapinyne jis ištyrė apie 200 m². Ataskaitoje (Bezenberger, 1909, p. 130–147) A. Bezenbergeris rašo, kad šis kapinynas buvo sudarytas iš dviejų sluoksnių (ten pat, p. 131). Viršutiniame sluoksnyje rasti 8 degintiniai kapai, prie kurių aptikta rausvų šukių, o apatiniame – 11 griautinių kapų. Kadangi degintiniai kapai buvo labai apardyti, A. Bezenbergeris padarė išvadą, kad jie buvo ankstyvesni ir buvo apardyti rengiant griautinį kapinyną. Tekste iliustruoti šeši radiniai. Leidinio gale pridėtas situacijos planas (M 1:100 000, nors ir nenurodytas) (Sb. Prussia, 1909, Tafel XVI) (pav. 11.) bei tirtu ploto planas (M 1:100). A. Bezenbergerio tyrinėtą plotą ribojosi su dvarininko Biebersteino žeme. 1902 m. norėta tyrinėti ir ten, bet dėl žemės darbų šio sumanymo teko atsisakyti (ten pat, p. 130). Teksto gale minima, kad kasinėjimų proga dvarininkas Rahmas iš Polompen (dab. Palumpiai, Šilutės r.) jam padovanojęs keletą senienų, rastų prieš dešimt metų šiauriau kelio Lumpėnėn–Wilkschken. Atrodo, kad ten būta senojo geležies amžiaus kapinyno. Lumpėnų medžiagą A. Bezenbergeris lygino su Šernų, Aukštakiečio bei kitų Rytprūsių kapinynų medžiaga ir jį datavo C periodo pabaiga – D periodu (IV a.) (ten pat, p. 131–132).

BUV. MIŽEIKIAI (MISZEIKEN), PILKAPYNAS

Mižeikių pilkapyno tyrinėjimus A. Bezenbergeris kartu su ponu Lohmeyeriu pradėjo 1887 metais (1887 08 04 A.

Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui). Vėliau prie šio pilkapy-
no tyrinėjimų sugrįžo 1891 metais (Sb. Prussia, 1892, p. 38;
1891 06 08, 1891 07 05, 1891 07 13, 1891 09 10 A. Bezenberge-
rio laišakai H. Scheu'jui). Mižeikių pilkapyno, tiksliau – 1891
m. kasinėto pilkapijo tyrimų rezultatus A. Bezenbergeris pa-
skelbė 1893 metais (Bezenberger, 1893c, p. 82–85).

Straipsnyje rašoma, kad 1891 m. spalio mėn. A. Bezen-
bergeris tyrinėjo vieną pilkapį. Jo tyrinėjimai „užtruko“ 28
darbo dienas. Pilkapyno situacijos plano autorius nepateikė.
Pasakyta tik, kad pilkapis buvo į šiaurės rytus nuo Mižeikių
dvaro ir nuo Smeltalės upės atkirstas miško. Šalia tyrinėto
pilkapio būta dar dviejų pilkapių. 1891 m. tirtu pilkapijo aukš-
tis buvo apie 1,40 m, skersmuo – apie 9,5 m. Pilkapio sampilo
pagrindą sudarė keletas akmenų vainikų, pats sampilas, atrodo,
buvo iš žemių. Tyrinėjant pilkapį buvo rasti 7 degintiniai
kapai urnose bei keletas pavienių šukių. Vienintelė sveika ur-
na, tiksliau – jos piešinys (ten pat, p. 84) jau tapo chrestoma-
tiniu ankstyvojo geležies amžiaus pavyzdžiu vakarų Lietuvoje.
Kasinėdamas šį pilkapį, be keramikos liekanų ir degintų kau-
lų, A. Bezenbergeris rado keletą bronzos gabaliukų, vienas,
jo manymu, turėjo būti dalis gulgės kaklo formos smeigtuko.
Pilkapio A. Bezenbergeris nedatavo. A. Bezenbergeris pa-
skelbė tyrinėtos pilkapijo dalies planą (Sb. Prussia, 1895,
tefel. IX).

Pilkapynas lokalizuotas 1995 m. spalio mėn.

PIKTOŽIAI (PIKTASZEN), SENOVINIAI GYNIBINIAI ĮTVIRTINIMAI

1914 m. A. Bezenbergeris paskelbė trijų senovinių gyny-
binių įtvirtinimų (tarp jų ir Pikožių) žvalgyimo rezultatus (Be-
zenberger, 1914, p. 184–191). Pikožių pylimą A. Bezenber-
geris apžiūrėjo 1906 m. rudenį. Šį objektą apžiūrėti ir nustaty-
ti jo būklę bei vertę jam buvo pavesta Rytprūsių paminklosau-
gos komisijos dėl to, kad 1905 m. komisija gavo vietinio žan-
daro Majohro pranešimą (užklausimą) dėl jo nukasimo, nes
šis įrengimas trukdė žemės darbams, o žandaras turėjęs val-
džios įsakymą pylimą saugoti.

Pikožių pylimas buvo prie pat Rytprūsių–Rusijos sienos,
į pietus nuo kaimo. Tai buvo 2 m aukščio 38×40 m keturkam-

12 p av. A. Bezenbergerio skelbtas Pangėsų kapinyno situacijos
planas (Sb. Prussia, 1914. Tafel XV–5) ir 1986 m. topografinio žem-
lėpavimo, kuriame vaizduojama ši vietovė, dalis

pis žemės pylimas, išorėje apjuostas 2,5 m pločio grioviu. Žval-
gyimo metu pylimas buvo gerokai apardytas. 1906 m. buvo
išlikęs tik pietinės dalies fragmentas. A. Bezenbergeris nuta-
rė, kad pylimas nevertingas, ir 1910 m. jis buvo galutinai su-
naikintas. Šio įrenginio buvimas šalia Rytprūsių–Rusijos sie-
nos leido A. Bezenbergeriui spėti, kad jis buvo supiltas po
1422 m. (ten pat, p. 187–188).

A. Bezenbergerio tekstas iliustruotas pylimo nuotrauka
(Sb. Prussia, 1919, Tafel XVIII) ir situacijos planu M 1:100 000
(Sb. Prussia, 1919, Tafel XIX) (pav. 8.).

Tiksliai Pikožių senovinių gynybinio įtvirtinimo vieta neži-
noma.

PLEŠKUČIAI–PANGĖSAI (PLESCHKUTEN, PANGESSEN), KAPINYNAS

Pleškučių kaime esantis kapinynas minimas nuo XIX a.
pab., kai į muziejų pradėjo patekti radiniai iš Gavelių (Gaweln),
Pangėsų (Pangessen) ir Pleškučių (Pleschkuten) vietovių.

1891 m. A. Bezenbergeris apžiūrėjo Pleškučių kaimo lau-
kus, kur surinko „daug puikių bronzinių dirbinių“ (Sb. Prus-
sia, 1891, p. 38).

1891 ar 1892 m. Klaipėdos apskrities mokyklų inspektorius
(Kreisschulinspektor) Schröderis į muziejų pristatė keletą ra-
dinių iš Pleškučių vietovės, našlei Kurschat (Kuršaitienė) pri-
klausiusios žemės (Sb. Prussia, 1892 P. 221; 1895, p. 250). 1895
ar 1896 m. tas pats mokytojas Schröderis į muziejų pristatė
keletą radinių (tarp jų buvo dvi bronzinės romėniškos monetos
ir sidabrinės antkaklės dalis) iš Gavelių vietovės, taip pat našlei
Kurschat priklausiusios žemės (Sb. Prussia, 1896, p. 136).

1914 m. A. Bezenbergeris paskelbė Pangėsų kapinyno
žvalgyimų ir tyrinėjimų rezultatus (Bezenberger, 1914, p. 149–
156). Straipsnyje minima, kad į „Prussia–Museum“ per keleta-
metų yra patekę radiniai iš Gavelių ir Pleškučių vietovių,
tačiau iš tikrųjų tai esą radiniai iš vieno kapinyno, esančio
Pangėsų kaime. Šį kapinyną A. Bezenbergeris plačiau tyrinė-
jo 1899 ir 1911 metais. Straipsnio autorius mini, kad 1891 m.
jis tuščiai kasinėjęs ponios našlės Kurschat sode. 1899 ir 1911
m. tyręs arimą šalia sodo ir prie kelio Pleškučiai–Gaveliai–
Elniškiei, kur buvo aptikta radinių. Šalia sodo iškastas apie 35
m² plotas, aptikti 6 kapai be akmenų konstrukcijų. Šalia kelio
A. Bezenbergeris ištyrė 2×20 m plotą ir rado tik apardytų
kapų likučius.

Straipsnyje pateikti atsitiktinių radinių, rastų 1896 m., ir
1904 m. E. Hollacko tyrinėjimų metu iškastų radinių sąrašai.
Pateiktame sąrašo gausu romėniškų monetų.

A. Bezenbergerio straipsnis iliustruotas dviejų radinių
piešiniais (apskrita kiauraraštė segė ir antkaklė kūginiais ga-
lais su pritvirtintais kiauraraščiais pakabučiais), pateiktas ka-
pinyno situacijos planas (M 1:100 000) (Sb. Prussia, 1914,
Tafel XV–5) ir šalia sodo tirtos perkastos planas (M 1:200).
Kapinyno datavimo nenurodė.

Kapinynas lokalizuotas 1997 m. balandžio mėn. Norint
nustatyti kapinyno teritoriją, 1997 m. ištirtas 49,5 m² plotas
(tyrinėjimams vadovavo šio straipsnio autorius). Rasti du ka-
pai ir kelios dešimtys atsitiktinių radinių, datuojamų II a. pab.–
IV a. pirmąja puse.

PRIEKULĖ (PRÖKULS), KAPINYNAS

Laikotarpyje tarp 1896 08 01 ir 1899 12 31 į muziejų ponas Herbertas Krügeris pristatė keletą radinių (romėnišką monetą, gintaro ir stiklo karolių ir kt.), aptiktų smėlio kalvelėje šalia Priekulės. Tikriausiai šią vietą 1893 m. žvalgė A. Bezenbergeris (Sb. Prussia, 1895, p. 129), tačiau tyrinėjimų rezultatų nepaskelbė. Kapinyno vieta nežinoma.

BUV. RUBOKAI (RUBOCKEN), KAPINYNAS

1899 m. netoli Rubokų kaimo ūkininkas Dažynys savo žemėje rado žmogaus kaulių ir keletą senienų. Visi radiniai, įtarus, kad čia buvo įvykdyta žmogžudystė, buvo išsiųsti į Klaipėdos prokuratūrą (Bezenberger, 1909, p. 148). Pono H. Scheu'jaus dėka A. Bezenbergeris radinius vėliau perėmė ir gavo leidimą kasinėti toje vietoje (ten pat., p. 148). Tais pačiais 1899 m. jis ištyrė 25 m² plotą, t. y. maždaug toje vietoje, kur buvo rasti į prokuratūrą patekę kaulai ir kiti radiniai. Vėliau A. Bezenbergeris čia grįžo dar kelis kartus: 1900 m. spalio 9–14 d. (kasinėjo kartu su H. Scheu'jumi), 1901 m. gegužės 27–28 d. ir rugsėjo 30–spalio 1 d. (Bezenberger, 1909, p. 150). Prie tyrimų atskaitos pridėtas paminklo situacijos planas (M 1:100 000, nors ir nenurodytas) (Sb. Prussia, 1909, Tafel XVII) bei tirtų plotu planas (M 1:100). Šį kartą nurodytos ir ploto ribos. Iš viso ištirtas didesnis nei 500 m² plotas, kasta apie 50 kapų. Nors didžioji dalis kapų buvo be akmenų vainikų, tačiau trijose vietose virš kapo rasti akmenų grindiniai, apjuosti vainiku, vienoje vietoje – puslankio formos akmenų vainikas. Rasta ir žirgų kapų. Visi kapai – griautiniai. Tekste iliustruoti 11 radinių. Kadangi kapinyne A. Bezenbergeris rado geriamojo rago apkalą, šis faktas paskatino jį aptarti visus šešis iki to laiko Rytų Prūsijoje rastuosius geriamųjų ragų apkalus (Bezenberger, 1909, p. 184) iš to laikotarpio. Rubokų kapinyną A. Bezenbergeris datavo IV–V amžiais (ten pat, p. 173). Šioje nemažos apimties analizėje (ten pat, p. 183–193) Rytprūsiuose rastųjų geriamųjų ragų ornamentika bei ornamentavimo technika lyginama su Skandinavijoje rasta analogiška medžiaga. Daroma išvada, kad tokio tipo geriamieji ragų apkalai naudoti B–E perioduose (ten pat, p. 193). Šiame A. Bezenbergerio straipsnyje randame dar vieną kapinyno medžiagos analizavimo naujovę. Radiniai

iš pradžių aprašinėjami atskiromis radimvietėmis, t. y. atskirai aprašomas kiekvieno kapo inventorių, vėliau – atskiromis dirbinių grupėmis (apyrankės, žiedai, segės, antkaklės ir t. t.), lyginama su panašiais radiniais iš kitų Rytprusių kapinynų. Rubokų kapinyną A. Bezenbergeris laikė reprezentaciniu lietuvių kultūros IV–V a. kapinyne (ten pat, p. 173).

1994 m. V. Šimėnas lokalizavo kapinyno vietą ir ištyrė 7 m², rado vieną griautinį kapą, datuojamą viduriniu geležies amžiumi (Asadauskas, 1995, p. 315).

RUMPIŠKĖS (RUMPISCHKEN), KAPINYNAS (?)

Vienintelis dokumentas, leidžiantis spėti, kad A. Bezenbergeris tyrinėjo Rumpiškių kapinyną – 1915 04 25 jo laiškas H. Scheu'jui; rašo, kad norėtų susipažinti su radiniais iš Rumpischken vietovės (1915 04 25 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui).

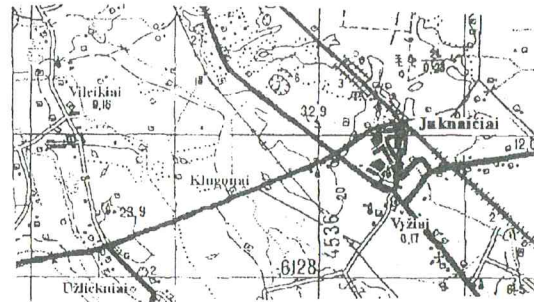
SAKUTĖLIAI (SAKUTTEN), KAPINYNAS (?)

1895 m. A. Bezenbergeris tyrinėjo kalvelę, minimą pono Hornigko 1847 m. pranešime muziejui (žr. Vilkyčiai) ir esančią tarp Sakutėlių ir Čiutėlių. Pasak pranešimo, kalvelė vietinių buvo vadinama „raganų kapais“ ir kėlė jiems prietaringą baimę. A. Bezenbergeris ištyrė vieną kapą, kur rado karsto liekanas, mažą metalinį žiedelį ir monetą; toji iškart suiro. A. Bezenbergerio nuomone, tai buvęs šilingas (Sb. Prussia, 1896, p. 125).

STRAGNAI (STRAGNA, SKÖREN), KAPINYNAS

Stragnų kapinyną A. Bezenbergeris tyrinėjo 1902 metais (Sb. Prussia, 1909, p. 508). Tyrinėjimų apimtys ir rezultatai nežinomi. Didelę dalį kapinyno vėliau ištyrė Scheu'jai.

1985 A. Varnas šiame kapinyne atidengė 780 m² plotą, rado 23 kapus III–VI a. nedegintų mirusiųjų ir VIII–XII a. sudegintų mirusiųjų suardytų kapų pėdsakus (Tautavičius, 1986, p. 173).

13 pav. A. Bezenbergerio skelbtas Rubokų kapinyno situacijos planas (Sb. Prussia, 1909, Tafel XVII) ir 1987 m. topografinio žemėlapis, kuriame vaizduojama ši vieta, dalis

1866 m. išleistame „Senprūsių mėnraštyje“ pasirodė žinutė, kad netoli Šernų rasta romėniška moneta (AM, 1866, p. 661). Platesni Šernų kapinyno tyrinėjimai buvo pradėti tik 1883 metais. Tų metų laiškuose H. Scheu'jui A. Bezzenbergeris prašo suorganizuoti nakvynę ponui Wolterui (E. Volterui – L. T.); jis atvykęs į Rytprūsius Maskvos etnologų draugijos pavedimu rinkti etnografinės medžiagos ir norėjęs pakasinėti Šernuose (1883 05 06 ir 1883 05 14 A. Bezzenbergerio laišku H. Scheu'jui). E. Volteris kasinėjimais buvo patenkintas, šioje ekspedicijoje norėjo dalyvauti ir ponas Lohmeyeris bei A. Bezzenbergeris (1883 08 19, 1883 08 30, 1883 10 28 A. Bezzenbergerio laišku H. Scheu'jui), tačiau ar dalyvavo – neaišku.

A. Bezzenbergeris Šernų kapinyną tyrinėjo 1891 metais (Sb. Prussia, 1892, p. 55; 1891 06 08, 1891 07 05, 1891 07 13, 1891 09 10, 1891 09 15 A. Bezzenbergerio laišku H. Scheu'jui). Su šių tyrinėjimų medžiaga jis draugijos narius plačiau supažindino 1882 m. gegužės 20 d. posėdyje (Sb. Prussia, 1892, p. 55), jie aptarti atskirame straipsnyje (Bezzenberger, 1892b), kuriame A. Bezzenbergeris rašo, kad jam renkant kalbinę medžiagą Memelio (dab. Klaipėda) apylinkėse dvarininkas H. Scheu'jus jį nuvedęs į netoli Šernų esantį valstiečio kiemą (Bauernhof) Peterischken, kur vienas valstietis papasakojęs, kad po sodybos rūšiais esą daug akmenų ir kad čia randama senienų. Tyrinėdamas prie valstiečio sodybos aptiko tik vieną priešistorinių laikų kirvį, kurį A. Bezzenbergeris perdavė O. Tischlerui. Kadangi O. Tischleris tuo metu kasinėjo Aukštakiemio kapinyną (Klaipėdos r.), tai 1891 m. rugpjūčio 21–rugsėjo 5 d. A. Bezzenbergeris Šernuose kasinėjo pats (Bezzenberger, 1892b, p. 141). Visas darbas „truko“ 200 darbo dienų (Sb. Prussia, 1892, p. 37). A. Bezzenbergeris paskelbė kapinyno situacijos bei kasinės dalies planus (situacijos plano mastelis 1:25000, kasinės dalies – 1:100) (Sb. Prussia, 1892. Tafel VI); iš jų matyti, kad jis ištyrė apie 800 m² plotą. Perkasų ribos plane nepateiktos. Sužymėti rasti akmenys, sudarantys puslankio formos vainikus, grindinius ir kitokias akmenų konstrukcijas. Įvairių dirbinių radimvietės sužymėtos skaičiais; tuo metu tai buvo tradicinis dalykas. Iš viso sužymėta 110 radimviečių, o radinių būta daugiau nei pusė tūkstančio. Tekste ir jo prieduose pateikta apie 100 radinių iliustracijų. Reikėtų pažymėti, kad kapinyne A. Bezzenbergeris rado 10 žalvarinių ir 1 sidabrinę romėnišką bei 2 graikiškas monetas. Jos aprašytos atskirame F. Rühlio straipsnyje (Rühl, 1892). Apibūdinamas šis kapinynas, A. Bezzenbergeris cituoja O. Tischlerio Aukštakiemio kapinyno aprašymą, kur detalai ir vaizdingai, bet labai informatyviai nusakomos akmenų konstrukcijos bei minimi pelenų sluoksniai, O. Tischlerio nuomone, susiję su laidojimo apeigomis (Bezzenberger A., 1892b, p. 144). Lygindamas kapinyno radinius su kita Prūsijos proistorine medžiaga, A. Bezzenbergeris jį datavo C–D periodais, atkreipdamas dėmesį į tai, kad vakarinėje dalyje randami ankstyvesni, o rytinėje – vėlyvesni radiniai (ten pat, p. 167–168). Kapinyne palaidotus žmones A. Bezzenbergeris laikė lietuviais „ne geografinė, o etnografinė prasme“. Kaip jau minėta, jis iš anksto buvo tos nuomonės, kad „prūsiškoje Lietuvoje priešistoriniais laikais jokių gyventojų kitimų neįvyko“, o kas mano kitaip, „tegu įrodo“ (ten pat, p. 168). Be to, ir pats straipsnio pavadinimas skelbia, kad bus kalbama apie „lietuviškus kapinynus“ („Litauische Gräberfelder“). Šiame pranešime paminėti ir kiti aplink Šernus esantys archeologiniai pamin-

klai, t. y. piliakalnis („pelales kalns“, arba „pelutes kalns“) prie Dovilų, kapinynas prie Baičių ir du, atrodo, gana vėlyvi 2 m aukščio pylimai, esantys Šernų miške.

ŠERNAI (SCHERNEN), SENOVINIAI GYNYBINIAI ĮTVIRTINIMAI

Aprašydamas Šernų kapinyno tyrinėjimų rezultatus, A. Bezzenbergeris mini, kad Šernų miško 132 kvartale, į pietus nuo kelio Klaipėda–Pėžaičiai, 2 km į pietus nuo Šernų kapinyno yra du 8,5 m pločio ties pagrindu, 2 m aukščio pylimai, kurių galai jungiasi, sudarydami 65° kampą. Ties pylimų susijungimo vieta buvo 1,27 m pločio griovys. A. Bezzenbergeris padarė pylimo pjūvį, bet nieko nerado. Vietinių gyventojų duomenimis, pylimas buvęs supiltas paskutinio lenkų sukilimo metu. (Bezzenberger, 1892b, p. 143)

1996 m. apžiūrint vietovę, rastas vienas 114 m ilgio, apie 1,8 m aukščio smarkiai apardytas pylimas.

BUV. ŠLAŽIAI (SCHLASZEN), PILKAPYNAS

1896 m. rudenį A. Bezzenbergeris apžiūrėjo vieną pilkapį prie Schlaszen (dab. Bajorai, Kretingos r.) (Bezzenberger, 1900, p. 81–85). Šis pilkapynas buvo tyrinėtas 15 metų prieš A. Bezzenbergerio tyrinėjimus, tačiau jis įtarė, kad ten dar buvo likęs vienas nelietas pilkapis, ir neapsiriko. Nuvykęs į vietą, A. Bezzenbergeris iš tikrųjų rado dar vieną netirtą pilkapį, dalį jo nukasė 1897 m. spalio 4–5 dieną. Pilkapio aukštis buvo apie 2,5 m, skersmuo nenurodytas. Kadangi pilkapis buvo apaugęs medžiais, o jų savininkas už iškirtimą reikalavo didelio atlyginimo, A. Bezzenbergeris apsiribojo apie 6,5 m skersmens centrinės dalies tyrimais (ten pat, p. 82). Pilkapio centre, apie 2,13 m gylėje, t. y. truputį aukščiau pilkapio pagrindo, jis rado sutrūnijusio medžio liekanų ir daug nedegintų žmogaus kaulų; šie kaulai, antropologų teigimu, priklausė ne mažiau kaip septyniems asmenims. Netoliese rasta ir nemažai degintų kaulų likučių. Tyrinėjant pilkapį, rasti septyni ašeliniai smeigtukai ar jų dalys, keli bronziniai žiedai, gabalas tordiruotos antkaklės, keletas apyrankių smailėjančiais galais. Rasta ir viena urna. Tekste A. Bezzenbergeris pateikė vieno jo paties rasto ašelinio smeigtuko piešinį, taip pat O. Scherbringo ir Frölichio tyrinėjimų metu rasto kitokio ašelinio smeigtuko ir antkaklės kanopiniais galais piešinius.

A. Bezzenbergeris, laikydamasis O. Tischlerio periodizacijos, Šlažių pilkapius datavo „Peccatel“¹ periodu, pažymėdamas, kad į šias chronologines ribas „netelpanti“ antkaklė kanopiniais galais buvo rasta 1,30 m aukščiau nei minėtasis ašelinis smeigtukas. Leidinio gale pateiktas pilkapyno situacijos planas (M 1:100 000) (Sb. Prussia, 1900, Tafel XIV) ir tyrinėtos dalies, kurios ribos nepažymėtos, planas (M 1:100) (ten pat, Tafel XI).

BUV. VĖŽAIČIAI (WESZEITEN), KAPINYNAS

1887 m. ponas Ernstas Anckeris iš Rusnės į muziejų perdavė kelias dešimtis dirbinių, rastų Vėžaičiuose (Sb. Prussia,

1888, p. 200, 257). 1889 m. G. Bujackas aprašė dar vieną radinį, muziejui padovanotą pono E. Anckerio – 200 g sveriančią segę, rastą šiame kapinyne (Sb. Prussia, 1889, p. 110). Visi tie radiniai, matyt, ir paskatino A. Bezenbergerį imtis tyrinėti šį kapinyną pirmaisiais jo „archeologinės karjeros“ metais.

A. Bezenbergeris Vėžaičių kapinyną pradėjo tyrinėti 1891 m. rugsėjo mėn. (1891 09 10 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui; Sb. Prussia, 1892, p. 38), tyrimus tęsė 1892 m. rugpjūčio–rugsėjo mėn. (1892 03 28, 1892 04 24, 1892 07 29 A. Bezenbergerio laišakai H. Scheu'jui; Sb. Prussia, 1893, p. 29). 1892 m. lapkričio 12 d. susirinkime A. Bezenbergeris paminėjo, kad tais metais jis 4,5 savaitės tyrinėjo Vėžaičiuose ir ištyrė 2/3 jo datuoto apie V a. kapinyno ploto (Sb. Prussia, 1893, p. 29). Daugiau informacijos apie šios kelionės rezultatus nei tais, nei kitais metais jisai nepaskelbė. 1892 m. žemės, kur buvo Vėžaičių kapinynas, savininkas dvarininkas Walteris muziejui perdavė kelias dešimtis radinių (Sb. Prussia, 1893, p. 135).

Kasinėjimus Vėžaičių kapinyne A. Bezenbergeris baigė 1893 m. spalio mėnesį (1893 07 12, 1893 08 13, 1893 09 10, 1893 09 25, 1893 12 26 A. Bezenbergerio laišakai H. Scheu'jui; Sb. Prussia, 1895, p. 129). 1893 12 26 laiške H. Scheu'jui A. Bezenbergeris užsimena, kad Vėžaičių kapinyno radiniai dar nesutvarkyti, tarp jų yra mažiausiai 150 vienetų kalavijų ir ietigalių (1893 12 26 laiškas H. Scheu'jui).

1895 m. į muziejų Erichas Scheu'jus perdavė dar keletą radinių iš šio kapinyno (Sb. Prussia, 1896, p. 136). Kaip jie pateko pas jaunąjį archeologą – neaišku. Sprendžiant pagal Šilutės muziejaus inventories knygas, E. Scheu'jus savarankiškai kasinėjo šį kapinyną 1895–1897, 1906 (?) ir 1912–1913 m., nes būtent šie metai buvo nurodyti ant Scheu'jų muziejaus stendų, kuriuose buvo eksponuojami radiniai iš Vėžaičių kapinyno.

Tiksli kapinyno vieta nežinoma.

Apie kapinyną Vilkyčiuose muziejui pirmą kartą pranešė kelių meistras ponas Hornigkas 1847 metais. Laiške minima, kad Vilkyčiuose randama įvairių dirbinių, kad daug jų turi susirinkęs Priekulės pirklys Görke (Sb. Prussia, 1896, p. 124).

Šį seniai ardomą apie vieno morgeno (0,26–0,36 ha) plotą kapinyną A. Bezenbergeris tyrinėjo 1891 metais (Sb. Prussia, 1892, p. 38; 1891 09 10 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui). 1891 m. jam pavykę surasti „daug puikių bronzinių dirbinių“ (Sb. Prussia, 1892, p. 38).

1895 m. lapkričio mėn. 22 d. posėdyje A. Bezenbergeris pranešė, kad jis vėl lankęs šį kapinyną, tačiau kasinėjimui šį kartą buvę nesėkmingi, nes sveikų kapų aptikti nepavykę. 1895 m. kapinyne A. Bezenbergeris rado tik keletą atsitiktinių radinių: geležinį peilį, bronzinės diržo sagties fragmentą, bronzinę segę ir žiedą. Radiniai buvo skirtingų laikotarpių (Sb. Prussia, 1896, p. 125). Posėdžio metu buvo perskaitytas jau minėtas von Hornigko laiškas iš draugijos archyvo. Perskaitęs šį laišką, A. Bezenbergeris apgailestavo, kad laiku nebuvo reaguota į šį pranešimą, ir konstatavo, kad „kasinėjimų atidėliojimas retai padaro gerą“ (Sb. Prussia, 1896, p. 125).

1904 kapinyną tyrinėjo E. Hollackas (Sb. Prussia, 1909, p. 538). Tyrinėjimų rezultatai nežinomi.

Tiksli kapinyno vieta nežinoma.

ŠALTINIAI

A. Bezenbergerio laišakai:

1883 03 04 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau MABRS). F. 12–1227, l. 2.
1883 05 06 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1226, l. 8.
1883 05 14 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1226, l. 1.
1883 08 19 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1226, l. 7.
1883 08 30 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1226, l. 6.
1883 10 28 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1226, l. 2–3.
1887 08 04 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1231, l. 5.
1891 06 08 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1235, l. 10–11.
1891 07 26 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1235, l. 15–16.
1891 08 03 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1235, l. 17.

1891 08 04 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1235, l. 18.
1891 07 05 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1235, l. 12.
1891 07 13 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1235, l. 13–14.
1891 09 10 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1235, l. 20–21.
1891 09 15 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1235, l. 22.
1891 11 22 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1235, l. 23.
1892 03 28 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1236, l. 1–2.
1892 04 24 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1236, l. 3.
1892 07 29 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1236, l. 9.
1893 07 12 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1237, l. 3.
1893 09 10 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1237, l. 7.

- 1893 09 25 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1237, l. 8.
 1893 12 26 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1237, l. 9–10.
 1894 08 30 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1238, l. 11.
 1895 10 27 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1239, l. 14.
 1896 09 20 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1240, l. 3.
 1897 05 18 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1240, l. 6.
 1897 08 12 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1240, l. 9.
 1897 09 27 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1240, l. 8.
 1898 08 08 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheu'jui // MABRS. F. 12–1241, l. 6.
 1898 09 04 A. Bezenbergerio laiškas E. Scheujui // MABRS. F. 12–1241, l. 8.
 1906 08 20 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheujui // MABRS. F. 12–1244, l. 25–26.
 1906 09 09 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheujui // MABRS. F. 12–1245, l. 8–9.
 1907 09 02 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheujui // MABRS. F. 12–1244, l. 18–19.
 1908 02 11 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheujui // MABRS. F. 12–1245, l. 4.
 1908 10 11 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheujui // MABRS. F. 12–1245, l. 30.
 1915 04 25 A. Bezenbergerio laiškas H. Scheujui // MABRS. F. 12–1245, l. 33–34.

LITERATŪRA

- AM, 1866 – AM. Bd 3. Königsberg. 1866.
 AM, 1872 – AM. Bd. 9. Königsberg. 1872.
 Antoniewicz J., 1966 – Tribal territories of the Baltic peoples in the Hallstat–La Tène and Roman periods in the light of archaeology and toponomy // *Acta Baltico–Slavica*. Białystok, 1966, T.4, p. 7–29.
 Asadauskas–Žvirblis A., 1992 – Greižėnų plokštiniis kapinynas // Nemuno delta. Tyrimai ir atradimai. Dauglaukis, 1992, p. 7–37.
 Bezenberger A., 1882 – Die litauisch–preussische grenze // AM, 1882. Bd. 19, p. 651–655.
 Bezenberger A., 1883 – Über die verbreitung einiger Ortsnamen in Ostpreussen // AM, 1883. Bd. 20, p. 123–128.
 Bezenberger A., 1889 – Die kurische Nehrung und ihre Bewohner. Stuttgart, 1889.
 Bezenberger A., 1892a – Der Schlossberg im Augstumaller Moor // Sb. Prussia. 1892, p. 40–43.
 Bezenberger A., 1892b – Litauische Gräberfelder. I. Das Gräberfeld bei Schernen (Kr. Memel) // Sb. Prussia. 1892, p. 141–168.
 Bezenberger A., 1893a – Ostpreußen und seine Nachbarschaft in ethnographischer Hinsicht // Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft. Heidelberg, 1893. Bd. 3., p. 187–192.
 Bezenberger A., 1893b – Bericht über seine vorjährigen Funde auf der Kur. Nehrung // Sb. Prussia. 1893, p. 36–45.
 Bezenberger A., 1893c – Einige ostpreußische Hügelgräber // Sb. Prussia. 1893, p. 76–88.
 Bezenberger A., 1899 – Über prähistorische Kultur in Litauen // Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft. Heidelberg, 1899, 24 Heft (IV. 6), p. 548–553.
 Bezenberger A., 1900 – Fundberichte // Sb. Prussia. 1900, p. 81–158.
 Bezenberger A., 1904 – Analysen vorgeschichtlicher Bronzen Ostpreußens. Königsberg i. Pr., 1904.
 Bezenberger A., 1909 – Fundberichte // Sb. Prussia. 1909, p. 1–148.
 Bezenberger A., 1914 – Fundberichte // Sb. Prussia. 1914, p. 88–210.
 Ebert M., 1923 – A. Bezenberger // Latvijas Augstskolas Raksti. V. Rīga, 1923, p. 205–215.
 Gelžinis G., 1996 – Mūsų giminė Mažoji Lietuva. Vilnius, 1996
 Gerulis J., 1921 – Adalbertas Becenbergeris // Švietimo darbas. Kaunas, 1921. Nr. 5–6, p. 86–96.
 Gineitis L., 1995 – Prūsiškasis patriotizmas ir lietuvių literatūra. Vilnius, 1995.
 Girdenis A., Mažiulis V., 1994 – Baltų ir Slavų kalbų chronologiniai santykiai // Lietuvos mokslas. Vilnius, T.2, kn. 1(2), 1994, p. 24–30.
 Götze A., 1914 – Hügelgräber bei Eglien–Niclau, Kreis Memel // Sb. Prussia. 1914, p. 85–87.
 Grigalavičienė E., 1995 – Žalvario ir ankstyvasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius, 1995.
 Hoffmann J., 1941 – Die spätheidnische Kultur des Memellandes. Königsberg, 1941.
 Hoffmann M. J., 1992 – Adalbert Bezenberger–archeolog, językoznawca, historyk i etnograf // *Borrusia 1 / 1992*. Olsztyn, 1992, p. 97–101.
 Yčas J., 1924 – Adalbert Bezenberger // Tauta ir žodis. Kaunas, 1924, p. 49–56.
 Jonikas P., 1987 – Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje. Chicago, 1987.
 Kabelka J., 1982 – Baltų filologijos įvadas. Vilnius, 1982.
 Katalog = Katalog des Prussia–Museums im Nordflügel des Königlichen Schlosses zu Königsberg i. Pr.
 Katalog, 1893 – Katalog. Teil I. Steinzeit–, Bronzezeit–, Pfahlbau– Funde, aufgestellt in Zimmer Nr. I. Mit 68 abbildungen. Königsberg, 1893.
 Katalog, 1894 – Katalog. Teil III. Die Sammlungen der geschichtlichen Zeit, aufgestellt in der Zimmern V, VI, VII und VIII. Mit 26 Abbildungen. Königsberg, 1894.
 Katalog, 1897 – Katalog. Teil II. Die Funde aus der Zeit der heidnischen Gräberfelder (von Christi Geburt bis Einführung des Christentums) aufgestellt in den Zimmern II und III. Mit einem Anhang, enthaltend den Katalog der ethnographischen Sammlung in Zimmer IV. Mit 126 Abbildungen. Königsberg, 1897.
 Lietuvių, 1974 – LAA. I knyga. Akmens ir žalvario amžiaus paminklai. Vilnius, 1974
 Lietuvių, 1975 – LAA. II knyga. Piliakalniai. Vilnius, 1975.

- Lietuvių, 1977 – LAA. III knyga. I–XIII a. pilkapynei ir senkapiai. Vilnius, 1977.
- Lietuvių, 1978 – LAA. IV knyga. I–XIII a. radiniai. Vilnius, 1978.
- LE, 1953 – Altertumsgesellschaft Prussia // LE. Boston, 1953. T.1.
- LE, 1954 – Bezzenberger Adalbert // LE. Boston, 1954. T.2.
- Lietuvių, 1987 – Lietuvių etnogenezė. Vilnius, 1987
- Lietuvių, 1977 – Lietuvių kalbos atlasas. Leksika. Vilnius, 1977. T.1.
- LIM, 1976 – Tautavičius A. Archeologinių paminklų tyrinėjimai 1974 metais // LIM 1975. Vilnius, 1976, p. 130–134.
- LIM, 1981 – Tautavičius A. Archeologinių paminklų tyrinėjimai Lietuvoje 1980 metais // LIM 1980. Vilnius, 1981, p. 163–167.
- LIM, 1982 – Tautavičius A. Archeologijos paminklų tyrinėjimai Lietuvoje 1981 metais // LIM 1981. Vilnius, 1982, p. 163–166.
- LIM, 1985 – Tautavičius A. Archeologijos paminklų tyrinėjimai Lietuvoje 1983–1984 metais // LIM 1984. Vilnius, 1985, p. 148–155.
- LIM, 1986 – Tautavičius A. Archeologinių paminklų tyrinėjimai Lietuvoje 1985 metais // LIM 1985. Vilnius, 1986, p. 170–174.
- LIM, 1989 – Kazakevičius V. Archeologinių paminklų tyrinėjimai Lietuvoje 1988 m. // LIM 1988. Vilnius, 1989, p. 231–233.
- LIM, 1990 – Žvirblis A. Archeologinių paminklų tyrinėjimai Lietuvoje 1989 m. // LIM 1989. Vilnius, 1990, p. 155–161.
- LIM, 1992 – Asadauskas A. Archeologinių paminklų tyrimai Lietuvoje 1990 m. // LIM 1990. Vilnius, 1992, p. 224–229.
- LIM, 1993 – Asadauskas A. Archeologinių paminklų tyrinėjimai Lietuvoje 1991 metais // LIM 1991. Vilnius, 1993, p. 246–255.
- LIM, 1994 – Asadauskas A. Archeologinių paminklų tyrimai Lietuvoje 1993 metais // LIM 1993. Vilnius, 1994, p. 235–244.
- LIM, 1995 – Asadauskas A. Archeologinių paminklų tyrinėjimai Lietuvoje 1994 metais // LIM 1994. Vilnius, 1995, p. 312–318.
- LIM, 1996 – Asadauskas A. – Archeologinių paminklų tyrinėjimai Lietuvoje 1995 metais // LIM 1995. Vilnius, 1996, p. 411–420.
- Mannus, 1912 – Mannus. Zeitschrift für Vorgeschichte. IV. Würzburg. 1912.
- Matulevičius A., 1989 – Mažoji Lietuva XVIII amžiuje. Vilnius, 1989.
- Michelbertas M., 1986 – Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius, 1986
- Milius V., 1964 – Etnografinių tyrinėjimų apžvalga // Lietuvių etnografijos bruožai. Vilnius, 1964, p. 15–49.
- Milius V., 1993 – Mokslo draugijos ir lietuvių etnografija. Vilnius, 1993.
- Nagevičius V., 1935 – Mūsų pajūrio medžiaginė kultūra VIII–XIII amž. // Senovė. Kaunas, 1935. T.1, p. 3–124.
- Pėteraitis V., 1992 – Mažoji Lietuva ir Tvanksta. Vilnius, 1992.
- Rimantienė R., 1984 – Akmens amžius Lietuvoje. Vilnius, 1984.
- Rühl F., 1892 – Münzen des Schernen Gräkenfeldes // Sb. Prussia für das siebentundvierzigste Vereinsjahr (1891/92). H. 17. Königsberg, 1892, p. 169–170.
- Sabalaiuskas A., 1979 – Lietuvių kalbos tyrinėjimų istorija. Iki 1940 m. Vilnius, 1979.
- Sabalaiuskas A., 1980 – Žodžiai atgyja. Vilnius, 1980.
- Sb. Prussia, 1892 – Sb. Prussia für das siebentund-
- vierzigste Vereinsjahr (1891/92). 17 Heft. Königsberg, 1892.
- Sb. Prussia, 1893 – Sb. Prussia für das achtundvierzigste Vereinsjahr (1892/93). 18 Heft. Königsberg, 1893.
- Sb. Prussia, 1895 – Sb. Prussia für das neunundvierzigste und fünfzigste Vereinsjahr (1893/95). 19. Heft. Königsberg i. Pr., 1895.
- Sb. Prussia, 1896 – Sb. Prussia für das einundfünfzigste Vereinsjahr (1895/96). 20. Heft. Königsberg i. Pr., 1896.
- Sb. Prussia, 1900 – Sb. Prussia für die Vereinsjahre 1896–1900. 21. Heft. Königsberg i. Pr., 1900.
- Sb. Prussia, 1909 – Sb. Prussia für die Vereinsjahre 1900–1904. 22. Heft. Königsberg i. Pr., 1909.
- Sb. Prussia, 1914 – Sb. Prussia. 23. Heft. I. Teil. Königsberg i. Pr., 1914.
- Sb. Prussia, 1919 – Sb. Prussia für die Vereinsjahre 1905–1908. 23. Heft. II. Teil. Königsberg i. Pr., 1919.
- Sb. Prussia, 1923 – Sb. Prussia für die Vereinsjahre 1909–1922. 24. Heft. Königsberg i. Pr., 1923
- SchphöG, 1889 – SchphöG. Neunundzwanzigster Jahrgang. 1888. Königsberg, 1889
- Šimėnas V., 1994a – Pajūrio, Nemuno žemupio ir Vidurio Lietuvos kapinynai I m. e. tūkstantmečio pirmoje pusėje // Vidurio Lietuvos archeologija. Konferencijos medžiaga. Vilnius, 1994, p. 27–72.
- Šimėnas V., 1994b – Archeologiniai tyrinėjimai prūsų žemėse. // Baltų archeologija. Vilnius, 1994 gruodis Nr. 3. 1994, p. 18–23.
- Tautavičius A., 1996 – Vidurinis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius, 1996
- Tischler O., 1878 – Bericht über die Praehistorisch-anthropologischen Arbeiten der physikalisch-ökonomischen Gesellschaft // SchphöG Jhrg. 18. Königsberg, 1878, p. 258–278.
- Tischler O., 1889 – Über die im Jahre 1887 angestellten archäologischen Untersuchungen und über neue Funde, die ins Provinzial-Museum gelangt sind // SchphöG., 1889, p. 14–23.
- Varnas A., 1986a – Laistų plokštinis kapinynas // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1984 ir 1985 metais. Vilnius, 1986, p. 78–80.
- Varnas A., 1986b – Stragnų plokštinis kapinynas // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1984 ir 1985 metais. Vilnius, 1986, p. 80–82.
- Zinkevičius Z., 1987 – Lietuvių kalbos istorija. T. 2 (Iki pirmųjų raštų). Vilnius, 1987
- Труды, 1897 – Труды девятого археологического съезда въ Вильнѣ 1893. Томъ II. Москва. 1897.

SANTRUMPOS

- AM = Altpreussische Monatsschrift
 LAA = Lietuvos TSR archeologijos atlasas
 LIM = Lietuvos istorijos metraštis
 LE = Lietuvių enciklopedija
 Sb. Prussia = Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia
 SchphöG = Schriften der physikalisch-ökonomischen Gesellschaft zu Königsberg in Pr.

ARCHÄOLOGISCHEN FORSCHUNGEN VON A. BEZZENBERGER AUF DEM KLAIPĒDA GEBIET

ZUSAMMENFASSUNG

Das Klaipėda (Memel) Gebiet - der westliche Teil Litauens - ist eigenartig nicht nur wegen seiner Geschichte, sondern auch wegen seiner Vorgeschichte.

Von allen vorgeschichtlichen Objekten sind am besten die Gräberfelder erforscht, deren Forschungen im XIX Jahrhundert begonnen wurden. Die ersten Gelehrten, die Interesse an der Archäologie des Klaipėda Gebietes hatten, sind Otto Tischler und Adalbert Bezenberger. A. Bezenberger ist der einzige Archäologe, der im Klaipėda Gebiet mehr als 30 Objekte untersucht und erforscht hat. Obwohl seine Arbeiten nicht veröffentlicht wurden, waren seine Forschungen auf dem Klaipėda Gebiet für die ostpreussischen Gelehrten Anhaltspunkt bei der prähistorischen Periodisierung in dieser Region, ausschliessend Kulturgruppen.

Die litauischen Archäologen stürzen sich bis heute auf die Forschungen von A. Bezenberger, obwohl seine Tätigkeit als Archäologe immer noch nicht beachtet wurde.

In diesem Artikel wird die archäologische Tätigkeit von A. Bezenberger im Bezug auf das Klaipėda Gebiet analysiert, wobei seine Aufgaben in den "Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia", sowie seine Briefe an der Schiluter (Heydekrug) Gutsbesitzer Hugo Scheu berücksichtigt werden, die sich im dem Fond F12 der handschriftenabteilung der Bibliothek der litauischen Wissenschaftlichen Akademie befinden.

A. Bezenberger wurde am 14. April 1851 im Kassel geboren. Im Jahre 1872 beendete er die Universität im Göttingen, verteidigte seine Doktorarbeit über die Adverbien auf der gotischen Sprache und fuhr nach München zur Fortsetzung seiner Studien. Dort beschäftigte er sich mit den Problemen der Germanistik. Durch seinen Lehrer Theodor Benfey wurde er auf die Indogermanistik aufmerksam gemacht. Im Jahre 1880 fuhr er nach Königsberg und heiratete Helen Schultz.

A. Bezenbergers Sohn Ernst war verlobt mit der Elen Scheu, Tochter von H. Scheu. Die Freundschaft von A. Bezenberger mit H. Scheu hatte einen grossen Einfluss auf die Arbeiten von A. Bezenberger auf dem Gebiet der litauischen Sprachforschung, besonders auf den geographischen Aspekt seiner archäologischen Forschungen.

Das wissenschaftliche Erbe von A. Bezenberger, das mit dem Klaipėda Gebiet verbunden ist, besteht aus seinen Studien in Bezug auf die Sprachwissenschaft, Folkloristik, Ethnographie und Archäologie. Obwohl die Aufgabe dieser Arbeit die archäologischen Forschungen von A. Bezenberger auf dem Klaipėda Gebiet darzustellen und zu bewerten ist, können Sie nicht vollständig behandelt werden, ohne seine Arbeit auf der anderen Gebieten zu erwähnen. Deshalb wird in dieser Arbeit auch über seine Leistungen in der baltischen

Sprachforschung und Ethnographie gesprochen. Es soll versucht werden, die wichtigsten Werke die mit dem Klaipėda Gebiet verbunden sind, einzuschätzen.

A. Bezenbergers Interesse an der Baltistik und Lituanistik entstand schon während seines Studiums in München. Die Tätigkeit in dieser Richtung begann er mit dem Publizieren von Texten in den alten baltischen Sprachen. A. Bezenberger schrieb einige sprachwissenschaftliche Artikel für die Studien über die Ethnogenese der Bewohner in Klein Litauen (Preussisch Litauen) (Bezenberger A., 1882; 1883). Darin versuchte er mit Hilfe von Toponymen und Hydronymen, die von Litauern bewohnten Territorien in Preussen bis zur Eroberung des Ordens festzustellen (Abb. 4). Später erforschte er nach sprachlichen Angaben die Frage der Ethnogenese der Bewohner Kleinlitauens nicht. Diese Frage nach den von Litauern bewohnten Gebieten in Ostpreussen entstand in der wissenschaftlichen (und nicht nur) Literatur erst nach dem Ersten Weltkrieg und der Name von A. Bezenberger war nicht nur als Objekt der Wissenschaft, sondern auch in der politischen Spekulation wiederholt.

Die Kleinlitauischen Forschungen in Folkloristik und Ethnographie sind in den Arbeiten von A. Bezenberger eng mit seinen sprachlichen Studien verbunden. A. Bezenberger hat ganz viele Arbeiten in dieser Richtung veröffentlicht. Er hat nicht nur Artikel über die litauische Ethnographie geschrieben, sondern nahm auch selbst aktiven Anteil in der ethnographischen Abteilung der „Altertumsgesellschaft Prussia“. Leider gibt es über diese Tätigkeit wenige Materialien. Als Ethnograph und Folklorist Kleinlitauens war er am stärksten in der „Litauischen litterarischen Gesellschaft“ tätig. So ist bekannt, dass er an der Gründung des Freiluftmuseums in Königsberg teilnahm, wobei er als Kenner der Bauweise der litauischer Häuser wissenschaftlichen Rat gab.

Trotz dieser Leistungen auf den Gebieten der litauischen Sprachwissenschaft, Folkloristik und Ethnographie muss man einräumen, dass die Tätigkeit von A. Bezenberger auf diesen Gebieten in erster Linie eine Zusammentragung von Fakten ist, wie auch das Bemühen „das verschwindend Volk“ des XIX Jahrhunderts festzuhalten.

A. Bezenberger hat für sich selbst nicht die Aufgabe gestellt, die Frage nach der Ethnogenese der Litauer oder die Entstehung der Litauer in Ostpreussen ausführlich zu beantworten.

Im Jahre 1883 hat A. Bezenberger die archäologische Forschungen begonnen. Der wichtigste Ursprung der Information über die Forschungen von A. Bezenberger in dem Jahren 1883 - 1891 sind seine Briefe an H. Scheu.

Im Jahre 1891 war A. Bezenberger als Vorsitzende "Altertumsgesellschaft Prussia und leitete sie bis zum Jahre

1916. In dieser Zeit schenkten die Mitglieder der Gesellschaft mehr Aufmerksamkeit auf die Forschungen der Vorgeschichte, es wurde in der Zeitung der Gesellschaft immer mehr Platz der Publikationen der Archäologischen Forschungen gewidmet. Unter der Leitung von A. Bezenberger wurde die Exposition des Prussia - Museums neu eingerichtet. Drei von acht Zimmern der Exposition waren der Vorgeschichte gewidmet, es wurde der Katalog der Exponate des Museums veröffentlicht. A. Bezenberger als Vorsitzende der Gesellschaft verteidigte die Archäologen von Königsberg in internationalen und Deutschlands Versammlungen: IX und X Versammlungen der Archäologen von Russland, der erste Kongress der baltischen Archäologen, etc.

In dem Anhang Nr. 1 wird die Liste der archäologischen Expeditionen von A. Bezenberger angewiesen nach der "Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia". In dieser Zeitung kann man Informationen über die archäologische Forschungen der Mitglieder der Gesellschaft bis zum Jahre 1908 bekommen. Aus der angegebenen Tabelle sieht man, dass die Expeditionen von A. Bezenberger nicht langwierig waren, im geographischen Sinne forschte man am meisten auf der Sammland und auf dem Territorium nördlich von Šilutė. Am meisten wurden Gräberfelder und Hügelgräber ausgegraben. Insgesamt ist A. Bezenberger in die archäologische Expeditionen mehr als 120 Mal gefahren. Die Zahl der untersuchten Objekten ist grösser, weil er bei der Forschung eines Objektes auch andere neben liegende archäologische oder mythologische Objekte betrachtete.

Bei der Veröffentlichung Forschungsmaterials gab A. Bezenberger den Plan des Ortes zu (M 1: 100 000) und manchmal den Plan des geforschten Ortes (M 1: 100 oder 1: 200). Im Beschreibungsteil der Forschungen gab es die Illustrationen nur von besonderen Gegenständen. Man sieht, dass er sich während der Forschungen bemühtete, nur diesen Teil des Objektes zu forschen, wo es Funden am meisten gab.

A. Bezenberger so auch wie die anderen Mitglieder der "Altertumsgesellschaft Prussia" interessierte nur die Seite, die für das Museum passte. Dies entsprach den Anblick des XIX Jahrhunderts zur Archäologie.

Im Kleinlitauen (und auf dem Klaipėda Gebiet) begann A. Bezenberger weitere Forschungen im Jahre 1891. Aus den Briefen von A. Bezenberger wird es klar, dass H. Scheu der Wirtschaftsverwalter während der Expeditionen von A. Bezenberger war. Er kümmerte sich um die Grabungsgenehmigungen, gab die Information von vorgeschichtlichen Objekten. Ausser H. Scheu's Hilfe forschte A. Bezenberger auf dem Klaipėda Gebiet Hügelgräber bei Szlaszen (1896), Gräberfeld bei Greyszönen (1897 und 1898), Gräberfeld bei Lumpönen (1901) und Hügelgräber bei Dt. Crottingen (1901).

Die Methodik der archäologischen Ausgrabungen von A. Bezenberger in Klaipėda - Gebiet ist eine schwierige Frage. Sie kann man nur anhand der Forschungen der untersuchten Orten von A. Bezenberger lösen. Solche Forschungen sind noch nicht gemacht. Das einzige anschauliche Ergebnis der Grabungen von A. Bezenberger ist der heutige Zustand der Hügelgräber von Miszeiken, wo anstatt geforschten Hügelgräber von A. Bezenberger nur unordentlicher Haufen vom Boden ist.

Nach dem angezeigten Material seiner Forschungen sieht man, dass A. Bezenberger bei der Ankunft in die Gegend

zuerst die ganze Information von Einwohner sammelte. Später wurden überblickende Grabungen gemacht. Zum Beispiel, 4x12 m Gräberfeld bei Baiten oder 2x20 m Gräberfeld bei Pangessen. Wenn nicht beschädigte Gräber gefunden wurden, bemühte man sich grössere Fläche zu forschen.

In welcher Weise ging die Präparierung der Gräber vor - ist unklar. Wenn von A. Varnas gefundene präparierten Gruben der Gräber in Gräberfelder von Laisten und Stragna - das Ausgrabungsergebnis von A. Bezenberger ist, ist es klar, dass die Gräber nach ihrem Umrisse präpariert wurden. Obwohl ist es kaum zu glauben, weil A. Bezenberger in Briefen an H. Scheu von Präparierung in Königsberg der Funden aus Schernen, Weszeiten und Barsduhnen erzählt hat. Ausserdem hat A. Bezenberger bei der Veröffentlichung des Stoffes der Forschungen nur unikale Funde abgebildet. Bei der Veröffentlichung des Materials, publizierte er auch zufällige Funde, die er von den anderen Personen bekommen hat. Wenn man über die Veröffentlichung des Materials der archäologischen Forschungen in Kleinlitauen spricht, kann man sagen, dass die grösste Lücke der Arbeit von A. Bezenberger darin besteht, dass er den in Russischen Litauen gefundenen Material nicht benutzt hat.

Das Klaipėda Gebiet war nicht die einzige Region der archäologischen Forschungen von A. Bezenberger. Diese Behauptung bestätigt die Tatsache, dass A. Bezenberger mehr als 50 Prozenten seiner Ausgrabungen auf dem Klaipėda Gebiet nicht veröffentlicht hat. Seine Forschungen war auf dem Klaipėda Gebiet das Ergebnis seiner Freundschaft mit H. Scheu.

A. Bezenberger hat nur einige verallgemeinerten und analytischen Studien veröffentlicht, die mit der Vorgeschichte verbunden sind. Sein erster Versuch, die Ergebnisse der archäologischen Forschungen zu verallgemeinern, war sein Bericht in der IX Versammlung der Archäologen von Russland. Seine andere sehr wichtige Arbeit ist - "Analysen vorgeschichtlichen Bronzen Ostpreussens" (1904), in der A. Bezenberger nicht nur die Zusammenfassung des Metalls von 96 Bronzeartefakten gegeben hat, sondern auch den grossen theoretischen Artikel geschrieben hat, wobei er die ähnliche Arbeiten kritizierte.

Obwohl A. Bezenberger gut die Frage der Datierung der Gegenstände verstand und konnte sich über diese Frage äussern, er hat aber keine grössere Arbeiten darüber geschrieben.

A. Bezenberger hat keine verallgemeinerte Arbeiten, die mit der Vorgeschichte des Kleinlitauens oder Klaipėda Gebietes verbunden sind, veröffentlicht. In seinen Thesen hat er über die ethnische Zugehörigkeit der Menschen, die in Gräberfelder auf dem Klaipėda Gebiet bestattet waren, für Litauer gehalten.

A. Bezenberger war der erste Archäologe, der die vorgeschichtlichen Objekte auf dem Klaipėda Gebiet ganz gründlich geforscht hat. Seine Arbeiten benutzten mehrere ostpreussische Gelehrte, die die Periodisierung der Vorgeschichte des Klaipėda Gebietes und Chronologie der einzelnen Erzeugnissen gestellt haben. Das Material seiner Forschungen ist auch heutzutage nutzvoll, weil viele Objekte, die er ausgegraben hat, schon vernichtet sind, der genannte Ort von mehreren noch unbekannt ist.

ANHANG 1

Archäologische Expeditionen von A. Bezenberger nach der "Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia":

1. Die Nummer der Reihenfolge
2. Der untersuchte Objekt in der Forschungszeit (Ort, Kreis)
3. Der untersuchte Objekt heutzutage (Ort, Bezirk)
4. Datum der Forschungen, die Dauer in den Arbeitstagen, die Veröffentlichung der Grabungsergebnisse.

5. Datum der Sitzung, in der über die Forschungen berichtet wurde und ihre Veröffentlichung

ANHANG 2

Katalog der von A. Bezenberger archäologisch untersuchten Gegenden auf dem Klaipėda Gebiet.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. A. Bezenberger zwischen den Teilnehmern des ersten Kongresses der baltischen Archäologen. Fragment der Aufnahme (Mannus, 1912. Tafel LIII).

Abb. 2. Brief von A. Bezenberger an H. Scheu.

Abb. 3. Der von A. Bezenberger veröffentlichte Situationsplan der Gräberfeld bei Barsduhnen (Sb. Prussia, 1900. Tafel XVI).

Abb. 4. Die archäologischen Untersuchungen von A. Bezenberger in dem Klaipėda und heutigen Kaliningrad Gebieten: 1. Die von A. Bezenberger archäologisch untersuchten Gegende. 2. Die westlichen litauischen Toponyme (nach A. Bezenberger). 3. Die südliche Grenze auf dem heutigen Kaliningrad Gebiet. 4. Die nordöstliche Grenze des Ostpreussen.

Abb. 5. Der von A. Bezenberger veröffentlichte Situationsplan des Hügelgräber bei Hermannlöhnen (Sb. Prussia, 1893. Tafel VII) und der Auszug der Landkarte (1987), in der dieser Ort geschildert ist.

Abb. 6. Der von A. Bezenberger veröffentlichte Situationsplan des Gräberfeld bei Baiten (Sb. Prussia, 1900. Tafel XII) und der Auszug der Landkarte (1986), in der dieser Ort geschildert ist.

Abb. 7. Der von A. Bezenberger veröffentlichte Situationsplan des Gräberfeld bei Barsduhnen (Sb. Prussia, 1900. Tafel XII) und der Auszug der Landkarte (1986), in der dieser Ort geschildert ist.

Abb. 8. Der von A. Bezenberger veröffentlichte Situationsplan der Schanze bei Piktaszen, des Gräberfeld bei Dwielen und der Schanze bei Deegeln (Sb. Prussia, 1914, Tafel XIX) und der Auszug der Landkarte (1986), in der dieser Ort geschildert ist.

Abb. 9. Der von A. Bezenberger veröffentlichte Situationsplan der Hügelgräber bei Szlaszen, der Hügelgräber bei Eglischken und des Gräberfeld bei Andullen (Sb. Prussia, 1900. Tafel XI) und der Auszug der Landkarte (1986), in der dieser Ort geschildert ist.

Abb. 10. Der von A. Bezenberger veröffentlichte Situationsplan der Hügelgräber bei Dt. Crottingen und des Gräberfeld bei Dautzin - Niklau (Sb. Prussia, 1909. Tafel IX) und der Auszug der Landkarte (1986), in der dieser Ort geschildert ist.

Abb. 11. Der von A. Bezenberger veröffentlichte Situationsplan des Gräberfeld bei Lumpönen situationsplan (Sb. Prussia, 1909. Tafel XVI) und der Auszug der Landkarte (1987), in der dieser Ort geschildert ist.

Abb. 12. Der von A. Bezenberger veröffentlichte Situationsplan des Gräberfeld bei Pleschkuten - Pangessen (Sb. Prussia, 1914. Tafel XV) und der Auszug der Landkarte (1986), in der dieser Ort geschildert ist.

Abb. 13. Der von A. Bezenberger veröffentlichte Situationsplan des Gräberfeld bei Rubocken situationsplan (Sb. Prussia, 1909. Tafel XVII) und der Auszug der Landkarte (1987), in der dieser Ort geschildert ist.

Vertė A. Astrauskienė

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ А. БЕЦЕНБЕРГЕРА В КЛАЙПЕДСКОМ КРАЕ

РЕЗЮМЕ

Клайпедский край — западная часть Литвы — регион, выделяющийся не только своей историей, но и своими доисторическими временами.

Из всех доисторических объектов в этом регионе лучше всего исследованы могильники. Их исследования начались в XIX веке. Первые ученые, заинтересовавшиеся археологией Клайпедского края были Адальберт Беценбергер и Отто Тишлер.

А. Беценбергер — единственный археолог, который в Клайпедском крае исследовал или разведовал более чем 30 объектов. Археологические исследования А. Беценбергера стали основой другим ученым для создания периодизации доисторических времен этого региона и выделения в нем культурных групп.

Литовские археологи, до сих пор пользующиеся работами А. Беценбергера, ему, как археологу, большого внимания до сих пор не уделили.

В этой статье анализируется археологическая деятельность А. Беценбергера в Клайпедском крае по данным издания "Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia" и на основе писем А. Беценбергера Шилутскому дворянину Хуго Шою, хранящихся в отделе рукописей библиотеки Академии наук Литвы.

Адальберт Беценбергер родился в Каселе 14 апреля 1851 года. В 1872 году он окончил университет в Геттингене, защитил докторскую диссертацию из Готского языка и выехал в Мюнхен продолжать студии. Там занимался проблемами германистики. По совету своего учителя Теодора Бенфея начал интересоваться вопросами индоевропеистики. В 1880 году прибыл в Кенигсберг и женился на Элен Шульц.

Сын А. Беценбергера Эрнст был обвенчен с Элен Шой — дочерью Х. Шоя. Дружеские отношения с Х. Шоем имели огромное влияние на работы А. Беценбергера в области литовского языковедения и на географию его археологических экспедиций.

Научное наследие А. Беценбергера, касающееся Клайпедского края, состоит из его трудов по лингвистике, фольклористике, этнографии и археологии. Хотя тема этой работы связана с археологическими исследованиями А. Беценбергера в Клайпедском крае, она не была бы всеобъемлющая без обзора его важнейших работ в других упомянутых областях.

Интерес к балтистике и литуанистике А. Беценбергер проявил еще во время студий в Мюнхене. Работу в этих областях он начал с публикаций старинных текстов на балтских языках. А. Беценбергер написал несколько научных статей (в 1882 и в 1883 гг.) в которых он рассматривал проблемы этногенеза жителей Малой

Литвы. В них он с помощью данных топонимики и гидронимики пытался установить территории в Восточной Пруссии, заселенные литовцами до завоеваний Ордена (см. рис. 4). Позднее вопросов этногенеза жителей Малой Литвы с помощью данных лингвистики он не изучал. Вопрос о заселении части Восточной Пруссии литовцами стал актуален только после первой мировой войны, и имя А. Беценбергера и его статьи на эту тему стали объектом не только научных дискуссий но и политических спекуляций.

Исследования Малой Литвы в области фольклористики и этнографии связаны с его исследованиями в области языковедения. А. Беценбергер сделал немало важной работы по этой части. А. Беценбергер не только писал статьи, но и сам собирал этнографический материал для этнографического отдела музея Пруссии. К сожалению об этой части его деятельности сведений маловато. Как этнограф и фольклорист Малой Литвы А. Беценбергер заметно проявился в Литовском литературном обществе. Знаем также что он участвовал в создании музея под открытым небом в Кенигсберге, где принимал участие как знаток литовского домостроительства.

Несмотря на все позитивные стороны работ А. Беценбергера в областях литовской лингвистики, фольклористике и этнографии, нужно констатировать, что А. Беценбергер в первой очереди старался только собрать факты о "вымирающей народности". Он не ставил перед собой задачу решить вопрос этногенеза литовской народности в Восточной Пруссии.

Археологические исследования А. Беценбергер начал где то в 1883 году. Главный источник сведений о его раскопках до 1891 года — его письма к Х. Шою.

В 1891 г. А. Беценбергер стал председателем совета общества старины Пруссии и возглавлял его до 1916 г. В этом периоде члены общества стали больше внимания уделять исследованиям доисторических времен, в издании общества все больше места уделялось публикациям отчетов археологических раскопок. Под руководством А. Беценбергера была преобразована экспозиция музея Пруссии, в котором три из восьми комнат музея были предназначены для экспонатов доисторических времен, был издан каталог музейных экспонатов. А. Беценбергер, как председатель совета общества, принимал участие в IX и X съездах Российских археологов, в первом конгрессе прибалтийских археологов.

В дополнении 1 представлен список археологических экспедиций А. Беценбергера по данным издания "Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia" ("Доклады заседаний общества старины Пруссия"). В

этом издании можем найти информацию об археологических раскопках членов общества до 1908 года. Как видно из представленной таблицы, экспедиции А. Беценбергера не были долговременными, чаще всего исследования велись в Самбийском полуострове и в территории севернее Шилуте. Главным объектом раскопок были могильники и курганы. Всего на археологические экспедиции А. Беценбергер выехал больше чем 120 раз. Число обследованных объектов еще больше потому, что обследуя один объект он старался осмотреть и указать и другие поблизости находящиеся археологические и мифологические объекты.

Публикуя материалы своих исследований А. Беценбергер старался опубликовать ситуационный план местности (М 1: 100 000) и иногда — план исследованной части (М 1:100 или 1:200). В своих публикациях он иллюстрировал только выделяющиеся находки. Из его публикаций видно, что во время раскопок он старался исследовать только ту часть объекта, в которой было наибольшее число вещевого материала.

А. Беценбергера, как и других членов общества, интересовала только музейная сторона археологических исследований. Это вполне соответствовало взгляду на археологию в XIX веке.

В Малой Литве (и в Клайпедском крае) широкие археологические исследования А. Беценбергер начал в 1891 г. Из писем А. Беценбергера становится ясно, что Х. Шой управлял почти всеми хозяйственными делами экспедиций А. Беценбергера в Клайпедском крае. Он согласовывал разрешения на раскопки с хозяевами земель, нанимал рабочих, собирал информацию об объектах. Без участия Х. Шоя в Клайпедском крае А. Беценбергер исследовал только курган в Шлажй (в 1896 г.), могильник в Гряйженай (в 1897 и 1898 г.), могильник в Лумпенай (в 1901 г.) и курган в Крятингае (в 1901 г.).

Методика археологических исследований А. Беценбергера в Клайпедском крае — вопрос затруднительный. Решить его можно только повторно исследовав места, раскопанные А. Беценбергером, а такие исследования пока что не сделаны. Единственный результат раскопок А. Беценбергера — нынешнее состояние кургана в Мижейкяй, где вместо А. Беценбергером исследованного кургана сейчас находится только беспорядочно разбросанная куча земли.

Судя по А. Беценбергером опубликованным материалам его раскопок, прибыв на место, он, во-первых, собирал все устные сведения у местных жителей, а потом, исходя из условий землепользования и разрешения собственников земли, начинал копать разведовательные раскопки (например, 4×12 м в могильнике в Байтай, 2×20 м в могильнике в Плишкучай-Пангесай). При нахождении захоронений он старался исследовать площадь как можно побольше, размеры которой зависели от богатства захоронений и условий землепользования.

Каким образом велось препарирование захоронений — неясно. Если археологом А. Варнасом найдены уже препарированные могильные ямы в могильниках в Лайстай и Страгнай — результат раскопок А. Беценбергера, то ясно, что захоронения он препарировал только внутри ямы могилы. Но это мало вероятно пото-

му, что в письмах к Х. Шою А. Беценбергер упоминает о препарировании находок из Шярнай, Вежайчяй и Барздунай в Кенигсберге. К тому же, А. Беценбергер, публикуя материал своих раскопок, никогда не рисовал контуры могильных ям.

Публикуя материал своих исследований, А. Беценбергер указывал многочисленную литературу для сравнения найденных изделий, а из своих раскопок иллюстрировал только уникальные вещи. В публикациях он старался познакомить и с тем материалом, который был найден другими лицами.

Говоря о публикациях материала из археологических исследований в Малой Литве, главный недостаток А. Беценбергера в том, что он не пользовался аналогиями из части Литвы, принадлежащей России.

Клайпедский край не был выделяющимся регионом археологических исследований для А. Беценбергера. Это можно доказать тем, что он не опубликовал больше, чем 50 процентов своих раскопок в этой территории. Его археологические исследования в Клайпедском крае были результатом дружбы с Х. Шоем.

А. Беценбергер опубликовал несколько аналитических студий, связанных с доисторическими временами. Первой попыткой обобщить археологический материал следует считать его доклад в IX съезде российских археологов. Другая, очень важная его работа — книга "Analysen vorgeschichtlichen Bronzen Ostpreussens" (1904), в которой А. Беценбергер опубликовал не только состав 96 бронзовых изделий, но и написал большую теоретическую часть, в которой представил критику подобных работ.

А. Беценбергер хорошо усвоил вопросы датирования изделий, не боялся высказаться на эту тему, но своего мнения никому не навязывал и широких студий по этому вопросу не написал.

Обобщительных работ, связанных с доисторическими временами Малой Литвы или Клайпедского края, А. Беценбергер не написал. Он не доказал своих тезисов об этнической принадлежности людей, захороненных в могильниках Клайпедского края. Он считал их литовцами по своему предположению.

А. Беценбергер был первым археологом широко исследовавшим доисторические объекты Клайпедского края. Его трудами позже пользовались многие ученые, создавшие периодизацию доисторических времен и хронологию отдельных изделий. А. Беценбергером опубликованный материал его раскопок ценный до сих пор, потому что на сегодняшний день множество им исследованных объектов уничтожены. Следует отметить также, что сегодня не знаем точного местонахождения большей части им исследованных объектов.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Археологические экспедиции А. Беценбергера по данным издания "Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia": 1. Номер. 2. Адрес объекта при исследовании (местность, округ). 3. Нынешний адрес объекта

(местность, район). 4. Дата и продолжительность исследований, опубликование результатов исследований в издании. 5. Дата заседания, в котором было объявлено об исследованиях, и опубликование краткого сообщения о нем в издании.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

Каталог мест археологических исследований А. Беценбергера в Клайпедском крае.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Р и с . 1. А. Беценбергер (в центре) среди участников I конгресса прибалтийских археологов. Фрагмент фотографии (Mannus, 1912, Tafel LIII)

Р и с . 2. Письмо А. Беценбергера Х. Шою

Р и с . 3. План исследованной части могильника в Барздунай, опубликованный А. Беценбергером (Sb. Prussia, 1900, Tafel XVI)

Р и с . 4. Археологические исследования А. Беценбергера в Клайпедском крае и в нынешней Калининградской области: 1. Места археологических исследований А. Беценбергера. 2. Самые западные литовские топонимы (по А. Беценбергеру). 3. Южная граница нынешней Калининградской области. 4. Северовосточная граница Восточной Пруссии

Р и с . 5. Ситуационный план кургана в Армаленай, опубликованный А. Беценбергером (Sb. Prussia, 1893, Tafel VII) и фрагмент топографической карты 1987 г., в которой отражено это место

Р и с . 6. Ситуационный план могильника в Байчяй, опубликованный А. Беценбергером (Sb. Prussia, 1900, Tafel XII) и фрагмент топографической карты 1986 г., в которой отражено это место.

Р и с . 7. Ситуационный план могильника в Барздунай, опубликованный А. Беценбергером (Sb. Prussia, 1900, Tafel XII) и фрагмент топографической карты 1986 г., в которой отражено это место

Р и с . 8. Ситуационный план укреплений в Пиктожяй, могильника в Двиляй и укреплений в Дегляй,

опубликованный А. Беценбергером (Sb. Prussia, 1914, Tafel XIX) и фрагмент топографической карты 1986 г., в которой отражены эти места

Р и с . 9. Ситуационный план кургана в Шлажяй, курганов в Еглишкес и могильника в Андуляй, опубликованный А. Беценбергером (Sb. Prussia, 1900, Tafel XI) и фрагмент топографической карты 1986 г., в которой отражены эти места

Р и с . 10. Ситуационный план курганов в Кретингале и могильника в Лаукжеме, опубликованный А. Беценбергером (Sb. Prussia, 1909, Tafel IX) и фрагмент топографической карты 1986 г., в которой отражены эти места

Р и с . 11. Ситуационный план могильника в Лумпенай, опубликованный А. Беценбергером (Sb. Prussia, 1909, Tafel XVI) и фрагмент топографической карты 1987 г., в которой отражено это место

Р и с . 12. Ситуационный план могильника в Плешкучяй – Пангесай, опубликованный А. Беценбергером (Sb. Prussia, 1914, Tafel XV) и фрагмент топографической карты 1987 г., в которой отражено это место

Р и с . 13. Ситуационный план могильника в Рубокай, опубликованный А. Беценбергером (Sb. Prussia, 1909, Tafel XVII) и фрагмент топографической карты 1987 г., в которой отражено это место

Vertė L. Tamulynas